

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ' 16-30
ΙΟΥΝΙΟΥ 1907

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἡ Μακεδονία περιλαμβάνει τὰς δύο γενικὰς Διοικήσεις (Βιλαέτια) τῆς ἑλληνικῆς Χερσονήσου, τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τοῦ Μοναστηρίου. Αἱ δύο αὗται Γενικαὶ Διοικήσεις ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ μόνον ἑλληνικαί. Ἡ τρίτη Γενικὴ Διοίκησις ἢ λεγομένη τοῦ Κοσσυφοπεδίου, τὴν ὁποίαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἡ πανσλαβιστικὴ Ἐταιρεία ζητοῦσι νὰ παραστήσωσιν ὡς μακεδονικὴν ἐπαρχίαν, οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἑλληνικὴ χώρα. Καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἶνε Σλαῦοι, εἶνε Βούλγαροι εἶνε Ἀλβανοί, ἐλάχιστοι δὲ Ἕλληνες, περὶ τὴν πρωτεύουσάν τοῦ νομοῦ, τὰ Σκόπια, κατοικοῦντες. Δέον νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι ἡ βουλγαρικὴ πολιτεία, ἡ πανσλαβιστικὴ πολιτεία πάντοτε, δταν λέγῃ Μακεδονίαν, ἔννοεῖ τὰς τρεῖς ταύτας Γενικὰς Διοικήσεις καὶ ζητεῖ συνεπῶς αὐτονομίαν ὑπὲρ τῶν τριῶν τούτων Γενικῶν Διοικήσεων. Τί δύναται νὰ συμβῇ ἂν σήμερον ἢ αὔριον ἢ λεγομένη αὕτη Μακεδονία ἀποκατασταθῇ αὐτόνομος; Ὁ Ἕλληνισμὸς θὰ διατελῇ ἐν μειονότητι. Ἐκ τῶν δύο καὶ ἡμίσεως ἑκατομμυρίων περίπου πληθυσμοῦ ψυχῶν, αἵτινες κατοικοῦσι τὰς τρεῖς ταύτας Γενικὰς Διοικήσεις, περὶ τὰς 600—700 χιλιάδες εἶνε οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ μετὰ τῶν Ἑλληνοβλάχων, οἱ δὲ λοιποὶ εἶνε Σλαῦοι, Βούλγαροι, Ἀλβανοί, Ὀθωμανοὶ καὶ καθ' ἑξῆς.

Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε οὐσιωδῶς σπουδαῖον διὰ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα ἀπὸ ἑλληνικῆς ἀπόψεως, καίτοι ἢ ἕτερα γνώμη, ὅτι ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖται ἐκ τῶν τριῶν Γενικῶν Διοικήσεων (Βιλαετίων) παρίσταται ὡς γοητευ-

τικῇ ἀλλ' ἐν τούτῳ ἀκριβῶς κεῖται ἡ πλάνη μερικῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τῶν ἐναντίων. Ὅταν ὁ Ἕλληνισμὸς κηρύξῃ, ὅτι αἱ τρεῖς αὗται Γενικαὶ Διοικήσεις ἀποτελοῦσι τὴν Μακεδονίαν, ὁ Ἕλληνισμὸς ἀπόλλυται. Ἐκεῖνος ἐπομένως, ὅστις ὑποστηρῶζει τὴν ἰδέαν ταύτην εἶνε προδότης ἢ ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν Βουλγάρων.

Ἐν τῇ Μακεδονίᾳ ταύτῃ, ταῖς δυοῖς δηλονότι Γενικαῖς Διοικήσεσι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου σήμερον ἔστησαν τὰ δέκνὰ τῶν ἅπασαι αἱ προπαγάνδαι αἱ φυλετικαί, αἱ προπαγάνδαι αἱ πολιτικαί, αἱ προπαγάνδαι αἱ ἐκκλησιαστικαί, ἅπασαι ἀποβλέπουσαι εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, εἰς τὴν ἰδιοποίησιν τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ἐπὶ ζήμια τοῦ Ἕλληνισμοῦ.

Ἡ πρώτη καὶ ἐπιφοβωτέρα τῶν προπαγανδῶν τούτων εἶνε ἡ βουλγαρικὴ, τῆς ὁποίας ἕδρα εἶνε ἡ Σόφια. ἔχουσα οὐκ ὀλίγα κέντρα καὶ παραρτήματα εἴτε ἐν Βουλγαρίᾳ, εἴτε ἐκτὸς αὐτῆς.

Τὸ πρόγραμμα τῆς βουλγαρικῆς Προπαγάνδας ἐν Μακεδονίᾳ, εἶνε ἡ μακεδονικὴ αὐτονομία, διότι δὲν τολμῶσι νὰ εἴπωσιν οἱ ἐπιδιώκοντες τὴν ἰδιοποίησιν τῆς Μακεδονίας, ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ὅτι οἱ Μακεδόνες εἶνε ἑθνικῶς κατὰ μέγα μέρος αὐτῶν, ὅτι ζητοῦσιν οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν των, ὡς ἀντιπροσωπεύοντες, ὅπως προσπαθοῦσι νὰ καταστῇ πιστευτὸν ἐν Εὐρώπῃ, τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ, ἣν οἱ Βούλγαροι θέλουσι νὰ καταστήσωσιν ἐλευθέραν.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ βουλγαρικὸν πρόγραμμα. Πρὸς τοῦτο διέθεσαν καὶ διαθέτουσι πολλὰ μέσα, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν διέθεσαν τὴν πολιτικὴν αὐτῶν περινοίαν καὶ μέθοδον — ὡς ὁμολογήσωμεν τὴν ἀλήθειαν.

Οἱ Βούλγαροι ἔχουσιν ὄργανα τῆς πολιτικῆς αὐτῶν προπαγάνδας ἐν Μακεδονίᾳ ὄχι μόνον τὰς συμμορίας, διὰ τῶν ὁποίων ἐμπνέουσι τὸν τρόμον εἰς πληθυσμούς τῆς Μακεδονίας, ἔχουσιν ἐπίσης ὄργανα τοὺς ἐμπορικοὺς λεγομένους πράκτορας, τοὺς ἡμιεπισήμους δηλονότι πολιτικοὺς ἀντιπροσώπους τῆς βουλγαρικῆς ἡγεμονίας· ἔχουσιν ὄργανα τοὺς διδασκάλους αὐτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ μόρφωσις εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίαν ἐθνική. Ὁ Βούλγαρος διδάσκαλος, εἰς οἰανδήποτε κατηγορίαν καὶ ἂν ἀνήκη, δὲν μανθάνει ἴσως πολλὰ γράμματα, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον μανθάνει, ν' ἀγαπᾷ μέχρι φανατισμοῦ τὴν πατρίδα του καὶ ἐν τῇ πρώτη ἀνάγκῃ νὰ θυσιάσῃ ὑπὲρ αὐτῆς.

Τοῦτο εἶνε τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς βουλγαρικῆς ἐκπαίδευσως.

Ὁ βουλγαρικὸς κληρὸς ἐμφορεῖται πλήρους φανατισμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἐξάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ τελευταίου ἱερέως τῆς Μακεδονίας.

Τοιαύτη ἐν συντομίᾳ ἡ δοῦσις τῶν Βουλγάρων ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον καθιστᾷ ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Εὐρώπης τοὺς Βουλγάρους σημαίνοντας, εἶνε ἡ στρατιωτικὴ αὐτῶν σύνταξις, εἶνε τὸ ὅτι κατώρθωσαν ἐν διαστήματι εικοσιπενταετίας νὰ καταστῶσι κράτος.

***

Τὰ βουλγαρικὰ κεφάλαια, ὁ βουλγαρικὸς πληθυσμὸς ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν τοῖς δυοῖς δηλονότι Βιλαετίοις, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μοναστηρίου, ἀνέρχονται εἰς 150-200 χιλιάδας, διότι στατιστικαὶ ἐξηκριβωμένα ὡς πρὸς τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὑπάρξωσι. Μετ' αὐτοὺς εἶνε ὀλίγοι Σέρβοι καὶ Ἑλληνοσλαβοὶ, ἢ Σλαβομακεδόνας, τοῦτέστι πληθυσμὸς μακεδονικὸς, λαλῶν γλῶσσαν μικήν, τῆς ὁποίας αἱ μὲν ρίζαι εἶνε ἑλληνικαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ δὲ καταλήξεις σλαβικά.

Ἐν τῷ «Ἑλληνισμῷ», ὄργανῳ τῆς Ἐταιρείας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδημοσιεύθησαν χίλια περίπου λέξεις τοῦ γλωσσικοῦ τούτου ἰδιώματος, τοῦ λαλουμένου ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἐννοοῦσι τοὺς λαοὺς τούτους τῆς Μακεδονίας, ὅπως καὶ οὗτοι δὲν ἐννοοῦσι τοὺς Βουλγάρους.

Δὲν ἔχουσι λοιπὸν ἐν ταῖς δυοῖς ταύταις Γενικαῖς Διοικήσεσιν οἱ Βούλγαροι πραγματικὴν ὑπεροχὴν ἀριθμητικὴν, ἀλλ' ἔχουσι τὸ σθένος τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν ὁργανώσεως, ἀρα τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν τόλμης, οὗ ἕνεκα καθίστανται ἐπιφοβοί.

Οἱ Βούλγαροι δὲν ἐπιδεικνύονται ὅτι πράττουσι τὸ πράττουσιν ἐν κρυπτῷ καὶ μεθοδικῶς.

***

Ἐρχονται μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οἱ Ρωμοῦνοι, οἱ ὁποῖοι ἀξιοῦσιν, ὅτι ὄντως ἔχουσιν ὁμοφύλους ἐν Μακεδονίᾳ καὶ διωχυρίζονται ἐτι περὶ πλέον, ὅτι ἔχουσιν ὁμοφύλους καὶ ἐν Ἡπειρῷ καὶ Ἀκαρνανίᾳ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ὑπῆρξε τεχνική, βεβαίως δὲ ὑπεκινήθη ὑπο ξένης πολιτικῆς. Καὶ πρότερον μὲν, ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1860 ἰδρύθη κομιτάτον, ἀξιώσαν, ὅτι ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Μακεδονία ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ρωμοῦνους· ὁμοσδήποτε ὅμως ἡ ἐργασία αὕτη ἔμεινε ὅλος διόλου ἀτελέσφορος. Μόλις πρὸ 25ετίας ἀρχεται ὁ ρωμουνικὸς ἀγὼν ἐν Μακεδονίᾳ. Μακεδῶν ἀρνησίπατρις, ὁ Ἀπόστολος Μαργαρίτης, πρῶτον ἑλληνοδιδάσκαλος, μετέβη εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐτέθη, χρηματισμοῦ ἕνεκεν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ρωμουνικομακεδονικῆς Προπαγάνδας. Μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐγκατασταθεὶς ἰδίως ἐν Μοναστηρίῳ, ὅπου εὗρεν ὑποστήριξιν παρὰ τῷ ἐν τῇ αὐτόθι Μονῇ τῶν Φραγκισκανῶν ἀρχηγῷ τῆς καθολικῆς προπαγάνδας τοῦ Μοναστηρίου, τῷ ἡγουμένῳ τῆς Μονῆς ταύτης Φαβεριάλ· ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τούτου, κατ' ἀνοχὴν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ὁ Μαργαρίτης ἔσχε μεγίστην ὑποστήριξιν, ἐπίσης δὲ ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς βουλγαρικῆς ἐν Μακεδονίᾳ Προπαγάνδας.

Οἱ Ρωμοῦνοι, διὰ νὰ βλάψωσι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἐν Μακεδονίᾳ, προετίμησαν νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν Βουλγάρων, ὡς καὶ μετὰ τῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων τὴν ἀνοχὴν ἐπέτυχον.

Ἐπὶ τέλος μετὰ ταῦτα ἐνόησαν οἱ ἐπίσημοι τῆς Ρωμουνίας κύκλοι, ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐργασθῶσιν ἐν Μακεδονίᾳ, διότι δὲν ὑπάρχει δι' αὐτοὺς ἕδαφος ἐργασίας. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἐπισημότερος ἀντιπρόσωπος τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ ὁ πρῶτος πρόεδρος τοῦ μακεδονορωμουνικοῦ Κομιτάτου, ὁ γερονασιτῆς Οὐρέκλιας, ἐκήρυξεν, ὅτι εἶνε μάταιον νὰ δαπανῶνται χρήματα ὑπὲρ σκοποῦ, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ, διότι δὲν ὑπάρχου-

σι Ρωμοῦνοι Μακεδόνας, πάντες δὲ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους θεωροῦσιν, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ρωμουνίαν, οἱ κουτσοβλαχικοὶ πληθυσμοί, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν.

Τὰς ἰδέας ταύτας τοῦ Οὐρέκλια καὶ ἄλλων Ρωμοῦνων, μετ' αὐτοῦ συμφωνούντων, ἀνέπτυξεν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ρωμουνικῆς Βουλῆς ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ρωμουνίας κ. Χάρετ, ὅστις ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν εἶνε σκόπιμον νὰ δαπανᾷ περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον ἡ Ρωμουνία διὰ τὴν Μακεδονίαν, ἀφοῦ οὐδὲν ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἔξη. Τοιαῦτα ὑπεστήριξε καὶ ὁ ἄλλοτε ἐπιθεωρητῆς τῶν ρωμουνικῶν σχολείων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπειρῷ Λαζαρέσκος Λεκάντας, τούτου ἕνεκα δολοφονηθεὶς ἐν Βουρεστιῷ!

Ἀλλὰ πῶς αἰφνιδίως ἀπὸ τριῶν-τεσσάρων ἐτῶν μετεβλήθη ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωμουνίας ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπομένως ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα; Τὸ αἷτιον ἀναζητητέον πάλιν παρ' ἡμῖν. Ἐχῶ πληροφορηθῆ, ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν ὁ ἐνταῦθα πρεσβευτῆς τῆς Ρωμουνίας κ. Γκίκας ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ εἰς φίλον του, ὅτι οἱ Ρωμοῦνοι εἶνε διατεθειμένοι νὰ ἔλθωσιν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ Ἑλλὰς εἶνε ἀχρηστος.

«Δὲν δυνάμεθα, εἶπε, νὰ ἔλθωμεν μετ' αὐτῆς εἰς οὐδεμίαν συνεννόησιν ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον. Ἡ Ἑλλὰς εἶνε παράγων ἀσήμαντος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ ἕνεκα τῆς στρατιωτικῆς αὐτῆς ἀσυνταξίας». Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ἀποβλέπουσα εἰς ἄλλα συμφέροντα, ἤλλαξε πολιτικὴν ἢ ρωμουνικὴν Κυβέρνησις καὶ ἐκηρύχθη πολεμία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Σήμερον δ' οἱ Ρωμοῦνοι, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀποστόλου Μαργαρίτου, συμπράττουσι πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἔχουσιν ὄργανα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ των.

***

Μετὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ρωμοῦνους ἔρχονται αἱ θρησκευτικαὶ προπαγάνδαι, εἴτε τῶν Καθολικῶν, εἴτε τῶν Διαμαρτυρουμένων, τῶν ὁποίων αἱ ἐνεργεῖαι τείνουσι πρὸς ἐξολόθρευσιν τῶν ἑλληνικῶν δικαίων.

Σήμερον ὁ Καθολικισμὸς, ὁ ἐπιδιώκων ὄχι θρησκευτικὸν προσηλυτισμὸν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐργάζεται δι' ἄλλότρια συμφέροντα καὶ δὴ ἀστυριακά.

Ἐννοεῖται, ὅτι τὸ Ἑλληνικόν, ἢ Ὁρθοδοξία

ἀνθίσταται ἕνεκα τοῦ λόγου τούτου τὸ πάθος, τὸ ὁποῖον ἔχουσιν αἱ καθολικαὶ προπαγάνδαι κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ προτεσταντικαὶ προπαγάνδαι ἐργάζονται διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν, καὶ εἰς ὅλα τὰ τμήματα αὐτῆς ἐγκατεστάθησαν ἱεραπόστολοι εἴτε ἐξ Ἀμερικῆς, εἴτε ἐξ Ἀγγλίας προερχόμενοι. Οἱ Βούλγαροι εἶνε ἔτοιμοι, χάριν τῆς ἐπιτεύξεως τῶν πολιτικῶν αὐτῶν συμφερόντων, νὰ μεταβάλλωσι πᾶσαν θρησκευτικὴν δοξασίαν καὶ ν' ἀποδεχθῶσι τὸν Προτεσταντισμὸν, τὸν Καθολικισμὸν, ἢ ὅτι ἄλλο.

Εἶπον εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν θρησκευτικῶν προπαγανδῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Ἀγγλίας: — Εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ γίνωμεν προτεστανταί, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑποστηρίξητε ἡμᾶς ἐν τῷ ἀγῶνι ἡμῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου». Εὐρίσκουσι δὲ δυστυχῶς προστασίαν. Διὰ ποῖον λόγον τὸ δημόσιον φρόνημα τῆς Ἀγγλίας, ἡγουμένων τῶς ἐπισκόπων, τῶν κατωτέρων κληρικῶν τῆς ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν μέρει καὶ τῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων;

Μόνον καὶ μόνον διότι ἀπολαμβάνουσι δεξιώσεως οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτῶν ἐν Μακεδονίᾳ.

Εἶνε προφανές, ὅτι πάντα ταῦτα ἐξασθενοῦσι τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ἐτι δὲ ἐξασθενεῖται τοῦτο, ἀποναρκοῦται ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις, διότι καὶ οἱ ξένοι πολιτικοὶ ἀντιπρόσωποι, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Ρῶσοι κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, διὰ ταῦτα ἢ δι' ἐκεῖνα τὰ αἷτια ἐργάζονται ἐν Μακεδονίᾳ μόνον ὑπὲρ τῶν Ρωμοῦνων, μόνον ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, μόνον ὑπὲρ τῶν Σλαβῶν, μόνον ὑπὲρ τῶν Τούρκων, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐστράφησαν τὰ βέλη ἀπάντων τῶν ἐπιδιωκόντων, διὰ τοῦτον ἢ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον, τὴν μεταβολὴν τοῦ ὑφισταμένου πολιτικοῦ καθεστώτος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Χερσονήσῳ.

Οἱ δολοφόνοι τῶν βουλγαρικῶν καὶ ρωμουνικῶν κομιτάτων εὐρίσκουσι παρ' αὐτοῖς προστασίαν δι' εὐνοήτους λόγους. Οἱ Ἕλληνες οὐδέποτε ἔτυχον προστασίας, ἀλλὰ τοῦναντίον αὐτοὶ θεωροῦνται ὡς ὑπαίτιοι τῆς ὑφισταμένης ἐκρύπτου καταστάσεως ἐν Μακεδονίᾳ!

Ἐχει λοιπὸν ὁ Ἑλληνισμὸς ν' ἀντιπαλαίσῃ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ὄχι μόνον πρὸς τὰς βουλγαρικὰς, ρωμουνικὰς καὶ λοιπὰς θρησκευτικὰς προπαγάνδας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ξένης πολιτικῆς, εἴτε τοὺς πο-

λιτικούς, είτε τους στρατιωτικούς, οι οποίοι ήλθον εις την Μακεδονίαν με τὸ πρόσημα μὲν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως, μετὰ τὴν πρόθεσιν ὁμῶς τῆς ὑποδουλείας τῶν ὑφισταμένων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐριδῶν.

Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀποστολὴ ξένης πολιτικῆς δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι καλῶς τὴν ἐμελέτησαν καὶ τὴν γνωρίζουσιν. Ἀλλὰ τί πράττει ἐν Μακεδονίᾳ ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις; Τὸ δόγμα τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς εἶνε τὸ «διαίρει καὶ βασίλευε». Εἶνε εὐχάριστος εἰς αὐτὴν ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τῆς τάξεως, νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τῆς διαίρεσεως τῆς φυλετικῆς, ἐπὶ τῆς ἀναρχίας, μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, μέχρις ὅτου ἀπομακρυνθῇ ἄλλ' ἔννοεῖ ν' ἀφήσῃ ἐρείπια μόνον.

Καὶ τί δέον λοιπὸν ἡμεῖς νὰ πράξωμεν;

Ἔχομεν εὐτυχῶς πολλὰς καὶ μεγάλας δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἐὰν ἐγνωρίζωμεν, ἐὰν ἠθέλωμεν νὰ θέσωμεν αὐτὰς μεθοδικῶς καὶ μετ' εὐστοχίας εἰς ἐνεργεῖαν, ἡδυνάμεθα νὰ δημιουργήσωμεν μεγάλην καὶ συμπαγῆ δύναμιν, ἡ ὁποία νὰ ἐπιβληθῇ, νὰ καταστῇ σεβαστή.

Ὀλίγα ἑλληνομακεδονικὰ σώματα, ἄνευ μεθόδου σοβαρᾶς, ἄνευ συντάξεως καὶ διευθύνσεως, ἡδυνήθησαν νὰ ἐπιβληθῶσι καὶ νὰ ἐμπνεύσωσι φόβον, νὰ προκαλέσωσι τὴν ἀντίδρασιν πολλαχόθεν. Ἐὰν τὰ σώματα ταῦτα ἐντόπια καθολοκληρίαν, διευθυνόμενα ὑπ' ἐντοπίων ἀρχηγῶν, ἐργάζοντο οὕτω, κατανοοῦντα τὴν ἐθνικὴν σημασίαν τῆς ἀποστολῆς των, ἐὰν, λέγω, τὰ σώματα ταῦτα ἡγουμένων ἀρχηγῶν ἐντοπίων — ὀφείλω νὰ τονίσω τὴν λέξιν ἐντοπίων — τὰ συνέτρεχεν ὅλον τὸ Πανελλήνιον, βεβαίως ἡ Μακεδονία ἐν διαστήματι βραχυτάτου χρόνου ἡδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ ἕξοχον ἐθνικὴν δύναμιν.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι μεταξὺ τῶν χωρῶν, αἵτινες προεμάχησαν κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος 1821 ἐν τῇ ἐθνικῇ ἐξεγέρσει, πρωτεύουσαν θέσιν ἔχει καὶ ἡ Μακεδονία, σημαίνει, ὅτι ὑπάρχει ὄχι μόνον ἐθνικὸν αἶσθημα, ἀλλὰ φρόνημα, πραγματικὸν ἐν Μακεδονίᾳ, φρόνημα τὸ ὁποῖον ἀρκεῖ νὰ δοθῇ ἡ περίστασις διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ, ὅπως καὶ ἐξεδηλώθη σήμερον.

Διὰ ποῖον λόγον εἰς τὴν Σόφιαν, εἰς τὸ Βουκουρέστιον, εἰς τὴν Βιέννην, εἰς τὸ Λονδίνον, καὶ ὅπου ἄλλαχού, μαίνονται κατὰ τῶν ἑλληνομακεδονικῶν σωμάτων; Τὸ αἷτιον εἶνε, διότι τὰ ἑλληνομακεδονικὰ σώματα ἔδειξαν, ὅτι δύναται, ἐὰν θελήσῃ, νὰ ἐργασθῇ ὁ Ἑλληνισμός.

Ἐκτὸς ὁμῶς αὐτῶν τῶν πολεμικῶν σωμάτων, τὰ ὁποία ὁσμήραι ἀναφαίνονται ἀπὸ τῆς

μακεδονικῆς γῆς, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι, ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου ὑποστηριζόμεναι, ἐργάζονται καὶ πρέπει νὰ ἐργάζωνται τελεσφορώτερον καὶ μεθοδικώτερον. Αἱ δυνάμεις αὗται εἶνε: πρῶτον ἡ Ἐκκλησία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ πρωτοστατήσῃ ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἑλληνικῇ ἐνεργείᾳ. Μετ' αὐτὴν ἔρχεται τὸ Σχολεῖον, τὸ ἑλληνικὸν Σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ὀφείλει νὰ ὑποβοηθήσῃ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐξασκῇ αὐτὴν τὴν στιγμήν οὐ σμικρὰν ἐνεργεῖαν ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπὶ τούτοις καὶ ἄλλοι παράγοντες, οἱ ὅποιοι λειτουργοῦσιν ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ πρῶτιστος παράγων εἶνε ἡ ἑγγεῖος κτήσις. Οὐχὶ ὀλίγα κτήματα διατελοῦσιν εἰς χεῖρας Ἑλλήνων. Ἐχουσι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Μουσουλμάνοι πολλὰς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ μετ' αὐτοὺς ἔρχονται οἱ Ἕλληνες, καὶ θὰ εἶνε βεβαίως σκόπιμον, συντελεστικόν, ὄχι μόνον αὐταὶ αἱ κτήσεις, αἱ ἑλληνομακεδονικαί, νὰ ὑποστηρικθῶσι διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως Ἑλλήνων ἐργατῶν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἄλλαι κτήσεις, δυνάμεναι νὰ ἐκπονηθῶσι, δέον ν' ἀγορασθῶσι.

Ἐπίσης μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐνεργεῖαν ἐν Μακεδονίᾳ δύναται νὰ προσφέρωσι καὶ αἱ ἑλληνικαὶ τράπεζαι, καὶ εὐτυχῶς ἀπὸ τινος καιροῦ ἤρξατο ν' ἀναφαίνεται τοῦτο. Ἄλλοτε ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπῆρχε μία Τράπεζα, ἑβραϊκὴ καθολοκληρίαν, ἡ ὁποία οὐδεμίαν προσέφερεν εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς βοήθειαν· οἱ πληθυσμοὶ ἄρα τῆς Μακεδονίας, οἱ ἐμπορικοί, οἱ γεωργικοί, οἱ βιομηχανικοὶ κ.λ. ἔμενον ἀπροστάτευτοι. Ἀπὸ τινος καιροῦ ἐν τούτοις ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομικὴ δραστηριότης ἤρξατο ἐκδηλουμένη καὶ παντοιοτρόπως προσηλυτικίζουσα εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῆς.

Τοιαύτη εἶνε ἡ κατάστασις ἐν Μακεδονίᾳ. Ὄφειλομεν οἱ Ἕλληνες, εἴτε οἱ Μακεδόνες εἴτε οἱ μὴ Μακεδόνες νὰ προβῶμεν καὶ εἰς ἄλλο ἔργον, εἰς τὸ ὁποῖον πρὸ πολλοῦ καιροῦ, πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ Βουλγαρία προηγῆθη ἡμῶν ἐννοῶ τὸν διαφωτισμὸν τῆς δημοσίας ἐν Ἐδρῶπῃ γνώμης. Οἱ Βούλγαροι κατ' ἔτος δημοσιεύουσι δεκάδας βιβλίων εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, διὰ ν' ἀποδείξωσι τὰ δῆθεν δικαιώματα αὐτῶν ἐπὶ ἑλληνικῶν χωρῶν.

Ἐκ μέρους ὁμῶς τῶν Ἑλλήνων ἐλάχιστα ἐδημοσιεύθησαν, καίτοι ἡ ἐργασία αὕτη δέον νὰ θεωρῆται πρωτίστη καὶ ἀναγκαιοτάτη.

N. KAZAZHS

Καθηγητὴς ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ
Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας τοῦ «Ἑλληνισμοῦ»

ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΣΦΙΡΣ

*Σφίγγε, ἀσχημὰ πεντάμορφη, πανώριον τέρας, πέ μου
τὰ μυστικὰ ποῦ κρύβονται στὰ σκότη τῆς οὐγῆς
τοῦ ἡλίου τὸ φῶς τὰ καρτερεῖ, καὶ τὰ φτερά τοῦ ἀνέμου
προσμένουν νὰ τὰ φέρουνε στὰ πέρατα τῆς γῆς.*

*Ὠϊμέ! τοῦ κάκου σ' ἐρωτοῦν οἱ αἰῶνες πόθων πλήθη
τοῦ κάκου ἀναδαρρεύουνε στήν ὄρι σου μπροστά.
Πάνι' ἀπομένουν ἄπονα τὰ πέτρωνά σου στήθη,
ἀδάκρυτα τὰ μάτια σου, τὰ χεῖλη σου κλειστά.*

*Τὰ ὄρνευα περνοῦν στὸ πλάι σου καὶ τὴ φωνὴ των πνίγει
ὁ φόβος, ὡ βασιλίτσα τῶν ὄρνειων, ὡ θεὰ
τοῦ ἀγνώστου, ποῦ στενεύοντας τὸ νοῦ ἡ ψυχὴ ξανοίγει
ὡσάν ὄνειρον ὄνειρο κι' ὡσάν σκιὰς σκιά.*

*Τοῦ κάκου ἡ Τέχνη ἐζήτησε νὰ βάλῃ στὴ μορφὴ σου
κάποιο ἀντιφάγγισμα τοῦ νοῦ ἢ κάποια ἐπιθυμία
τὴ δυνάμει τῆς ἐξέφυγαν οἱ στοχασμοὶ οἱ κρυφοὶ σου
καὶ μήτε τί εἶσαι ἐπρόδωκαν ἢ νέκρα κ' ἢ ἐρημιά.*

*Εἶσαι ἢ Χαρὰ ποῦ ἐνέκρωσεν ὁ Πόθος; Εἶσαι ἢ Λύπη
ποῦ ἐφτέρωσε κ' ἐπέτρωσεν ἢ Ἑλπίδα ἢ περιουσίη;
εἶσαι ἢ λαχτύρα τῆς ζωῆς; εἶσαι τὸ καρδιοκτύπι;
εἶσαι τὸ αἰώνιον αἶνιγμα; εἶσαι ἢ Γυναῖκα ἐσύ;*

ΠΥΡΑΜΙΔΕΣ

*Ὡ Πυραμίδες, στόματα πετρόχειλα
τῆς Σιωνῆς, ποῦ ἀσήκωτα βαραινεῖ,
ποτὲ ὁ βουβὸς ὁ Θάνατος δὲν εἴρηκε
βουβότερα ἀπὸ σᾶς γιὰ νὰ σωπαίη.*

*Ποτὲ δὲν ἐκουράστηκαν διαβαίνοντας
ἀπὸ βουνά, ὅσο ἀπὸ σᾶς οἱ χρόνοι
ποτὲ τωράντων θρόνοι δὲν ἐβάρυναν
τὴ γῆ, ὅσον ἐσεῖς τοῦ Χάρου οἱ θρόνοι.*

Τὸν ὕπνο τῶν ὀνείρων δὲν ἐγνώρισαν
οἱ πέτρες σὰς οἱ ἀμίλητες καὶ στεῖρες
καὶ μήτε ἐνθόμῃσι ζωῆς ἐπέρασαν
ἀπ' τὶς κλειστὲς κ' ἀπόκρυφές σὰς θύρες.

Στὴν ὄρι σὰς ἀποσταμένους ἐνοιῶσα
νὰ πνίγη τὴν ἀναπνοή μου ὁ τρόμος
ποῦ φέρνει στὴν ψυχὴ μας καὶ στὴ σκέψι μας
ὁ ἀτέλειωτος τοῦ παρελθόντος δρόμος.

Ὁ τρόμος τῆς ζωῆς ποῦ πάντα ἀνήσυχη
ρωτάει, ρωτάει, ρωτάει κ' ἀποσταίνει
ὁ τρόμος τοῦ Θανάτου ποῦ περήφανος
ἀκούει, ἀκούει, ἀκούει καὶ σωπαίνει.

ΣΑΧΑΡΑ

Τὴ βλέπω τὴν ἀκούραστη κατάρα
ποῦ ἀπλώνεται στὴ φλογερὴ σου στρώσι
καὶ δὲν ἀφίνει ἀγκάδι νὰ φτηρώσῃ
στὸν κουρασμένον ἄμμο σου, Σαχάρα.

Σὰν νὰ πατῆ σὲ πυρωμένη σκῆρα
περνάει τὸ καραβάνι μὲ βία τόση
καὶ βλέπει μ' ἀνυπόμονη λαχάρα
μιὰν ἄσπι μακρονῆ γιὰ νὰ γλυτώσῃ.

Ἔτσι διαβαίνουν βιαστικὰ καὶ τρομαγμένα
μέσ' στὴ Σαχάρα τῆς ζωῆς μου τὴ μεγάλη
τὰ καραβάνια τῶν ὀνείρων μου ἕνα-ἕνα.

Ὅμως τοῦ κάκου καρτεροῦν καὶ λαχταρίζουν!...
Ἀλλοίμονον! ἀπ' τὴ μιὰν ἄκρη κ' ὡς τὴν ἄλλη
μιὰν ἄσπι πονθενὰ δὲν ἀντικρίζουν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΔΕΜΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑ ΖΩΗ

Ἡ θάλασσα ἀλλαγμένη μαύρη, πράσινη καὶ
θολὴ σήκωνε τὰ κύματά της, βογκοῦσε,
βρυχότανε! Ὁ οὐρανὸς μαῦρος θολὸς ἔρριχνε
σταγόνες βροχῆς...

Ὁ Πατάρης προχωροῦσε μὲ κομμάτια σκέ-
ψεων, στὸν νοῦ νὰ γυρίζουν, ἀπ' τῆς τόσες
σκέψεις, ἀπ' τὴ μεγάλη γραμμὴ τὴν ἀτελείωτη,
ποῦ πρὸ ὀλίγου ἀκόμα ἦταν ἀπλωμένη στὸν
νοῦ του καὶ πάλευε, σὰν τὸ ἐμπρὸς του θέαμα!

Εἶχε ἀποφασίσει νὰ ζήσει πιά ζωὴ τιμίου
ἀνθρώπου, νὰ ἀποσυρθῆ ἀπ' τὴ συντροφιά καὶ
νὰ παύσῃ αὐτὴ τὴ ζωὴ τοῦ ἐγκλήματος! Κάτι
ὅμως τὸν στενοχώρησε καὶ τὸν στενοχωροῦσε
καὶ τότε. Καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπε καὶ τὸ ἔκαμε, εἶχε
ἀποσυρθῆ καὶ τότε ἀπ' τὴ ζωὴ αὐτῆ, ἀλλὰ γιὰ
λίγο καιρὸ! Δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ πολὺ, γιὰ
πάντα, τὴν ἀπόφασί του, γιὰ τὸν ἔσυρε ἡ
παλιὰ συντροφιά, τὸ ἐγκλημα, ὁ βίος τῶν κιν-
δύνων!.. Ἄ! ἡ ζωὴ τῆς ἁμαρτίας ἔχει θέλ-
γητρα μεγάλα, λάγνα, ποῦ τὰ σκεπάζουνε ὅμως
καλὰ τὰ κουρελιάρικα ῥοῦχα της καὶ δὲν φαί-
νονται παρὰ σὲ κείνους, ποῦ τὴν γνωρίζουν,
ποῦ σχετιζοῦνε μαζί της!..

Μιὰ βροντὴ ἔγεινε πέρα πρὸς τὸ πέλαγος.

Ἡ θάλασσα ἀλλάζε πάλι χρῶμα, ἔπαιρνε ἕνα
χρωματισμὸ γῆς σκοτεινῆ. Ἀστραπὴ ἔλαμψε
πέρα στὴν ἄκρη της καὶ φώτισε τὸν ὄριζοντα
σὰ νὰ βγήκε φλόγα ἀπὸ κάτω ἀπὸ κάποιο μέ-
ρος ὑποχθόνιο, ποῦ εἶχε ἀνοίξει, ἀπ' τὰ βα-
σίλεια τοῦ Ἄδου! Ἐπειτα πάλι ἄλλη ἀστραπὴ,
ἄλλη, ἄλλη... Ὁ ὄριζων ἐφλέγετο πέρα σὰ
νὰ γινότανε πόλεμος, μάχη τοῦ Ἄδου μὲ τὸν
Οὐρανὸ! Καὶ ἡ θάλασσα ἀγρίευε περισσότερο
μὲ τὸ χρῶμα τὸ θολὸ τοῦ χρώματος, ὅμοιο μὲ
αἷμα καὶ ὁμοίαζε ἔτσι σὰν τέρας, ποῦ σπαράζει,
δαγκάνει τὴ μάνα του καθὼς βροίσκεται στὴν
ἀγκυλιά της καὶ πηδᾷ, κυλίνεται μὲ μανία καὶ
χαρὰ στὸ αἷμα της!

Ὁ Πατάρης πῆρε ἕνα δρομίσκο κομμένο
μέσα στὰ χωράφια, πήδησε ἕνα χαντάκι καὶ
βγήκε σὲ μιὰ μάνδρα μεγάλη. Ἐνα γαύγισμα
σκύλου βραχνό...

Ὁ κρότος τῶν κυμάτων ἐρχότανε στὰ αὐτιά
του. Καὶ ὁ οὐρανὸς ἔρριχνε, ἔρριχνε σταγόνες.

— Χωρὶς ἄλλο!.. Δὲν εἶνε πιά αὐτό!..

Τὰ χεῖλια του εἶπαν κάτι ἀνακατωμένο ἀπὸ
κείνα, ποῦ εἶχε σκεφθῆ! Τὸ παρατήρησε καὶ
αὐτὸς καὶ σκέφθηκε καλλίτερα.

— Τώρα τὸ πρῶτ' τὰ ῥοῦχα καὶ ἐμπρὸς!

Κούνησε καὶ τὸ χέρι σημαίνοντας μ' αὐτὸ
μόνο νὰ φύγῃ!

Ἡ μάνδρα τελείωσε καὶ ἔστριψε.

Πέρα λίγο ἀπὸ κἀτὶ χαλάσματα, ὅπου ἕνας
τοῖχος, ἀπομεινάρι σπιτιοῦ, μαυρισμένος ἤφωνε
μιὰ μυτερὴ κορυφὴ στὸ σκοτάδι, ἕνα φῶς σκλα-
βωμένο ἔτρεμε μέσα στὸ φανάρι, ἔξω ἀπὸ ἕνα
χαμηλὸ μαγαζάκι, σὰν νὰ θιγοῦσε...

Εἶχε φθάσει κοντὰ στὰ χαλάσματα ὅταν ἀπὸ
τὸ μαγαζάκι μιὰ φωνὴ χονδρὴ, ἀλλὰ σὰν ῥαϊ-
σμένη σὲ πολλὰς μεριές, ἄρχισε νὰ τραγουδῆ
ἕνα τραγούδι μονότονο, τένθιμο, καὶ σὲ λίγο
πολλὰς φωνὲς χονδρὲς, βραχνές, λεπτὲς ἐνώθη-
καν μαζί της καὶ ὅλες μαζί ἄρχισαν νὰ τὸ
τραγουδοῦνε. Ἦταν ἕνα τραγούδι τῆς φυλα-
κῆς καὶ τὸ αἰσθάνθηκε τώρα, καθὼς θὰ αἰσθα-
νόταν ἐρπετὸ ἄσχημο νὰ τρέξῃ στὸ σῶμα του!

— Ὡρα καλὴ!

Ξαφνιασθήκε καὶ ἔβαλε τὸ χέρι στὴ μέση.
Ὁ Μπαούρας!

— Ποῦ πᾶς;

— Ἰσαμε τὸ δωμάτιο!..

— Ἐλα, πᾶμε μέσα!.. Ἐγὼ κἀτὶ σπουδαῖο
νὰ σᾶς πῶ!.. Ἐλα!..

Εἶδε ὅτι ὁ Μπαούρας κρατοῦσε καὶ ἕνα δε-
ματάκι στὴ μασχάλῃ.

— Θὰ πάω γιὰ τελευταία φορὰ! σκέφθηκε
ὁ Πατάρης. Ἐπειτα σὰ νὰ ἀκούμπησε κάπου
μ' αὐτὴ τὴ σκέψι ὅπου πονοῦσε.

— Ἀχ! μὲ τραβᾷ! εἶπε μὲ ἀπελπισία.

Στὴν πόρτα στάθηκε λίγο. Νὰ ὁ Σουραῦλης
μὲ τὸ κόκκινο μαντίλι στὸν λαιμὸ, ὁ ἄσχημο-
μούρης Μπάλας μὲ τὰ ἀραιὰ δόντια καὶ τὴν
τριχωτὴ ρεπούμπλικα, ὁ γέρο Κούλας μὲ τὰ
γονυλωμένα ἄγρια μάτια, τὸ βλοσυροκομμένο
πρόσωπο...

— Ἐλα ἔλα! τοῦ εἶπε ὁ Μπαούρας καὶ τὸν
ἔσυρε μέσα.

Ἐακολουθοῦσαν ἀκόμη τὸ τραγούδι τῆς φυ-
λακῆς. Ἀμα τοὺς εἶδαν ἔπαισαν καὶ μὲ φωνὲς
τοὺς ὑπεδέχθησαν μεγάλες.

— Ζήτω!

Μόνο ἕνας χονδρὸς μὲ τὴ θαυμαστὴ τὴ
φωνὴ σὲ πολλὰς μεριές ἔακολουθοῦσε τὸ τρα-
γούδι.

— Τί ἔγεινες; ῥώτησε ὁ Σουραῦλης τὸν
Μπαούρα. Ἔτσι τὸ σκᾶνε;

— Εἶχα ὑπηρεσία!

— Κατάλαβα!

— Τί κατάλαβες; Τίποτα δὲν κατάλαβες!
 — Καθήστε! διέκοψε ἄλλος.
 Ὁ Πατάρης ἀρονήθηκε καὶ εἶπε μὲ κουρασμένη φωνὴ ὅτι ἦταν ἀρρωστος.
 — Νὰ καὶ ἕνας ἀρρωστος!
 — Ἐνα κονιάκ πάρε, μωρέ!
 — Τί ἔχεις; τὸν ῥώτησε ὁ γέρος στηλόνοντας πᾶνω του τὰ γουρλωμένα του μάτια.
 Αὐτὸς ἔφερε τὰ δύο του χέρια στὸ στήθος.
 — Ὅλο τὸ στήθος μου πονάει!
 — Κρὺο εἶνε! Πάρε μιὰ φασκομηλιά, καὶ κόψε καὶ καμμιὰ δεκαπενταριά βεντούζες καὶ θὰ γενῆς περδία!
 Ἐκάθησε παράμερα καὶ γύρισε τῆς πλάτης κυτᾶζοντας ἔξω τὸ σκοτάδι. Μία ἀστραπή τοῦ ἔδειξε ἕνα δένδρο, πού ἦταν ἀπ' ἔξω νὰ σαλεύη τρολιά, νὰ κινήται μανιακὰ σὰν νὰ προσπαθοῦσε νὰ φύγη.
 Ἄκουγες χωρὶς νὰ θέλῃ τί ἔλεγαν οἱ σύντροφοί του καὶ ἐνῶ δὲν ἤθελε νὰ ἀκούῃ, τὰ λόγια ἐρχόνταν καὶ τοῦ δηλοῦσαν τὸ τί ἤθελε αὐτὸς νὰ σκεφθῆ! Κάτι τοὺς ρωτοῦσε ὁ Μπαούρας νὰ τοῦ ποῦνε
 — Μωρὲ τ' εἶν' τοῦτο;
 — Βρὲ βρὲ!
 — Ποῦ τὸ βρήκες;
 Στραφίηκε καὶ αὐτὸς καὶ εἶδε τὸν Μπαούρα ὄρθιο νὰ κρατῆ στὸ χέρι του ἕνα κρανίον σκελετοῦ!
 — Μὰ νὰ σὲ πάρῃ ὁ διάβολος! Πάντα τέτοιος!
 Καὶ ὁ γέρος μὲ τὰ γουρλωμένα μάτια φασκέλωσε τὸν Μπαούρα μὲ μισοκλεισμένα δάκτυλα.
 — Δὲν σὰς ἔχω ἀξιους, βρὲ παιδιὰ, νὰ μοῦ πῆτε τίνας εἶνε αὐτὸ τὸ καύκαλο.
 — Ζέρουμε μεις!
 — Γιὰ νὰ δῶ καὶ νὰ σοῦ πῶ!
 Εἶπε ὁ γέρος καὶ ὄρθωθηκε στὸ κάθισμά του καὶ ἔκλινε λίγο ἐμπρός.
 — Νὰ το! Δέ το!
 Καὶ ὁ Μπαούρας τοῦ τὸ παρουσίασε, ὅπως θὰ παρουσίαζε μπουκέτο!
 Ὁ γέρος τὸ εἶδε καλὰ κουνώντας λίγο τὸ σῶμα δεξιὰ καὶ ἀριστερά κρέμασε τὰ χεῖλιά.
 — Μωρὲ βάζω στοίχημα ὅτι θᾶνε τοῦ Κούρκα! Κι' αὐτὸν εἶδα ἀλόφω στὸν ὕπνο μου!...
 Φώναξε ἕνας μὲ πρόσωπο μπουλντῶκ καὶ δόντια μεγάλα.
 — Πένυχες!
 — Μωρὲ ὅλα τὰ ἴδια εἶνε!

— Ἐγὼ λέω ὅτι θᾶνε καμμιανού πρωθυπουργοῦ!
 — Ὄχι! Μωρὲ σὺ βάρεσες διάνια! Ὅχι μὴν εἶνε βασιλιά!
 — Καὶ τί ῥέ; Μὴ δὲν εἶνε τὰ ἴδια ὅλα.
 — Δὲ λὲς καὶ χειρότερα!
 Ὁ Σουραύλης κύταξε τὸ κεφάλι σκεπτικός.
 Ὁ Μπαούρας τὸν εἶδε καὶ ἔκανε νὰ τοῦ μιλήσῃ, ἀλλὰ κρότος κερανοῦ βρόντησε καὶ τὸ μαγαζὶ οσιώθηκε. Πολλοὶ ἔκαναν τὸν σταυρὸ τους.
 — Μέσα Παναγία, ἔξω Παναγία! φώναξε ὁ Μπαούρας, ἐνῶ τὸ νερὸ καὶ τὸ χαλάζι χτύπησε γοργά, δυνατὰ τὰ γυαλιά.
 — Ἐλα ἔλα! Στὴ δουλειὰ μας!... Τί λὲς ἐσὺ Σουραύλη; Τίνας λὲς εἶνε τὸ καύκαλο;
 — Μωρὲ!...
 Καὶ ὁ Σουραύλης κούνησε τὸ κεφάλι λίγο δεξιὰ καὶ ἀριστερά.
 — Γιὰ νὰ πάρῃ ὁ Μπαούρας τὸ καύκαλο σημαίνει ὅτι θὰ εἶνε αὐτὸ ἀστυφύλακα, ἢ δικαστῆ, ἢ...
 Ὁ Μπαούρας τὸν διέκοψε.
 — Μπαράβο, Σουραυλάκι! Σὺ τὸ βρήκες!
 — Τί εἶνε; ἀστυφύλακα;
 — Ὅχι δικαστῆ!... σχεδόν!
 — Τί σχεδόν, ῥέ! Λαχέιο τὸ κάνατε;
 — Σταθῆτε τώρα, βρὲ παιδιὰ, νὰ σὰς τὸ γνωρίσω καὶ ποιανοῦ ἦτανε!... Σταθῆτε!
 Πῆρε τὸ κρανίον στὸ δεξιὸν χέρι, τράβηξε τὴν καρέκλα του καὶ τὴν γύρισε νὰ ἔχη τὸ ἀκουμπιστήρι πρὸς τὸ τραπέζι.
 — Ῥήτορας ἦτανε καὶ ῥήτορας θὰ γένω!
 Καὶ ἀνέβηκε πᾶνω στὴν καρέκλα.
 — Λόγο, λόγο! φώναξαν ὅλοι καὶ μερικοὶ χτύπησαν τὰ χέρια τους στὸ τραπέζι. Ἐνα ποτήρι κυλίσθηκε χάμω καὶ συντρίφθηκε.
 — Χώρια τὰ γερά!
 — Λόγο!
 — Σκάστε τώρα!
 — Θέλουμε...
 — Σκάσε ῥέ.
 Ἐγενε ἡσυχία καὶ ἀκούσθηκε ἔξω ἡ βροχή.
 — Λοιπόν! ἄρχισε ὁ Μπαούρας κρατώντας στὴν παλάμη του τὸ κρανίον τοῦ σκελετοῦ. Ὁ Σουραυλάκης βρήκε πᾶνω-κάτω τὸ τί δουλειὰ ἔκανε αὐτὸ ἐδῶ τὸ καύκαλο! Τώρα ὅμως ἐγὼ θὰ σὰς τὸ συστήσω, θὰ σὰς πῶ ποῖος ἦταν καὶ πῶς τὸν ἔλεγαν!... Μήπως θέλει νὰ πῆ κανεὶς; Μήπως τοῦ φαίνεται ὅτι τὸν ξέρει; Κανεὶς! Οὔτε φωνή, οὔτε ἀκρόασι! Ἐτσι εἶνε! Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης!...

Καὶ ὅμως, κακομοίρηδες, ὅλοι τὸν γνωρίζαμε καὶ ὅλους μᾶς πῆγαινε νά!... ὅταν εἶχε τὸ κρέας τριγύρω καὶ στῆς γούβες αὐτές, κάτι μάτια, καστανά, μαῦρα δὲν θυμάμαι, πού ὅλα αὐτὰ τώρα τὰ ἔχουν μασήσει τὰ σκουλήκια, ἄλλοι δικαστάδες στὸν δικαστῆ!... Σκάστε! Ἡ παύετε ἢ κατεβαίνω!... Ρέ γομάρι Μπάλα, δὲν σκάς;... Ἄ! στὸ διάβολο! Ὅλο τὸν ἔξυπνο θέλεις νὰ κάνῃς, Κούτα!... Λοιπόν, κύριοι μὲ τὰ ψηλὰ καπέλα! Αὐτὸ τὸ καύκαλο εἶνε, εἶνε!...
 — Πές το, ῥέ, καὶ μᾶς ἔσκασες!
 — Εἶνε τοῦ, τοῦ... Λαγαλῆ τοῦ εἰσαγγελέα.
 — Τί λὲς, μωρέ!
 — Ἄστα λέω!
 — Ἐκείνον τοῦ σκυλιοῦ!
 — Ἄλλοῦ!
 — Γιατί, ῥέ Πίτα, σοῦ φαίνεται δύσκολο γιὰ μένα; Γιὰ νὰ πάρω ἕνα κεφάλι μισοῦ ψοφιοῦ σοῦ φαίνεται δύσκολο; ἀφοῦ μπορῶ νὰ πάρω καὶ μισοῦ ζωντανοῦ;
 Ὁ Πίτας μαζεύθηκε. Ἡ φοβέρα ἦταν φανερὴ καὶ οἱ ἄλλοι ἐσιώπησαν.
 Ὁ Μπαούρας δὲν χορτάτευε.
 — Λέγε, μωρέ! Μὴν τοὺς ἀκοῦς!... φώναξε ὁ γέρος.
 Ὁ Μπαούρας ἔξακολουθῆσε.
 — Τὸν ἔλεγαν, πού λέτε, ῥήτορα, πού τὰ ἔκανε ὅλα θάλασσα! Χτυποῦσε, γκρέμιζε, χαλοῦσε κόσμος, ἢ καλλίτερα, νὰ λέμε τὴ μαύρη ἀλήθεια, τὰ κεφάλια μας!... Τὸν θυμάσθε, βρὲ παιδιὰ, πῶς ἀγρίωνε, πῶς πραινιζε, πῶς μύριζε! Καὶ γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ ὄνομα τοῦ ῥήτορα χαντάκωσε χιλιάδες φτωχοὺς ἀνθρώπους, πού πέσανε στὴ γλῶσσα του! Τὸ σκυλί!... Περισσότερους ἔστειλε στὸν Ἄδη αὐτὸς τὸ χρόνο παρά ἡ Μαύρη Θάλασσα!...
 — Ἦτανε πράκτορας τοῦ θανάτου!
 — Σκάσε, Μπάλα, σοῦ εἶπα!... Ἐτσι λοιπόν πού λέτε!... Τώρα πρέπει νὰ τὸ ποῦμε; Αὐτὸς χαντάκωσε καὶ μένα! Μοῦχαν πῆ, θυμῶμαι τότε — Ἐχεις κανένα βουλευτῆ, ῥέ παιδί; Ἐγὼ τοὺς ἀπήντησα — Ποῦ νὰ τὸν βρῶ! Δὲν εἶχα πάρει ἀκόμα τότε τὸν ἀέρα!
 — Φονκαρᾶ! μοῦ λένε, χάρηκες! Μὴν ἔχεις τουλάχιστο, κανένα πλούσιο συγγενῆ; — Πετύχατε τοὺς λόρδους! τοὺς ἀπαντῶ ἐγὼ, αὐτοὶ, μάτια μου, εἶνε τόσο πλούσιοι ἀπὸ χρῆμα, ὅσο ἕνας κασίδης ἀπὸ μαλλί! — Τότε, βλάμη μου, βούλιαξες! Τὸ εἶπαν καὶ ἔγενε! Ὁ εἰσαγγελέας εἶδε στὴ φάτσα μου τὸν κακοῦργο, τὸν Κάι καὶ δὲν ξέρω τί ἀκόμη! Ἐβλεπε, λέει, στὰ μάτια μου νὰ κυτᾶῃ σὰν ἀπὸ παραθύρι,

νὰ προβάλλῃ, ἔτσι δά!... τὸν Διάβολο, τὸν Βεελζεβούλη καὶ ὅλη του τὴν συντροφιά, καλὴ ὄρα! καὶ οἱ χαζοὶ οἱ ἔνορκοι τὰ χάψανε ὅλα σὰ λουκούμι! Ἐκανε καὶ ὁ κοντοδικηγόρος νὰ μὲ σώσῃ, εἶπε καλὰ καὶ μπόλικά λόγια, ἀλλὰ πού νὰ φθάσῃ τὸν κύρ εἰσαγγελέα, πού ὅλο μὲ διαβόλους καὶ Κάιδες εἶχε νὰ κάνῃ καὶ ὅλο αὐτοὺς ξεφοῦρνιζε ἀπ' τὸ στόμα του!... Καὶ νὰ σὰς πῶ, σκέφθηκα τότε, πού τοὺς ἀκουγα νὰ μιλοῦνε, νὰ μιλοῦνε — μωρὲ Δικαστήριον κίνουνε, ἢ συναγωνισμό ρητορείας κ' ἐγὼ εἶμαι τὸ βραβεῖο; Καὶ ἔβλεπα, θυμάμαι, τὲς μασέλες τοῦ εἰσαγγελέα, δηλαδὴ τοῦτον δῶ πέρα! νὰ ἀνοικοκλείουν καὶ νὰ λένε — Φονεὺς! ὁ Φονεὺς!... Καὶ τραβοῦσε καὶ τῆς λίγες τρίχες πού εἶχε σὰ νὰ ξεριζῶνε τῆς ιδέας!... Ἄς εἶνε, πᾶσι καὶ αὐτό! Μιὰ μέρα, πού λέτε, τὰ κακάρωσε!... Ἐμαθα, ποῦ μισοῦν μέσα στὴ φυλακῆ, πῶς τὸν πῆγαν μὲ μουσικῆ καὶ μὲ μεγάλη λιτανεία. Ὅλοι οἱ ζουρλοκαπάδες ψάλλανε γιὰ τὴν ψυχὴ του καὶ αἱ ψαλμωδιὲς τῶν σὰν ἀέρας διαβλημένος τὴν βοήθησαν νὰ πᾶῃ πιὸ γλίγωρα στὸ Διάβολο! Ἄπὸ τότε, πού λέτε, ἔβαλα στὸ νοῦ μου νὰ πάω, νὰ τὸ ξεθάψω τὸ καύκαλο του καὶ νὰ τὸ παῖξω στὰ χέρια μου ἔτσι δά!... Ἐπειτα νὰ τοῦ βάλω μέσα, κάτι πού τᾶξίζει! Καταλαβαίνετε;... Νὰ τώρα, κύριε Εἰσαγγελέα!
 Καὶ ὁ Μπαούρας ἔδωσε μιὰ στὸ κρανίον δυνατῆ καὶ αὐτὸ τοῦ ἔξφυγε ἀπ' τὸ χέρι καὶ ἔπεσε κάτω ἀπ' τὴν καρέκλα τοῦ Σουραύλη.
 — Ἄ! στὸ Διάβολο!
 — Θάσπασε!
 Ὁ Σουραύλης ἔσκυψε καὶ τὸ πῆρε.
 — Ὅχι, δὲν ἔπαθε τίποτα!
 Ὁ Μπαούρας πήδησε ἀπ' τὸ κάθισμά του κίνοντας νὰ κινηθοῦνε τὰ ποτήρια καὶ τὰ μπουκάλια ἀπ' τὸ τεζάχι.
 — Φέρ' το δῶ!
 — Στάσου, βρὲ ἀδελφέ!... Τί φοβάσαι; Θὰ τὸ φάω;
 Τὸ κύταξε λίγο καὶ ἔγενε σκεπτικός.
 — Τί εἶνε ὁ ἀνθρώπος! εἶπε κουνώντας τὸ κεφάλι.
 — Ἄσε τῆς φιλοσοφίας, ῥέ!
 Καὶ ὁ Μπαούρας τοῦ τὸ ἀρπάξε. Ἐπειτα γύρισε πίσω καὶ κύταξε.
 — Ποῦ εἶνε ἡ καρέκλα μου;
 Τὴν ἔσυρε καὶ κάθησε βάζοντας κοντὰ του τὸ κεφάλι.
 — Πάρ' το ἀπ' ἐκεῖ, ῥέ!
 — Γιατί;

— Ξέρω και γώ, μη τὸ δοῦνε τίποτα μαγκούφηδες!

— Καὶ δὲ λέμε ὅτι εἴμαστε σπουδαστάδες γιὰ γιατροὶ! Θέλουνε καὶ δὲ θέλουνε θὰ τὸ πιστέψουν!

Ὁ Μπαούρας πῆρε τὴ μισὴ δοκά και γύρισε στὸν ταβερνιάρη.

— Βρὲ Κουλούρη! κοιμήθηκες; Βάλε μας γιατρικό!

Τὸν Πατάρη τὸν εἶχε ἀπασχολήσει ὁ λόγος τοῦ συντρόφου του, ἔπειτα πάλι προσπάθησε νὰ βάλῃ σὲ τάξι ἐκεῖνο, πού τὸν στενοχωροῦσε καὶ τὸ ὁποῖον αἰσθανόταν τώρα περισσότερο κεῖ μέσα, κοντὰ στοὺς συντρόφους του. Πῶς ἤθελε ἓνα τρόπο νὰ βρῆ, νὰ ἐκοβε τὸν δεσμό, πού αἰσθανόταν νὰ τὸν δένῃ μ' αὐτούς, νὰ τοῦ σήκωνε φραγμὸ πελώριο, νὰ τοῦ ἀνοιγε ἄβυσσο καὶ νὰ τὸν χῶριζε ἀπ' αὐτούς!

Σκέφθηκε νὰ γράρῃ σένα ξύλο, ἢ σὲ μάρο νὰ σκαλίῃ τὴν ἡμερομηνία, πού θὰ ὀρκιζόταν νὰ ἀποσυρθῆ, ἀλλὰ τοῦ φάνηκε πολὺ μικρὸ καὶ σὰν νὰ ὑπῆρχε καὶ σχέση. . . Ἐξαφνα σηκώθηκε καὶ βγήκε ἔξω. Καθὼς ἔκλεινε τὴν πόρτα, οἱ σύντροφοι χτυποῦσαν τὰ ποτήρια των τὰ γεμάτα ἀπ' τὴν κίτρινη ρετσίνα.

— Εἰς υἰείαν! εἰς υἰείαν! ἔλεγαν, φώναζαν.

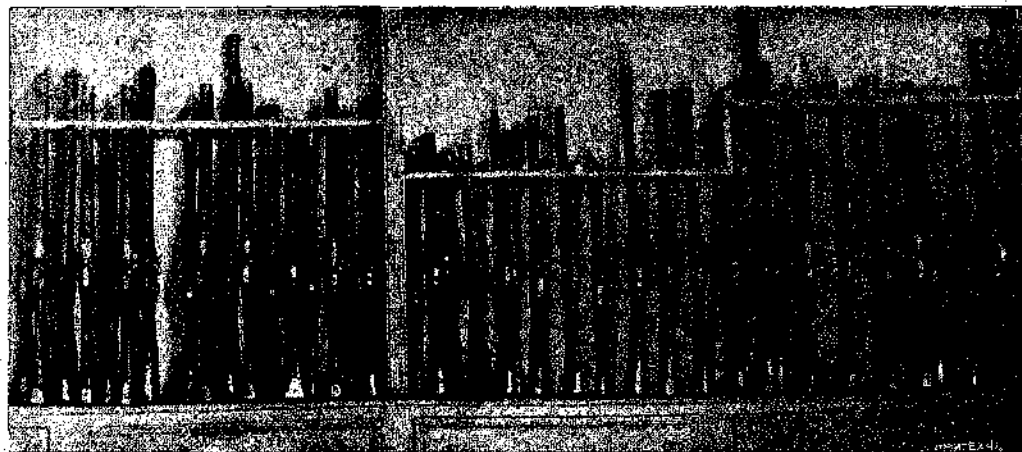
Τοῦ φάνηκε σὰν ἀποχαιρετισμὸς αὐτό. Ἡ βροχὴ εἶχε πάψει καὶ μόνο κάποτε σταγόνες ἔπεφταν. Ἄνεμος δὲν φυσοῦσε. Ὁ κρότος τῆς θαλάσσης ἔφθανε δυνατός, μέγας! Τὸ φῶς, πού ἦταν ἔξω καὶ ἔτρεμε μέσα στὸ φανάρι κλει-

μένο, εἶχε σβύσει. Σκότος παντοῦ! Ἡ ψηλὴ κορυφὴ τοῦ τοῖχου σὰ φάντασμα ὑψώνετο στὰ σκοτεινά. Πέρα ὁμως πρὸς τὸ πέλαγος κάποτε ἀστραφτε.

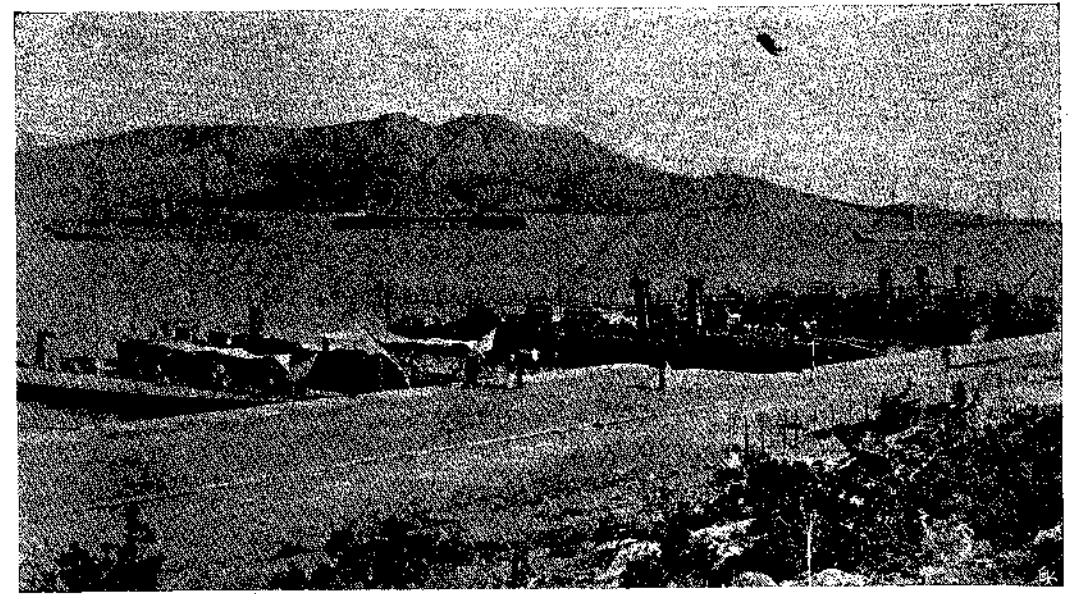
Ἦθελε νὰ περπατήσῃ, νὰ κινηθῆ, γιὰτὶ κάτι πού αἰσθάνθηκε σὰ μαζεμένο, διπλωμένο μέσα του ἤθελε τὴν κίνησι γιὰ νὰ ξετυλιχθῆ!

Κοντὰ σὲ μιὰ σειρά δένδρα στάθηκε. Εἶχε βρῆ τὸ κόψιμο τῶν σχέσεων, τὸν φραγμὸ, πού θὰ ἔβαζε, τὴν ἄβυσσο, πού θὰ τὸν χῶριζε ἀπ' τὴν ἀμαρτωλὴ ζωὴ! Ἐπανήλθε στὰ παιδικὰ του κείνα χρόνια, πού χαρωπὸ τὸν ἔκλειναν μέσα καὶ τὰ ὁποῖα περνοῦσαν κάποτε ἀπ' τὸ νοῦ του σὰ σκιὲς περαστικὲς φευγάτες ἀπὸ ἄπειρα βάρη! Καὶ τὰ ὁποῖα δσο αὐτὸς προσπαθοῦσε νὰ τὰ σταματήσῃ, τόσο αὐτὰ ἔφευγαν, ἔσβηναν καὶ τὸν ἄφιναν νὰ βλέπῃ τὸ μέρος πού βρισκόταν! Γύρισε στὰ ἴδια κείνα χρόνια, γιὰτὶ βρῆκε τὸ ἴδιο σχεδὸν μέσον πού ὅταν μάλλωνε χῶριζε ἀπ' τοὺς φίλους του! Ἐκοψε ἓνα κλαδί ξερὸ καὶ ἀφοῦ εἶδε, ὅτι κανεὶς δὲν τὸν ἔβλεπε, κυτᾶζοντας πρὸς τὸ μέρος τοῦ καπηλειοῦ, ἀπ' τὸ ὁποῖο, κείνη τὴ στιγμὴ, μαζί με τὸν κρότο τοῦ κύματος, πού περνοῦσε, πού ἔρχόταν σὰν καλπασμὸς μυριάδων Τιτάνων ἰσπέων, βγήκε καὶ ἤλθε τὸ τραγούδι τῆς φυλακῆς ψαλλόμενο ἀπὸ πολλὰς φωνὰς μαζί, ἔσπασε τὸ κλαδί, τὸ ἔκανε πολλὰ πολλὰ κομμάτια, ἔπειτα μὲ μιὰ ὀρμὴ τὰ πέταξε, τὰ σκόρπισε τριγύρω καὶ μακρὰ τὸ ἓνα ἀπ' τᾶλλο ὅσο μποροῦσε περισσότερο!

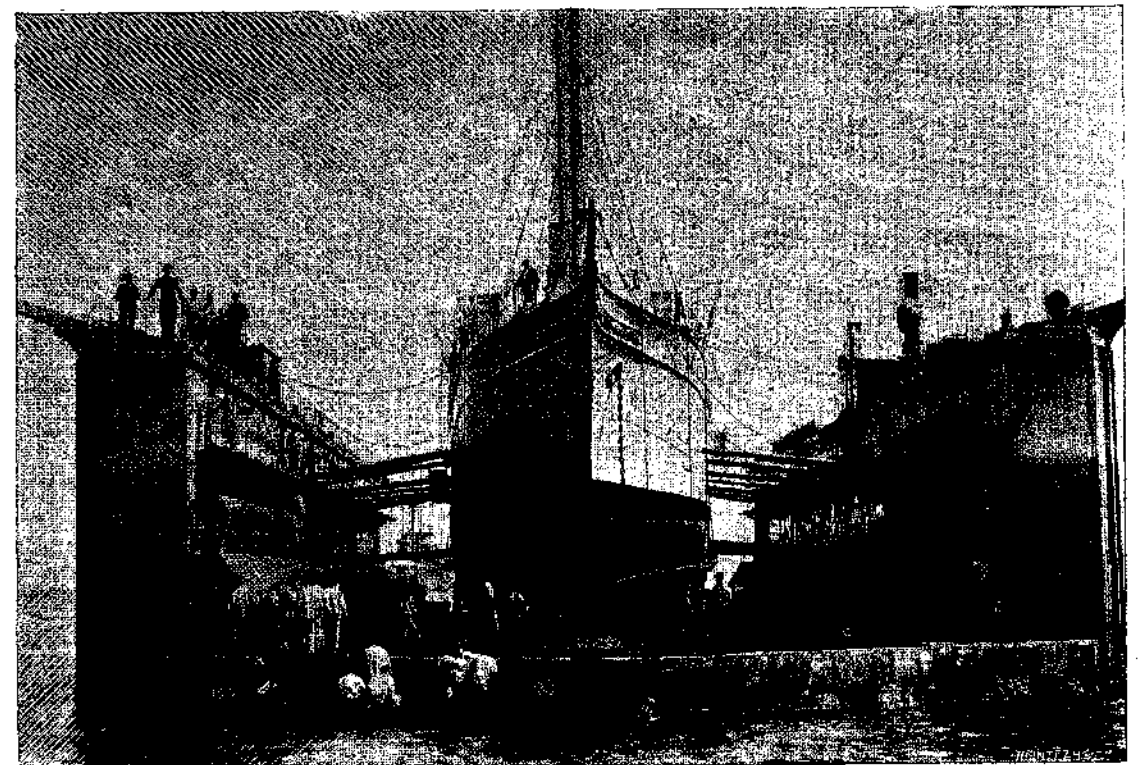
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ν. ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΟΡΑΩ — ΟΡΑΙΑ ΤΟΥ 1824 — ΦΩΤΟΓΡ. Σ. ΚΟΚΚΟΛΗ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛ. ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΟΡΑΩ—Ο ΤΟΡΠΙΛΙΑΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΥΣΤΑΘΜΟΝ—ΦΩΤ. Σ. ΚΟΚΚΟΛΗ

ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΟΡΑΩ — ΠΑΡΤΗ ΔΕΞΑΜΕΝΗ — ΦΩΤΟΓΡ. Σ. ΚΟΚΚΟΛΗ

Ενα βράδι, πρό τεσσάρων ετών, είχα πλανηθῆ εἰς τοὺς κερκυραϊκοὺς δρομίοκους, ἐνῶ ὁ δίσκος τῆς σελήνης ἐσοκόπιζε τὴν χρυσοῦν λάμπην του, ἀργὰ ὑψούμενος ἀπὸ τ' ἀντικρυνὰ βουνὰ τῆς Ἠπειροῦ.

Ἐπειτ' ἀπὸ ἀρκετὴν ἄσκοπον περιπλάνησιν ἔφθασα εἰς τὴν ὁδὸν Ἀρσενίου. Παρακάτω ὁ δρόμος ἦτο φραγμένος με σιδηρᾶς κιγκλίδας, καὶ τὸ Ἴόνιον πέλαγος ἀπλωνε τὴν ὑγρὰν σιωπὴν του κάτω ἀπὸ τὸ σεληνόφως.

Ὡς ἀντίθεσις τοῦ εἰρηνικοῦ τοπίου, ἐφαίνετο ἀπέναντι ὁ σιωπηλὸς ὄγκος τοῦ βενετικοῦ φρουρίου σκυθρωπός, κάτω ἀπὸ τὰ φωτεινὰ κύματα, με τὰ ὁποῖα τὸν ἔλουζεν ἡ σελήνη.

Τυχαίως, ὅπως ἐστρεφόμενη, ἔπεσαν τὰ βλέμματα μου εἰς ἕνα σπίτι με ὠραῖον καὶ ἡρεμον ἐξωτερικόν, κτισμένον ἀπέναντι ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Μία ἐπιγραφὴ ἐντενχισμένη εἰς τὴν πρόσωπιν μ' ἐσταμάτησεν. «*Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ τῷ 1857 ἀπέθανεν ὁ ἐν Ζακύνθῳ μὲν γεννηθείς, τὴν δὲ Κέρκυραν ὡς ἔτερον πατρίδα ἀγαπήσας καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐν ταύτῃ διατριψάς, ἔθνικὸς ποιητὴς καὶ τῆς ἐλευθερίας ὑμνητὴς Διονύσιος Σολωμός*».

Καὶ ἐσταμάτησα ἔμπροσ εἰς τὸ σπίτι ὅπου ἔζησε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ὁ Σολωμός. Μέσα εἰς τὴν σκέψιν μου ἔζωντάνευσεν ὁ νεκρὸς ποιητὴς, καὶ ἡ ψυχὴ μου ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τὴν μακρινὴν μελωδίαν τοῦ τραγουδιοῦ του.

Ἀπὸ μικρὸς ἀγάπησα τὸν Σολωμόν.

Ἐνθυνοῦμαι εἰς τὴν Ζακύνθον ὅπου με τὴν παιδικὴν μου ἀμέλειαν καὶ ραθυμίαν ἀπέφραγα τὸ σχολεῖον καὶ εὐχαριστοῦμαι ν' ἀναγνώσκω τὸν Λάμπρον καὶ τὴν Φαρμακωμένην κλεισμένους εἰς τὸ δωμάτιόν μου. Διὰ τοῦτο δταν εὐρέθην κατὰ τύχην κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι ὅπου ἀπέθανεν ὁ ποιητὴς, μέσα εἰς τὴν νυκτερινὴν σιγὴν ὅπου ἦτο

στοργυλοφέγγαση φωτοχυσία

σάν τὴν λαμπρόπλαστη πρωτονοχτιά,

ἠσθάνθην ἕνα ἰσχυρὸν τιναγμὸν μέσα εἰς τὰ στήθη μου. Καὶ μοῦ ἐφάνη ὡς νὰ ἔβλεπα μετὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου τὸν Ποιητὴν νὰ διευθύνῃ τὰ ἀργὰ βήματα ἐκεῖ κάτω εἰς τὴν Σπιανάδαν

Καὶ τώρα ποὺ σκέπτομαι ἐκείνην τὴν στιγ-

μὴν, μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ὄρας καὶ τοῦ τόπου, νομίζω ὅτι τότε πραγματικῶς εἶδα τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάστημα τοῦ ποιητοῦ νὰ περνᾷ ὡς μακρινὸν ὄραμα.

Ἐκτοτε μοῦ ἐγεννήθη ἡ περιέργεια νὰ μάθω κάθε λεπτομέρειαν περὶ τῆς ἐν Κέρκυρᾳ ζωῆς τοῦ ποιητοῦ, καὶ σήμερον μαζί με τὰς ἀτομικὰς κρίσεις μου, σημειῶνω εἰς ὀλίγας γραμμὰς καθετὶ σχετικόν, τὸ ὁποῖον, εἴτε διεσφῆθη εἰς τὴν μνήμην τῶν ἐπιγενομένων, εἴτε κατώρθωσα ν' ἀνεύρω ἐρευνῶν δυσσεύρετα φυλλάδια, ἐφημερίδας, σημειώσεις καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

***

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1828 ὁ Σολωμός ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ζακύνθον εἰς Κέρκυραν, ὅπου, μακρὰν τῶν συγγενῶν του καὶ κάθε ὀκληρᾶς γνωριμίας, ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῆς γερμανικῆς φιλολογίας. Ὁ σπουδαιότερος λόγος τῆς ἀναχωρήσεώς του ἦτο μία οικογενειακὴ φιλονεικία μεταξὺ τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου.

Ἐν Ζακύνθῳ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔμεναν εἰς τὸ πατρικὸν σπίτι, ὁ μὲν Δημήτριος εἰς τὸ ἑπάνω πάτωμα, ὁ δὲ ποιητὴς εἰς τὸ κάτω, τὸ ὁποῖον ἦτο στενωτότερον. Ὁ ποιητὴς εἶχεν εἰς χοῦσιν του καὶ μίαν ἀποθήκην εἰς τὴν ἀβλάν, ὁ Δημήτριος ὁμοίως, θέλων νὰ τοποθετηθῇ μερικὰ πράγματα εἰς αὐτήν, διέταξε τὸν ὑπηρετήν του νὰ διαρρήξῃ τὴν θύραν. Ἐνεκα τούτου ἐνυχράνθησαν οἱ δύο ἀδελφοί. Ὁ ποιητὴς δυσαρεστημένος ἔστειλεν ἀναφορὰν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς νήσου, ἐκθέτων τὰ παραπόνά του, καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ ξηρίδας καὶ συγκρούσεις μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, μετόκησεν.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1828 διένειμαν τὴν περιουσίαν των, κατόπιν ἐκτιμήσεως πραγματοποιῶν¹.

¹ Ἐχω ὑπ' ὄψιν μου τὸ ὑπὸ τῶν πραγματογνωμόνων συνταχθέν ἔγγραφο, εὐγενῶς πρὸς ἀνάγνωσιν παραχωρηθὲν εἰς ἐμὲ ὑπὸ ἀγαπητοῦ φίλου. Χάριν περιεργείας ἀποσπῶ ἐδῶ ὀλίγας γραμμὰς: «1828, Ἰουνίου 14/26, Ζακύνθος. Ἐκτελεσθέντες. ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι, ὡς κριταὶ πρακτικοὶ ἀπὸ μέρους τῶν εὐγενῶν κριτῶν Διονυσίου καὶ Δημητρίου ἀδελφῶν κομήτων Σαλαμών, μετὰ Καθεστικά τους παρησιασμένα σὺν 17/29 Μαΐου ὑστερον ἀπερασμένου καὶ 24 τοῦ ἴδιου καὶ 5 Ἰουνίου τρέχοντος εἰς τὰς πράξεις τοῦ Γ. Δικοπούλου νοταρίου, μετὰ ὁποῖα μᾶς ἐξουσιάζουν νὰ ἔχωμεν νὰ τοὺς μετρήσωμεν, ζετιμώσωμεν καὶ μοιράσωμεν εἰς δύο, ὅλα τοὺς τὰ ἀγαθὰ, καὶ μάλιστα δὲ τὸ ὁσπίτιόν τους δομινικᾶλε, κείμενον εἰς τὸν Φόρον

Ἡ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΟΙΚΙΑ ΟΠΟΥ ΑΠΕΘΑΝΕΝ Ο ΣΟΛΩΜΟΣ
— ΦΩΤΟΓΡ. BORRI E FIGLIO

Μετὰ πέντε μῆνας ὁ ποιητὴς ἀνεχώρησεν εἰς Κέρκυραν.

Ὅταν ἔφθασεν ἐκεῖ, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἐπτανήσου ἦτο τὸ κέντρον πολλῶν καλλιτεχνῶν, ποιητῶν καὶ φιλολόγων. Ἦσαν δὲ οἱ διακεκριμένοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι συνέδεσαν τὸ ὄνομά των μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Ἑλλάδος, Ἕλληνας καὶ πρόσφυγες Ἴταλοι.

Ἄμα ἔφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ Σολωμός, τὸν ἐπισκέφθησαν οἱ καθηγηταὶ τοῦ Ἰονίου Πανεπιστημίου καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Τότε ὁ Νεόφυτος Βάμβας τὸν παρεκίνησε

νὰ τοὺς τὸ χωρίσωμεν εἰς δύο μερίδια μετὰ τὸν πλέον καλλιότερον τρόπον ὅπου ἤθελε τοῦ εὐρομένου... κλπ.». Ἐν τῆς λεπτομεροῦς ταύτης περιγραφῆς σχηματίζομεν μίαν ἰδέαν περὶ τῆς ἀκινήτου περιουσίας τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ἠτις ἀνήρχετο εἰς ἀξίαν 14.621 ταλλήρων. Ὁ ποιητὴς ἔλαβεν εἰς τὸ μέρος του 7.301 ταλλήρα κολωνάτα. Ὁ ποιητὴς διαμένων ἐν Κέρκυρᾳ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου, ὡς διαχωριστοῦ, ἕκατόν κολωνάτα κατὰ μῆνα.

νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα.

— Ἐψάλατε τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος, τοῦ εἶπε, πηγαίνετε τώρα νὰ φιλήσετε τὴν γῆν της.

Ὁ Σολωμός ὁμοίως δὲν ἐπισκέφθη ποτὲ τὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ ἐπροτίμησε νὰ μείνῃ εἰς τὴν Κέρκυραν ὅλην τὴν ζωὴν.

Ὅταν τὸν προέτρεπον νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, ἀπήντα συλλογισμένως.

— Φοβοῦμαι μὴ δὲν τὴν γνωρίσω· θὰ πάω, ἀλλὰ ὅσο ἀργῶ τόσο προχωρεῖ στὴν ἀρχαία της δόξα.

Ἐφοβεῖτο ὁ ποιητὴς μήπως χάσῃ τὸ ἴνδαλμα τῆς ὠραίας πατρίδος ὅπου εἶχε κλείσει εἰς τὸ ἅγιον βῆμα τῆς ψυχῆς του. Κάτι παρόμοιον συνέβη καὶ εἰς τὸν Ἀθανάσιον Χριστόπουλον, ὁ ὁποῖος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἑλλάδα καὶ μὴ εὐρῶν αὐτὴν ὡς τὴν ἐφαντάζετο ἀνεχώρησε παρενθύς.

Ὁ Ἴταλὸς ποιητὴς Ρεγάλδης ἐκπλήσεται καὶ λυπεῖται διότι ὁ Σολωμός δὲν ἐπισκέφθη τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικὴν, καὶ δὲν ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν¹. Ἀπορεῖ πῶς ἔμεινεν ἀργός καὶ δὲν ἐμελέτησε τὸν λαόν, τὸ ἀποδίδει δὲ εἰς τὴν οικογενειακὴν δίκην².

Ὁ κατόπιν ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Ν. Κατραμῆς εἰς ἕνα ἐπιμνημόσυνον λόγον πρὸς τὸν Σολωμόν τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἐν Ζακύνθῳ, ἀναφέρει ὅτι εὐρισκόμενος εἰς τὴν Κέρκυραν ἤκουσε τὸν ποιητὴν νὰ ὀμιλῇ περὶ τῆς Ἑλλάδος μετὰ μεγαλὸν ἐνθουσιασμόν καὶ ν' ἀνακράξῃ δακρυοσπόμενος.

— Ἀρπάξαν πολλὰς τριχὰς ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς καίμενης³.

Εἰς κάποιον ἄλλον δὲ ὁ ὁποῖος τὸν ἠρώτησε διατί τῆ εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ δὲν πηγαίνει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπήντησε.

— Καὶ ἂν εὐρίσκωμαι εἰς τὴν Κέρκυραν, ἡ ζωὴ μου ὁμοίως δὲν εἶναι εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἄλλη ἦτον ἡ ζωὴ τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ζακύνθον καὶ ἄλλη εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἄλλοι

¹ Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Δημήτριος ἔπαιξε μεγάλον ρόλον εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἐπτανήσου, ὡς γεροῦσιαστὴς καὶ πρόεδρος τῆς γεροῦσίας. Ὁ ποιητὴς, ἂν καὶ δὲν ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν κομμάτων τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἑνωσιν τῆς Ἐπτανήσου μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, συνεμερίζετο τὰς ἰδέας τῶν μεταρρυθμιστῶν, ἐθεώρει δὲ ὡς δυσχερῆ καὶ πρόωρον ἐπιχείρησιν τὰς ἀποπειράς τῶν ριζοσπαστῶν διὰ τὴν ἑνωσιν. Ὁ μέγας ποιητὴς δὲν ἦτο ὀδῆς πολιτικὸς.

² G. Regaldi, Storia e letteratura κλπ. Livorno 1879, σελ. 353.

³ Περὶ ἄλλοις εἰς τὸν διάσημον τῆς νέας Ἑλλάδος ποιητὴν Κόμ. Ἰατ. Διονύσιον Σολωμόν, ὑπὸ Ν. Κατραμῆς ἱερέως Ἐν Ζακύνθῳ 1857, σελ. 13.

οἱ κύκλοι τῆς ζακυνθίνης διασκεδάσεως καὶ συντροφιάς τοῦ ποιητοῦ καὶ ἄλλοι τῆς κερκυραϊκῆς. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ ἀστέιος ἱατρός Ροῖδης, ὁ ποιητὴς Μάτεθης, ὁ πολυμαθὴς ἱατρός Ταγιαπιέρας, ὁ μητρονὸς τὸν Λεονταράκης καὶ τόσοι ἄλλοι διεσκέδαζαν τὰ βράδια εἰς τὸ σπίτι τοῦ ποιητοῦ πειράζοντες τὸν Ροῖδην καὶ κάμνοντες σατυρικά ποιήματα. Εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ ποιητὴς φαίνεται διαφορετικὸς, μετεβλήθη κάπως ὁ χαρακτήρ του. Συνέτεινε καὶ ἡ οἰκογενειακὴ ἐκείνη δίκη, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἔλεγεν ὅτι, ἂν δὲν ἤθελε τὴν κερδίση, θὰ ἐπήγαιεν εἰς τὰ Παρίσια διὰ νὰ ζήσει ἐκεῖ μεταφράζων εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν τὰ νεοφανῆ συγγράμματα τῆς γαλλικῆς φιλολογίας. Εὐτυχῶς δὲν ἠθέλησεν ἡ τύχη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν σκληρὰν αὐτὴν ἀπόφασιν.

Ὁ ποιητὴς συνέδεσε στενὴν φιλίαν μὲ τὸν κερκυραῖον μουσουργὸν Νικόλαον Μάντζαρον καὶ ἐσύχναζεν εἰς τὸ σαλόνι του, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐνδιαίτημα σοφίας καὶ τέχνης, διότι ἐκεῖ ἐσύχναζεν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος.

Εἰς τὰς συναστροφὰς τοῦ Μαντζάρου ἐλάμβανον μέρος ὁ Βραΐλας, ὁ Μουστοξύδης, ὁ τραγικὸς ποιητὴς Ἰωάννης Ζαμπέλιος ὅστις εὐρίσκειτο ἐν Κερκύρα ὡς μέλος τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης, ὁ δαλματὸς Θωμαζέος, ὁ αὐτοσχεδιστὴς Ρεγάλδης καὶ ἄλλοι ἰταλοὶ πολιτικοὶ φυγάδες, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐκ τῶν ἐπαναστάσεων ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας, κατέφευγον εἰς Κέρκυραν.

Εἰς τὰς συναστροφὰς τοῦ Μαντζάρου ἡ συζήτησις περιστρέφετο εἰς τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν μουσικὴν καὶ ἀπηγγέλλοντο ποιήματα. Ὁ Μάντζαρος ἐθαύμαζε τὸ ἔργον τοῦ Σολωμοῦ καὶ εἶχε μελοθετήσῃ τὴν Φαρμακωμένην πρὶν ἐγκατασταθῆ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Κέρκυραν. Συχνὰ ἡ συνομιλία ἐστρέφετο εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ τότε ὁ Σολωμὸς ἀνεπτυσσεν ὅλας τὰς περὶ γλώσσης ἰδέας του, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἐν σπέρματι εἰς τὸν διάλογόν του μεταξὺ ποιητοῦ καὶ σοφολογιωτάτου.

Συχνὰ ὁ Σολωμὸς μετέβαιεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μαντζάρου καθ' ἣν ὤραν οὗτος παρέδιδε μουσικὴν εἰς τοὺς μαθητὰς του. Ὄταν ὁ ποιητὴς ἄκουσε διὰ πρώτην φοράν ἐκτελουμένην ἀπὸ τὸν Μάντζαρον τὴν μελοποίησιν τοῦ ὕμνου ἀνελύθη εἰς δάκρυα.

Ὁ Μάντζαρος ἐμελοποίησε τὸν ὕμνον¹ κατὰ

¹ Ἡ μελοποίησις αὕτη ἀφιερῶθη πρὸς τὸν βασιλέα Ὀθῶνα, οὗτος δὲ τὴν ἐστειλεν ὡς κριτὴ ἀπὸ

τρῆς διαφόρους τρόπους, καὶ τετράκις τὴν Φαρμακωμένην. Ἐμελοποίησε δὲ ἀκόμη τὰς δύο πρώτας στροφὰς τοῦ ὕμνου πρὸς τὸν Βύρωνα, τὴν μετάφρασιν τῆς φῶδης τοῦ Πετράρχη ἀπὸ τοῦ στίχου

*Ἄνθια θυμοῦμαι ἐπέφτανε
ἀπ' τὰ κλανάρια πλήθος.*

Ἀπὸ τὸν Λάμπρον ἐτόνισε δύο μέρη, τὸ τραγοῦδι τὰ δύο ἀδελφία

*Ὁμοίως τ' ἀγγελούδια
ἀνέσπερα ἀστέρια...*

καὶ τὸ ἄλλο ἀπόσπασμα

Στὴν κορυφῇ τῆς θάλασσης πατῶντας.

Ἐτόνισεν ἐκτὸς τούτων καὶ τὴν Ξανθοῦλα δις, εἰς Μοναχὴν, τὴν Εἰδουκόμη, τὸ ἐπίγραμμα εἰς Φραιζερ, Ἄκου ἐν ὄνειρο κυρά μου, καὶ Φωνοῦλα μὲ πίκρα μὲ κράζει.

Κανεὶς περισσότερον τοῦ Μαντζάρου δὲν συνεδέθη μὲ φιλίαν τόσον ἐγκάρδιον πρὸς τὸν ποιητὴν. Ὁ Σολωμὸς ἠρέσκετο νὰ συζητῇ μὲ τὸν Μάντζαρον, βυθιζόμενος εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἀρμονίας. Ὁ Ἐπτανήσιος οὐδέποτε ὑπῆρξε ξένος πρὸς τὴν μουσικὴν διότι ἐπὶ ἑκατοντάδας ἐτῶν ἔζησεν ὑπὸ τοὺς Βενετοὺς, τῶν ὁποίων ἡ φιλομουσία ἐπέδρασε πολὺ ἐπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σολωμὸς ὁ ἴδιος ὠμολόγει ὅτι ὅσον ἐνέκυπτεν εἰς τὴν μουσικὴν, τόσον εὐκολωτέραν εἶχε τὴν ποιητικὴν ἐμπνευσιν. Ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ εἶναι μουσικὴ καθαρὰ, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὅταν ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν γερμανικὴν ποίησιν καὶ φιλοσοφίαν, ἐξήτει νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν δημοικαταληξίαν, καὶ τότε ἀκόμη ὄχι μόνον αἱ λέξεις του ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ σκέψεις του ἦσαν μελωδικαί.

Ὁ Σολωμὸς ἐκ φύσεως εἶχε μουσικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ μικρὸς ἐστέμετο ἐκστατικὸς ν' ἀκούσῃ εἰς τὴν ἐξοχὴν τὸν ἦχον τῆς φλογέρας καὶ τὰ τραγοῦδια τῶν χωρικῶν. Ἐλαβε τὰς πρώτας μουσικὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ τρυφερὰς ἡλικίας, ἀνετράφη εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν κατ' ἐξοχὴν χώραν τῆς μουσικῆς, ἔζησεν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Κέρκυραν, ὅπου τὰ ἄσματα

γερμανοῦς τεχνικῆς οἵτινες τὴν ἐθεώρησαν ἀξίαν θαυμασμοῦ. Ἡ μουσικὴ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον «Διονυσίου Σολωμοῦ, ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, μελοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱππότη Νικολάου Χ. Μαντζάρου διηγετοῦς προέδρου τῆς ἐν Κερκύρα Φιλαρμονικῆς Ἐταιρείας κλπ. Ἐν Λονδίῳ 1873, τύποις Clayton».

καὶ αἱ καντάδες δὲν λείπουν ποτὲ καὶ ἡ γλῶσσα ἀκόμη τῶν κατοίκων ἔχει μίαν φυσικὴν ἀρμονίαν ἐγγενῆ πρὸς τὴν μουσικὴν. Ὁ Σολωμὸς ἐγνώριζε καὶ τεχνικῶς τὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς. Ἐσυνήθιζε δὲ ὅταν ἔγραφε τὰ ποιήματά του νὰ τὰ ψάλλῃ διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν τελειότητα τοῦ στίχου.

Εὐρίσκειτο εἰς τὴν Κέρκυραν ὅταν μίαν αὐγὴν εἶχε ἀρχίσει νὰ γράφῃ «τὸν θάνατον τοῦ βοσκῶ». Τὸ ἀπόγευμα ἐπῆγε εἰς τὴν ἐξοχὴν, ἐκάθησε κάτω ἀπὸ ἓνα δένδρον καὶ ἐτραγούδησε τοὺς πρώτους στίχους. Τὸ βράδι ἐγύρῃσεν εἰς τὸ σπίτι καὶ ἐκάθησε διὰ νὰ τελειώσῃ τὸ ποίημα. Ἐξαφνα ἀκούει εἰς τὸν δρόμον νὰ τραγουδοῦν. Σηκώνεται ὁ ποιητὴς, πηγαίνει εἰς τὸ παράθυρον καὶ ἀκούει. Μερικοὶ νέοι ἐπαλλαν

*Ἐχθὲς μοῦ πέθανε ὁ βοσκὸς
καὶ τέσσεροι στὸν ὄμο
μοῦ τὸν ἐπῆραν σήμερα
στὸν ὄστερό του δρόμο.*

Ὁ Σολωμὸς ἔμεινεν ἐκπληκτος. Πῶς ἐγνώριζαν ἐκεῖνοι οἱ νέοι τὸ ποίημά του, ἀφοῦ ἀκόμη δὲν τὸ εἶχε τελειώσει καὶ δὲν τὸ ἐδιάβασε κανεὶς; Ἀργότερα ἔμαθε ὅτι ἐνῶ τὸ ἐτραγουδοῦσε κάτω ἀπὸ τὸ δένδρον, ἐκεῖ πλησίον ἐκάθητο κάποιος ὁ ὁποῖος ἐσημείωσε τοὺς στίχους ποῦ ἤκουσε.

Τὴν φυσικὴν πρὸς τὴν μουσικὴν κλίσιν τοῦ Σολωμοῦ ὁ Μάντζαρος ἐχαρακτήρισεν ὡς «ὑπερβολικὴν εὐπάθειαν τῶν νύτρων ἢ ὁποῖα τὸν καθίστα εὐαίσθητον εἰς τὴν ἀρμονίαν τῶν ἤχων, καὶ ἱκανὸν νὰ ἐννοῇ τὴν μουσικὴν περισσότερο καθε ἄλλον πράγματος ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ οργανισμοῦ του».

Ὡς ἐκ τῆς τελείας κατασκευῆς τοῦ λάρυγγος του ἡ φωνὴ του ἦτο ἀρμονικὴ, εὐκαμπτος, ἐκφραστικὴ καὶ ἡχηρὰ. Συχνάκις ὁ Σολωμὸς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μαντζάρου αὐτοσχεδίαζε μελωδίας¹. Ἐσχημάτιζε τὴν ποιητικὴν ἀρμονίαν μὲ νότες τῆς μουσικῆς διὰ ρυθμικοῦ κλινομοῦ τῆς φωνῆς (cadenza).

Μίαν ἡμέραν ὁ ποιητὴς ἀπήγγελλε τὸν «Πόρφυραν» πρὸς τὸν Μάντζαρον, ὁ ὁποῖος τόσον ἐνθουσιάσθη ἀπὸ τὴν βαθεῖαν ἀρμονίαν ὥστε ἔγραψεν ὅτι «εἶναι ἓνα νέον εἶδος μετρικῆς μὲ ὅλους τοὺς τεχνικοὺς τύπους τῶν ρυθμῶν (battuta musicale) καὶ μὲ νέας ρυθμικὰς παρηγήσεις, αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἀπὸ τὰς

¹ G. Regaldi, Storia e Letteratura. Livorno 1879, σελ. 370.

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΝΕΚΡΟΣ — ΣΚΙΤΣΟ

τεχνικὰς συμπτώσεις τῶν μακρῶν καὶ βραχέων. Τονίζει τοὺς στίχους εἰς τρόπον ὑπερβαίνοντα κάθε γνωστὸν εἶδος μέτρου καὶ σχηματίζει νέους πόδας πολυσυλλάβους καθὼς τῶν ἀρχαίων, οἵτινες ἐστηρίζοντο ἐπὶ τοῦ τετραχόρδου συστήματος, ἀλλὰ τοῦ Σολωμοῦ ἐκπηγάζουν ἐκ τοῦ νέου συστήματος τῶν ὀκτώ χορδῶν».

Ὁ Μάντζαρος ἐπίσης παρατηρεῖ διὰ τὸν Σολωμὸν ὅτι «ὡς ἐκ μᾶς ἰδιοφνίας ρυθμικο-αρμονικῆς τοῦ πνεύματός του τὸ πρᾶγμα, ἡ ἰδέα καὶ ὁ λόγος ἦσαν δι' αὐτὸν μία τριάς ἐντελῶς ἀρμονικῆ, αὐθόρμητος καὶ ἀδιαχώριστος. Ἡ ὁμιλία του πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς ἔδιδε μίαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ὁ λόγος ἦτο δι' αὐτὸν σκέψις».

***

Κατὰ τὸ 1833 ὁ Σολωμὸς ἐπανῆλθε δι' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἡ αἰτία εἶναι ἄγνωστος, πιθανὸν ὅμως λόγοι οἰκογενειακοὶ νὰ ἔφεραν τὸν ποιητὴν εἰς τὴν πατρίδα του διότι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἤρχισεν ἡ δίκη μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν καὶ τοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς των, γεννηθέντος τέκνου ὑπὸ τῆς μητρὸς των Ἀγγελικῆς Νίκλη. Ὁ υἱὸς οὗτος Ἰωάννης Λεονταράκης, μετὰ εἰκοσιπέντε

ετών απουσία επιστρέψας εις την Ζάκυνθον, ενεγράφη εις τὰ βιβλία τοῦ ὑγειονομείου ὡς Ἰωάννης Σολωμός. Ἰσχυρίζετο ὅτι ἦτο υἱὸς ὑστερότοκος τοῦ ἀποθανόντος Νικολάου Σολωμοῦ, ἐξήτει δὲ ν' ἀνακηρυχθῆ κληρονόμος καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀνάλογον μερίδιον¹.

Ἐπιτρέψας ὁ Σολωμός εις τὴν Κέρκυραν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1833, κατόκησεν εις τὴν οἰκίαν τοῦ λογίου Ἰταλοῦ Φλαμινίου Λόλλη μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας².

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς δίκης ὁ Σολωμός ἔγραψε τὴν Φαρμακωμένην εις τὸν Ἄδην (1833) καὶ ἐτελειοποίησε τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ Λάμπρου, τὸ ὁποῖον εἶχε σχεδιάσει εις τὴν Ζάκυνθον μαζί με τὸν ὕμνον καὶ τὸ ἔδημοσίευσεν εις τὴν Ἰόνιον Ἀνθολογίαν τῆς Κερκύρας (1834), περιοδικὸν συστημένον ἀπὸ τὸν λόγιον καὶ φιλελεύθερον ἄγγλον ἄρμωστὴν Νοῦγγεντ.

Ἡ δίκη ὅμως αὐτὴ ἐπύκρυνε τὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸν ἔκαμε μελαγχολικὸν καὶ μισάνθρωπον. Ὁ Σολωμός ἀπελπίζετο διὰ τὴν δυσφήμισην τῆς μνήμης τῆς μητρός του, τὴν ὁποῖαν ἐνῶ ἠγάπα ἠναγκάζετο, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν περιουσίαν του, νὰ παραστήσῃ πρὸ τοῦ δικαστηρίου ὡς ἄπιστον σύζυγον. Ὁ Σολωμός εις τὴν Κέρκυραν, μακρὰν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν παρατάλην, ἔζη τὴν μοναχικὴν ζωὴν τῆς μελέτης καὶ τῆς σκέψεως.

Κατὰ τὸ 1830 ὁ ποιητὴς ἔγραψεν ἐκ Κερκύρας πρὸς τὸν φίλον του Γεώργιον Μαρκοράν πατέρα τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἦτο εἰσαγγελεὺς ἐν Κεφαλληνίᾳ.

«Εἶναι ὥραϊον εις τὴν ἡσυχίαν τοῦ μικροῦ δωματίου νὰ γράφῃ κανεὶς ὅ,τι μέσα του τοῦ λέγει ἡ καρδιά. Καὶ ἡ ἰδέα μόνον τοῦ ἐπαίνου, ὅταν εἶναι ὑπερβολικὸς, συγχίζει τὴν ἡδονὴν ἐκείνην, καὶ ἐνίοτε σπρώχνει εἰς τὸ χειρό-

¹ Ἐχω ὑπ' ὄφιν μου τὰ σπουδαιότερα τῶν ἐγγράφων τῆς δίκης ταύτης, εὐγενῶς παραχωρηθέντα μοι πρὸς ἐξέτασιν, παρὰ τοῦ φίλου μου κ. Α. Ζῶν. Ὁ υἱὸς οὗτος τῆς μητρός τοῦ Σολωμοῦ ἰσχυρίζεται διὰ τοῦ δικηγόρου του Μιχαὴλ Τσιτσιλιάνη ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπέθανε ὁ Νικόλαος Σολωμός ἡ σύζυγός του Ἀγγελικὴ Νίλη ἦτο ἔγκυος. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς δίκης ἐξάγω ὅτι ἐπαρουσιάσθη διὰ τοῦ δικηγόρου τῶν Ἰωάννου Γαλβάνη, τὴν 16 Δεκεμβρίου 1833 μία Memoria de Conti Salamon. Ἀτυχῶς ὅμως δὲν κατώρθωσα ν' ἀνεύρω αὐτὴν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαχθῶσι πληροφορίαι ἐνδιαφέρουσαι. Ἡ δίκη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1838.

² Ὁ Φλαμίνιος Λόλλης ἦτο ἀπὸ τὴν Μιράνδολαν. Ἦτο μέτριος ποιητὴς καὶ καλὸς λατινιστὴς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἔμεινε ἀπὸ τοῦ 1832 ἕως τοῦ 1848, ἔζη παραδίδων ἰδιωτικὰ μαθήματα. Ἐδημοσίευσεν δὲ καὶ ἐν ἡμερολόγιον.

τερο. Αὐτὴ ἡ ἡδονὴ πρέπει νὰ εἶναι ἀθόλωτη».

Ἔστερ' ἀπὸ ἕνα χρόνον ἔγραψε πρὸς τὸν ἴδιον. «Δὲν ζῆ κανεὶς καλὰ παρὰ μόνος. Ἀπὸ τὴν τρυφερὴν ἡλικίαν μου ἔκαμε πάντοτε ἐντύπωσιν ὁ χολὸς ἐκεῖνος θεός, ὁποῦ εἶχε ρίξει ἀπὸ τοὺς οὐρανούς τὴν μητέρα του, ἔστεκε μόνος εἰς τὸν κόρπον τῆς θάλασσης δουλεύοντας χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν βλέπῃ, χωρὶς αὐτὸς ν' ἀκούῃ τίποτε ἄλλο τριγύρω εἰς τὴν σπηλιά του, παρὰ μόνον τὸ ἄπειρον πέλαγος ὁποῦ ἔβόα»¹.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ Σολωμοῦ ἦτο εὐμετάβλητος καὶ συχνὰ αἱ ἐπιθυμίαι του ἦσαν ἀσαφεῖς καὶ ἀβέβαιαι. Ὁ Μάντζαρος διηγεῖται ὅτι ἐνῶ συχνὰ ἐπεθύμει ἕνα φίλον του καὶ ἠσθάνετο μεγάλην εὐχαρίστησιν ὅταν τὸν ἔβλεπε, εὐθὺς ὀλίγας στιγμὰς κατόπιν, ἐστρέφετο ἀφηρημένος ἄλλου καὶ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του ἐφαίνετο ὅτι ἐπόθει τὴν μοναξίαν. Ἡ ἀγνὴ ποιητικὴ του διαθέσις συχνὰ ἀπέκρουε τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπροσηλάνετο μόνον εἰς τὴν ἀμιγῆ χαρὰν ὁποῦ ἠσθάνετο ἡ ψυχὴ του συγκοινωνοῦσα μετὰς φυσικῆς καλλονῆς καὶ μετὰ τὴν γαλήνην τοῦ οὐρανοῦ τῆς Κερκύρας.

Ὁ Μάντζαρος διηγεῖται ὅτι ὁ Σολωμός εἶχε τόσοσιν ἰσχυρὰν φαντασίαν ὥστε ἤρκει νὰ φαντασθῆ ἐπιμόνας ἕνα φυσικὸν πόνον διὰ νὰ τὸν λάβῃ πραγματικῶς. Ἐγέλα μετὰ μεγάλην εὐκολίαν καὶ δυνατὰ, ἐνίοτε δὲ μέχρι τοῦ σημείου νὰ δοκιμάσῃ ἕνα εἶδος νευρικοῦ παροξυσμοῦ. Ἐπίσης ἔκλαιε καὶ ἐσυγκινεῖτο διὰ τὴν παραμικρὰν αἰτίαν. Τὸ νευρικὸν του σύστημα ἦτο ὑπερευαίσθητον καὶ εὐκόλως ἔχανε τὴν ἰσορροπίαν τῶν ὀργανικῶν του δυνάμεων.

Ἦτο καλῆς πίστεως καὶ πότε ἐδεύιννε μίαν παιδικὴν εὐπιστίαν, ἄλλοτε δὲ ἐφαίνετο ὑπουλὸς καὶ δύστροπος. Εὐκόλως ἀφωσιούτο εἰς τὰ πρόσωπα τῆς ὑπηρεσίας του, ἀλλὰ καὶ εὐκολώτερον παρωγίζετο διὰ τὴν παραμικρὰν ἔλλειψιν, εὐθὺς ὅμως μετενόει καὶ τοὺς μετεχειρίζετο μετὰ καλοῦς τρόπους.

Εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ ποιητὴς εἶχε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν συμπολίτην του Γιακουμάκη Κάνδηλαν, ὁ ὁποῖος ἦτο χαρτοπαίκτης καὶ μίαν ἡμέραν ἔκλειψε τ' ἀργυρὰ σκευὴ τοῦ ποιητοῦ μαζί μετὰ ἀρκετὰ χρήματα καὶ ἐδραπέτευσεν.

¹ Ὁ κ. Γεράσιμος Μαρκοράς μοῦ γράφει ὅτι ἡ σχέσις του μετὰ τὸν ποιητὴν ἦτο ἐξακολούθησις τῆς σχέσεως τὴν ὁποῖαν εἶχε μετὰ τὸν πατέρα του, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Σολωμός ἔγραψεν εἰς Κεφαλληνίαν τὰ γράμματα δὲ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα μετέφρασεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁ Κ. Α. Σολωμός εὐρίσκονται εἰς κάποιαν λέσχην τῆς Ζακύνθου. Ἐγὼ τὰ ἀνεξήγησα ματαίως, διότι καμμία λέσχη ἐδῶ δὲν κατέχει ἐπιστολάς τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Σολωμός ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν ἀστυνομίαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ὅταν δὲ συνελήφθη παρεκάλεισεν ὁ ποιητὴς νὰ μὴ τὸν τιμωρήσουν, τοῦ ἀφησεν ὅ,τι εἶχε κλέψῃ καὶ τὸν ἐκράτησεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του μέχρι τοῦ θανάτου του¹.

Ὁ ποιητὴς ἠγάπα τοὺς φίλους του, ἀντιπαύθησε ὅμως τὸν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Κερκύρας καθηγητὴν τοῦ δικαίου Λεοπόλδον Γιός, εἰς βάρος τοῦ ὁποίου ἔκαμνε συχνὰ λογοπαίγνια καὶ ἀπεστρέφετο τὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδην τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ματαιόδοξον καὶ ἀνελευκρινῆ. Τὸν κερκυραῖον τοῦτον ἱστορικὸν ἀπεστρέφετο καὶ ὁ Φώσκολος ὅστις τὸν ἐξωγράφησε μετὰ μαύρα χρώματα εἰς μίαν λατινικὴν τὸν σάτυραν². Ἀγαποῦσεν ὁ Σολωμός τὸν Ἰούλιον Τυπάλλον, τὸν Μαρκοράν, τὸν Πολυλάν, τὸν Θωμαζέον καὶ τὸν Ρεγάλην. Ἐβοήθει τοὺς Ἰταλοὺς πρόσφονγας δεικνύων μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγώνων των.

Ἡ Ἰταλία εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῶν ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν. Ὁ Γκαίτε ἀπὸ μικρὸς ἠγάπησε τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὰς ζωγραφὰς τοῦ πατρὸς του. Καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Σολωμοῦ ὁ ἔρωσ πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐγεννήθη ἀπὸ τὴν παιδικὴν τὴν ἡλικίαν καὶ κατόπιν ἠῤῥησε καὶ ἐγιγαντώθη.

Ἐγὼ ἀποδίδω εἰς τὰς ἐξῆς αἰτίας τὴν βαθύροισον ἀγάπην τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν χώραν ὁποῦ ἡ κλασικὴ τέχνη ἔλαβε τὴν πλέον ὑπέρροχον ἐκδήλωσίν της.

Κατ' ἀρχὴν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ Σολωμός ἦτο ἐπανήσιος, ὁ πρῶτος παιδαγωγὸς του ἦτο Ἰταλός, ὕστερον μετέβη νεώτατος καὶ ἐσπούδασε εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐτέραφη καὶ ἠσθάνθη ὅλας τὰς ἡδονὰς τῆς σκέψεως μετὰ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν, ὅλας τὰς καλλονὰς τῆς Τέχνης καὶ ὅλην τὴν μαγείαν καὶ τὴν ἐπήρειαν τοῦ μεσημβρινοῦ κλίματος εἰς τὴν ποιητικὴν του ψυχὴν καὶ τελευταῖον ἐν Κερκύρα διαμένων συναναστρέφετο πάντοτε Ἰταλοὺς τῆς περιωπῆς τοῦ Θωμαζέου, τοῦ Ρεγάλη, τοῦ Νανούτσι.

Ὁ Ἰωσήφ Ρεγάλης διηγεῖται τὰ ἐξῆς «Στηριζόμενος ὁ Σολωμός ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐδιηγείτο ὅτι εἶχε τέσσαρας ἀτυχεῖς Ἰταλοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς συντρόφους καὶ βοηθοὺς εἰς τὸ σπιτί του. Μεταξὺ τούτων ἠγάπα ἰδιαιτέρως ἕνα. Οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ μεταβούν εἰς τὴν Καλάβριαν τῆς Ἰταλίας διὰ

¹ Μοῦ τὸ ἀφηγήθη ὁ κ. Δημήτριος Μινώτος.
² Πρβλ. Μαρίνου Σιγοῦρου, Ὀδγος Φώσκολος, εἰς τὰ «Παναθήναια», τόμος ια' (1905) σελ. 241.

νὰ πολεμήσουν. Πρὶν ἀναχωρήσουν, μαζί μετὰ ἄλλους συντρόφους τους, ὁ Σολωμός τοὺς προσεκάλεσεν εἰς γέφυρα καὶ τοὺς εἶπε — «Δὲν οὐκ ἐρωτῶ ποῦ πηγαίνετε ἢ τί θὰ κάμετε, σκεφθῆτε πῶς πηγαίνετε εἰς τόπον ποῦ δὲν τὸν γνωρίζετε καὶ πρέπει νὰ ἀποφύγετε πολλοὺς κινδύνους». Ὅταν ὁ Σολωμός τὸ ἐδιηγείτο ἐδάκρυζεν. Οἱ εὐγνώμονες ἐκεῖνοι Ἰταλοὶ δὲν ἐλησμόνησαν τὸν ποιητὴν ἀλλὰ τοῦ ἔγραψαν, ἐκεῖνος ὅμως παρεπονεῖτο διότι ὑπηγόρευσεν τὴν ἐπιστολήν, ἡ ὁποία εἶχε ξηρὸν διδασκαλικὸν ὕφος καὶ δὲν τοῦ ἔγραψαν οἱ ἴδιοι μετὰ τὴν ἀπλοϊκὴν γλώσσαν τῆς καρδιάς»¹.

Ὅταν ἐδυστύχουν οἱ ἐχθροὶ του ὁ ποιητὴς ἐλησμόνει τὸ μῖσος καὶ ἤραζε νὰ τοὺς ἀγαπᾷ.

Πάντοτε ἦκουε μετὰ ἀμφιβολίαν τοὺς ἐπαίνους, καὶ ἂν προήρχοντο ἀπὸ φίλους τοὺς ἐθεώρει ὡς ὑπερβολὴν, ἂν δὲ ἀπὸ ἀπλοῦς γνωρίμους ὡς κολακείαν.

Ἦτο εἴρων καὶ μιμητὴς τῶν παραδόξων καὶ κάθε κωμικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων ἢ ὁποῖα τοῦ ἔκαμνεν ἐντύπωσιν. Ἦτο εἰλικρινὴς καὶ ὀλίγον ἐλευθερόστομος. Ἦστελλετο μετὰ τοὺς φίλους του καὶ ἐσατούριζεν, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐξ ὅσων ἔβλεπεν ἢ ἐμάνθανεν, εὐχαριστούμενος εἰς τὰ ἄκακα πειράγματα.

Ὁ Σολωμός, μέχρις ὑπερβολῆς εὐαίσθητος ὡς ἦτο εἰς τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὴν λύπην, ἔζησε μίαν ζωὴν τὴν ὁποῖαν ἐπεξήτησε πάντοτε ὑπὸ τὰς λεπτοτάτας ἀποχρώσεις της. Ἠγάπησε τὸν ἔρωτα ὡς καλλιτέχνης, ὡς ἰδανιστῆς, καὶ ἡ εὐεξαπίτος φαντασία του ἐξήγησε πάντοτε νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν πραγματικότητα ὀλίγην δόσιν οὐρανοῦ. Ἡ ἰδέα τῆς γυναικὸς ὀλίγον παρουσιάζεται εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὄχι μετὰ τὸν συνηθισμένον λυρισμόν. Ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν κατεῖχεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ ἡ ἀνάγκη τῆς γυναικός.

1. Πρβλ. G. Regaldi, L'oriente, Isole Ionie, Corfù, Dionigi Solomoi. Genova, 1853. Ὁ Σολωμός ἔζησε τὰ ἔτη τῆς νεότητός του ἡλικίας εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ὁποῖαν ἠγάπα διὰ τοῦτο πολύ. Μεταξὺ ἀνεκδότων ἐγγράφων, ἀφορώντων τὸν ποιητὴν, τὰ ὁποῖα εἶδον, ὑπάρχει καὶ μία αἰτήσις τοῦ Νικολάου Μεσσαλά, ἐπιτρόπου τῶν ἀδελφῶν Διονυσίου καὶ Δημητρίου Σολωμοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποσπᾷ τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα: Zante 15 Marzo 1817. «Aperta la coscrizione nel sinclito di questa città per le persone fornite delli necessari requisiti, aspirano alla coscrizione medesima li signori Dionisio e Demetrio. Il primo di essi è già da anni a fare il corso delli studii suoi letterarii nell' Università di Pavia e sarà insignito della Laurea dottorale per sostenere una nobile professione, l'altro si è, or poco tempo, arrivato alla stessa distinta carriera».

Συμπεραίνω ότι η αγασία του Σολωμού δεν ήτο απλή σύμπτωση. Η ψυχή βαθύς επαχολημένη εις ἕν ἀντικείμενον, κυριευμένη ἀπὸ μίαν ὑπέροχον καὶ σταθερὰν ἰδέαν, εὐχαριστεῖται εἰς τὸν ἀγαθὸν βίον. Ὅταν ἐπρότεινον εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἀγγελοῦ νὰ νυμφευθῆ, ἐκεῖνος ἀπεκρίνετο. — Ἡ ζωγραφικὴ εἶναι τέτοια ζηλιάρα ποῦ δὲν ὑποφέρει νὰ ἔχη ἀντιζήλον. Ὁ Νεύτων δὲν εἶχε σχέσεις μὲ τὰς γυναῖκας καὶ ὁ Μολιέρους μετενόησε δι' ἄλην του τὴν ζωὴν ἐπειδὴ ἐνυμφεύθη μίαν γυναῖκα, ἡ ὁποία δὲν ἀντελαμβάνετο τὴν μεγαλοφυΐαν πρὸ τῶν σαρκικῶν της ὀρέξεων. Ὁ Κάντιος, βυθισμένος εἰς τὰς ὑψηλὰς μελέτας τῆς μεταφυσικῆς, ἀπερρόφησεν εἰς τὰς πνευματικὰς του δημιουργίας ἄλην τὴν ζωτικότητά του θὰ ἐξώδενεν εἰς τὰ συζυγικά του καθήκοντα. Ὁ Πασχάλ, ὁ Φώσκολος καὶ πόσοι ἄλλοι, τοὺς ὁποίους δὲν ἐνθυμοῦμαι ἢ δὲν γνωρίζω, ἔζησαν μακρὰν τῆς Εὔας θυσιάζοντες μίαν πρόσκαιρον ἡδονὴν ἐμπρὸς εἰς τὰς διαρκεῖς ἡδονὰς τῆς ἰδέας.

Καὶ ὁ Σολωμὸς ὀλίγον ἠγάπησε τὴν γυναῖκα. Τὸ τρυφερόν αὐτὸ πλάσμα, διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Σολωμοῦ ὁμοιάζει μὲ νεφέλωμα ἢ μὲ μακρινὸν ὄραμα.

Οἱ Πέρσαι θεολόγοι λέγουσιν ὅτι τρία πράγματα ἀρέσκουν καὶ ἐξοχὴν καὶ εὐχαριστοῦν τὸν Θεόν: νὰ καταστήσῃς γυναῖκα ἔγκυον, νὰ φυτεύσῃς δένδρον καὶ νὰ συνθέσῃς βιβλίον. Εἶναι ἢ τρίπτυχος λαμπὰς τῆς ζωῆς, τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς δημιουργίας. Καὶ κατὰ τὸ δόγμα τῶν θεολόγων αὐτῶν, ἀπολαμβάνει κανεὶς τὴν ἀπειρον καὶ ἀμυγῆ εὐτυχίαν μόνον ὅταν φέρῃ εἰς τὸ φῶς ἕνα ἄνθρωπον, ἕνα δένδρον, ἕνα βιβλίον. Χωρὶς νὰ γνωρίζουν ὅλοι αὐτὸ τὸ δόγμα τὸ ἀσπάζονται διότι εἶναι ἀλήθεια καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι νόμος τῆς ζωῆς, ἔξω ἀπὸ τὸν ὁποῖον τίποτε δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Σολωμοῦ δὲν ἔλαβε μορφήν σταθεράν, δὲν ἔγινε ὄν, ἀλλὰ ἔμεινε ἰδέα.

Ἐνας φίλος μου μ' ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε μίαν κόρην, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω κατὰ πόσον εἶναι τοῦτο ἀληθές. Ἡ πρώτη ἀγάπη, μία ἄδολος συμπάθεια τῆς ψυχῆς, ἦτον ἡ Μαρία Παπαγεωργίου, ἡ ὡραία ζακυνθία παρθένος, ἡ ὁποία, δίδουσα ἢ ἰδίαν τὸν θάνατον εἰς τὸν ἑαυτὸν της, ἔδωκε τὴν ζωὴν εἰς τὴν Φαρμακωμένην.

Μία ἄλλη ἐρωτικὴ κλίσις τοῦ Σολωμοῦ, χωρὶς συνέπειαν καμμίαν καὶ δίχως επαχολούθημα ἦτο μία ἄλλη ζακυνθία παρθένος, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσε ὁ ποιητὴς *la mia vestale*

ὅταν τὴν ἐβλεπε λευκοφορεμένην εἰς τὴν ἐξοχὴν.

Εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ Σολωμὸς ἠγάπα τὴν γυναῖκα τοῦ Γαετάνου Γρασέττη. Ὁ ἰταλὸς οὗτος κατὰ τὸ 1815 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Πάτρας, ὅπου, αὐτὸς μὲν ἐξήσκει τοῦ ἱατροῦ τὸ ἐπάγγελμα, ἡ δὲ σύζυγός του τῆς μαίας. Ἐκεῖ ἐξεμαθε τελείως τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν, τόσοσιν ὥστε νὰ μεταφράξῃ εἰς δημοτικὸς στίχους τὸν Βιργίλιον. Κατόπιν ὀλίγων ἐτῶν ἀπέθανεν ἡ σύζυγός του, καὶ ὁ Γρασέττης τότε ἦλθεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὡς διδάσκαλος τῆς ἰταλικῆς, καὶ ἔλαβεν εἰς δεύτερον γάμον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρβελλᾶ ἐκεῖνου ὅστις ἐχημάτισεν ἱατρὸς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια¹.

Ἐν Ζακύνθῳ ὁ Γρασέττης συνέδεσε στενήν φιλίαν μὲ τὸν Σολωμὸν καὶ μετέφρασεν εἰς περὶ ἰταλικῶν λόγον, τὸν ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, δημοσιευθέντα μετὰ τοῦ πρωτοτύπου καὶ σημειώσεων, ἐν Μεσολογγίῳ κατὰ τὸ 1825. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Γρασέττης μετέβη εἰς Κέρκυραν ὡς καθηγητὴς τῆς ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν².

Ὁ ποιητὴς, περιπατῶν εἰς τὴν Σπιανάδα, εὐχαριστεῖτο νὰ βλέπῃ τὰς ξανθὰς Ἀγγλίδας. Ἡ κόρη τοῦ γραμματέως τοῦ λόρδου ἀρμοστοῦ, ἡ Φραγκίσκα Φραιζερ, ἐφαίνετο εἰς τὸν περιπατῶν τῆς Σπιανάδας, εἰς τ' ἀνοικτὸν ἀμάξι, ὡραία στολισμένη, μὲ λευκὰ φορέματα, μὲ τὸ χαριτωμένον λιγερὸν παράστημα. Ἐκρατοῦσε πάντοτε ἄνθη εἰς τὸ χεῖρ καὶ ὁ ποιητὴς ἐστέκετο νὰ θαυμάσῃ τὴν σεμνὴν πλαστικότητά τῆς κόρης. Ὁ Σολωμὸς ἦτο φίλος τοῦ Φραιζερ καὶ ὅταν, κατὰ τὸ 1832, ἐπῆγεν ὁ ποιητὴς εἰς τὴν μαγευτικὴν ἐξοχὴν τῆς Κερκύρας Πέλεκας, συχνὰ μετέβαιναν ἐφιππος καὶ τὸν ἐπεσκέπτετο ὁ Φραιζερ.

Ὁ ποιητὴς κατὰ τὸ 1849 ἔγραψε διὰ τὴν Ἀλβιωνίδα κόρην τὸ ὡραῖον ἐπίγραμμα.

*Μικρὸς προφήτης ἔρριξε σὲ κορασιά τὰ μάτια
καὶ στοὺς κρυφούς του λογισμοὺς χαρὰ γιομάτος*
[εἶπε.

*Κί' ἂν γὰρ τὰ πόδια σου καλῆ, κί' ἂν γὰρ τὴν
κεφαλή σου,
κρίνους ὁ λίθος ἔβγαλε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
δῶρο δὲν ἔχοντες γὰρ σὲ καὶ γὰρ τὸ μέσα πλοῦτος.
Ὁμορφος κόσμος, ἠθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος.*

Τὸ ποίημα τοῦτο μετέφρασεν εἰς τὴν λατι-

¹ Παρὰ τοῖς κληρονόμοις τοῦ Καρβελλᾶ σφύζεται τὸ ὄρολογίον τοῦ κυβερνήτου, δωρηθὲν πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Ἀδγουστίνου Καποδίστρια.
² *Prose e poesie di Luigi Ciampolini*, 2 edizione. Firenze 1838. τόμ. 1. σελ. 193.

νικὴν ὁ Θωμαζέος καὶ τὸ ἐμελοποίησεν ὁ Μάντζαρος.

Τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης δὲν γνωρίζω ἂν ἔλαβεν ἄλλας ἐκδηλώσεις εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Σολωμὸς ἀγαποῦσε τὰ ἄνθη καὶ πάντων τὴν γαζίαν. Ἡ ὁσμὴ τῶν ἀνθῶν ἔχει πάντοτε μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν φαντασίαν καὶ τὴν μνήμην.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων ὄχι σπανίως ἔδειξαν μίαν ἐξαιρετικὴν λατρείαν εἰς διάφορα ἄνθη. Ὁ Αἰνναῖος ἔλεγεν ὅτι ἡ ρεζεδά εἶναι τὸ ἀμβρόσιον μῦρον, ὁ δὲ Σίλλερ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργασθῆ, ἂν δὲν ὠσφραίνεται σάπια μῆλα.

Ὁ ποιητὴς Γεώργιος Παράσχος εἰς τὸ ποίημά του «Ἡ πρωτομαγιά ἢ αἱ εἰκόνες τῆς καλλονῆς» ᾄδει:

*Τὴν γαζίαν μου, ὦ νόμφη,
ἄνθος Σολωμοῦ βαπτίζω
μ' εὐσεβὲς τὴν λούω δάκρυ
καὶ τὴν κόμην σου στολίζω.*

Καὶ σημειώνει τὰ ἑξῆς:

«Τὸ ἄνθος τῆς γαζίας ἠγάπα περιπαθέστατα ὁ εὐγενὴς Σολωμὸς. Ὅτε μετὰ τοῦ ποιητοῦ Ζαμπέλου ἐκλήθημεν εἰς τὴν τράπεζάν του μᾶς εἶπε:

— »Χωρὶς γαζία δὲν ἔμπορῶ νὰ κάμω ποτέ μου. Ἄν τύχη νὰ μοῦ λείψῃ παίρνω καρπὸ λεμονιάς.

Ἐκτοτε δὲν ἀνέφερα τὴν γαζίαν εἰμὴ διὰ τῶν λέξεων ἄνθος Σολωμοῦ. Εἶθε νὰ υἰοθετηθῆ τὸ γλυκὺ τοῦτο ὄνομα διὰ νὰ συνενώσῃ τὴν ποιήσιν του μὲ τὴν εὐωδίαν.»

[Τὸ τέλος εἰς τὸ προσεχές] ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΜΙΚΡΑ ΠΡΑΓΟΥΔΙΑ»

*Βουβὰ τὰ δέντρα. Ὁ ἄνεμος δὲν ἔσεισε τὰ φύλλα.
Ὅτιε πουλὶ ἐκελάδησεν, ὅτιε σκυλὶ ἀλυχτᾷ.
Τὸ βῆμα δὲν ἀντήχησε διαβάτη, ὅτιε καμμιὰ
τὴ νύχτα ἐτούτη ἐσκόρπησε ζωῆς ἀνατριχίλα.*

*Στὸν κάμπο τὸν ὀλάνθιστο οἱ ἀσφοδελοὶ καὶ οἱ κρίνοι
Κοιμοῦνται ὀροσοστάλαχτοι τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς·
Κί' ἂν με σπαράξῃ ἀδιάκοπα κάποιος βαθὺς καῦμός
Μὰ ἡ θλίψη εἶνε γλυκύτερη στὴ νεκρικὴ γαλήνη.*

***

*Τὰ κυπαρίσια ἀσάλευτα στὴν ἀκρὴ τοῦ γιालοῦ
Βουβοὶ στέκοντες σύντροφοι τῶν φτωχικῶν μνημάτων,
Ἡ σιωπὴ τῆς ἐρημιάς ἐσχύνεται παντοῦ
Καὶ μοναχός, πολύφωνος ὁ θρηγὸς τῶν κυμάτων.*

*Καὶ τὸ φεγγάρι ὑψώνεται γεμάτο στὸ βουνό,
Πιὸ κόκκινο, πιὸ πορφυρὸ δὲν τῶχω ἰδῆ ποτέ μου,
Δὲς κί' ἦτανε γιγάντιο κεφάλι ἀνθρωπινὸ
Ποῦ ἀκόλαστο κυλιότανε σὲ σπαραγμὸς πολέμου...*

*Καὶ σὺ, ἐκλεκτὴ μου, δὲ σκορπᾷς τὰ γέλια τὰ τρελλά,
Πέταλα ῥόδων ποῦ ἀρπαξεν ἀγέρας σιὰ πτερά του
Καὶ πιὸ βαθεῖα σ' ἀγάπησα, θλιμμένη μου ὀμορφιά,
Ἔτσι κατῶς ἀντίκρυξες τὸν τρόμο τοῦ θανάτου.*

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ

ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΝΑ ΥΠΟ Ν. ΑΥΤΡΑ

ΕΚΘΡΕΣΙΣ ΖΑΠΠΕΙΟΥ

ΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΑΠΑΝΑΙ

— ΒΑΣΙΛΙΚΑΙ ΧΟΡΗΓΙΑΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ —

Αἱ δημόσιαι δαπάναι δύνανται νὰ διαριθῶσι κατὰ μυρίους τρόπους. Πολλοὶ οἰκονομολόγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπιφανέστερος τῶν Ἰταλῶν δημοσιονόμων Κόσσας (*Στοιχεῖα Δημοσίας Οἰκονομίας* σ. 36), διακρίνουσιν αὐτὰς εἰς συνταγματικὰς καὶ διοικητικὰς, τῶν πρώτων περιλαμβανουσῶν τὰ χάριν τῆς κεφαλῆς τοῦ κράτους καὶ τῶν βουλῶν δαπανώμενα. Ἡ διάκρισις αὕτη ἐφαρμόζεται ὡς ἀριστα παρ' ἡμῖν, ἀφ' οὗ τὸ ἡμέτερον Σύνταγμα δὲν ἀναγράφει μόνον ὅτι ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Βουλὴ πρέπει νὰ λαμβάνωσιν ὁ μὲν χορηγίαν, ὁ δὲ ἀποζημιώσιν, ἀλλὰ καὶ ὁρίζει τὸ ποσὸν ἀποζημιώσεων.

Γράφοντες τὸ παρὸν ἀρθρον ἠθελήσαμεν μᾶλλον ἀνεκδοτικῶς νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ζήτημα. Ἐξ ἄλλου ὅμως δὲν λησιμονοῦμεν ὅτι τὰ «Παναθηναῖα» ἔσχον πάντοτε τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν ν' ἀναπληρώσωσι κατὰ τὸ ἐνὸν τὴν ἔλθειν παρ' ἡμῖν καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ περιόδο, διὰ τοῦτο δὲν ἐδιστασαμεν νὰ εἰσελ-

θώμεν εἰς τινὰς λεπτομερείας κατ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἡμετέραν νομοθεσίαν.

Α'. Βασιλικαὶ Χορηγίαι.

I. Ἐξέλιξις τῆς βασιλικῆς χορηγίας.

Αἱ δαπάναι αἱ νῦν καλούμεναι συνταγματικαὶ εἶχον ἄλλοτε μεγίστην πρακτικὴν σπουδαιότητα, διότι περιλαμβάνουσαι τὰς δαπάνας τῶν βασιλέων καὶ τῶν αὐτῶν ἀπερρόφουν μέγα μέρος τῶν δημοσίων ἐσόδων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους αἰῶνας, ἀλλὰ μέχρι σχετικῶς μεταγενεστέρων χρόνων. Ὁ ἀριστος τῶν Γάλλων βασιλέων, ὁ Ἐρρίκος Δ', ἐδαπάνη εἰς κληρονομία, διασκεδάσεις καὶ ἀνέγερσιν πολυτελῶν οἰκοδομῶν 1,200,000 ταλλήρων, ποσόν, ὅπερ κατὰ τὸν ὑπουργὸν αὐτοῦ Σουλλὺ ἤρκει πρὸς συντήρησιν στρατοῦ 15,000. Ὅτε ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον, ὁ προϋπολογισμὸς τῆς Γαλλίας ἀνήρχετο εἰς 35 ἑκατ. φρ.,

ἐξ ὧν 11,600,000 ἀφιερῶντο εἰς τὰς δαπάνας τοῦ ἀνακτος καὶ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἀκόμη εἰς τὰς παραμονὰς τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτε πλέον ὁ προϋπολογισμὸς ἀνήρχετο εἰς 450 ἑκ., ὁ Ταιν ὑπολογίζει ὅτι τὸ δέκατον αὐτοῦ ἐδαπανᾶτο ἐν Βερσαλλίαις.

Τὰ αὐτὰ καὶ παραπλήσια συμβαίνουσιν εἰσὶ ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν ἄλλαις ἀσιατικαῖς ἡγεμονίαις. Πρὸ ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ ἐτῶν ἀνέγνων ἐν τῷ Χρόνῳ τῶν Παρισίων μελέτην περὶ Κορέας, ἀνεγράφετο δ' ἐν αὐτῇ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς χερσονήσου ταύτης ἐδαπάνη χάριν αὐτοῦ καὶ τῆς αὐτῆς τοῦ τὰ $\frac{9}{10}$ τῶν ἰσχνῶν εἰσοδημάτων τοῦ ὅλου κράτους. — Ἐπίσης κατὰ τὸν τελευταῖον δημοσιευθέντα τουρκικὸν προϋπολογισμὸν (ἔτος 1313 ἔγ. = 1897 - 1898), ἡ αὐτοκρατορικὴ χορηγία ἀνήρχετο εἰς 557,172 λ. τ. ἡ δὲ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς 305,378 λ. τ. ἐπὶ συνόλου δαπανῶν 18,429,000 λ. τ. Πλὴν οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι μόνον θεωρητικῶς ἀκριβεῖς (βλ. Μόραβιτζ *Les Finances de la Turquie* σ. 99-101, περὶ δὲ τῶν δαπανῶν τῆς αὐτῆς τοῦ Ἀβδοῦλ - Ἀζίζ αὐτόθι σελ. 23-26).

Εἰς πάντα ὅμως τὰ ἄλλα κράτη τὰ πράγματα μετεβλήθησαν τελείως, τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος λαμβάνοντος, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακατιόντες, μικρὰν μόνον μερίδα τοῦ προϋπολογισμοῦ. Ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τελείαν ἀνατροπὴν τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος κρατουσῶν ἰδεῶν.

Ἄλλοτε ὁ βασιλεὺς ἔδιδε μᾶλλον ἢ ἐλάμβανε χορηγίαν. Πάντα τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους τῷ ἀνήκον, οὗτος δ' ἐν τῇ πρὸς τὸν λαόν του ἀγάπῃ διέθετε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦτον σπουδαῖον τμήμα αὐτῶν χάριν τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου. Σήμερον τὸ ἔθνος θέτει κατὰ μέρος ποσόν, ὅπερ θεωρεῖ ἀναγκαῖον πρὸς μεγαλοπρεπῆ ἢ ἀπλῶς ἀξιοπρεπῆ συντήρησιν τοῦ ἀνωτάτου αὐτοῦ ἀρχοντος. Ἡ δὲ ἀντίληψις αὕτη τῆς βασιλικῆς χορηγίας ὑπὸ τὴν νέαν αὐτῆς μορφήν ἀνεφάνη τὸ πρῶτον ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸ 1660, ἦτοι κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Καρόλου Β' εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἐπεξετάθη, κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, καὶ εἰς πάντα τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης.

II. Μορφή καὶ ποσὸν τῶν βασιλικῶν χορηγιῶν.

Αἱ βασιλικαὶ ἢ ἡγεμονικαὶ χορηγίαι δύνανται νὰ λάβωσι τὴν μορφήν παραχωρήσεως κτημάτων ἢ τινῶν προσόδων, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ παρουσιάζονται ὡς ἐνιαύσια χρηματικὰ ἐπιδόματα.

Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας λαμβάνει χορηγίαν 9,300,000 κορώνων καὶ ἴσον ποσὸν ὡς βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας 12,715,243 ρούβλια, ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ, ὡς βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, 15,719,000 κορώνων. Αἱ χορηγίαι τῶν βασιλικῶν οἰκῶν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἀνέρχονται εἰς 16,050,000 καὶ 14,300,000 φρ. ¹

Ὁ γνωστὸς ἰταλὸς οἰκονομολόγος Graziani (*Ἐισηγήσεις Δημοσίας Οἰκονομίας* σ. 183) ἐπελόγηεν ὅτι τῷ 1881 αἱ δαπάναι τῆς βασιλικῆς χορηγίας παραβαλλόμεναι πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ πρὸς τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν ἐκάστου κράτους ἔδιδον τὸν ἑξῆς πίνακα :

	Ἀναλογία κατὰ κεφαλὴν	Ἀναλογία πρὸς σύνολον δαπανῶν
Ἀγγλία	0,43	0,80%
Ἰταλία	0,57	1,4
Ρωσσία	0,47	2,04
Πρωσσία	0,65	2,20
Αὐτρο-Οὐγγαρία	1,29	3,12
Βέλγιον	0,65	2,40
Βαυαρία	1,28	3,70
Σαξονία	4,20	4,20

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἀπώλεσαν πολὺ τῆς ἀκριβείας των, διότι οἱ τε πληθυσμοὶ καὶ αἱ δαπάναι ἠῤῥησαν χορηγῶ τῷ ποδὶ, τὸ δὲ ποσὸν τῶν βασιλικῶν χορηγιῶν ἔμεινεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στασίσιμον. Ἐσχάτως παρ' ἡμῖν ὁ κ. Π. Καράλης, πρῶτην βουλευτικὴν Σύρον, ἐπεδόθη εἰς ἀνάλογον ἐργασίαν πρὸς τὴν τοῦ Graziani, κατέληξε δ' εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα (βλ. ἔφ. Ἀθήναι ἀρ. 1 Φεβρ. 1907) ².

¹ Ἐν Ἀγγλίᾳ ἐκτὸς τῆς βασιλικῆς χορηγίας, 470,000 λ., δίδονται καὶ αἱ ἑξῆς κληρονομίαι :

Πριγκίπων τῆς Οὐαλλίας	20,000	λ.
Πριγκίπισσα τῆς Οὐαλλίας	10,000	λ.
Θυγατέρες τῆς Α. Μ.	18,000	»

Τέκνα ἢ νέμφαι τῆς Βικτωρίας

Δοῦξ τοῦ Κόννοτ	25,000	λ.
Πριγκίπισσα τοῦ Σχλέσβιγκ	6,000	»
Πριγκίπισσα Λουίζα	6,000	»
Πριγκίπισσα Βάττεμβεργ	6,000	»
Δούκισσα Σάξ - Κοβούργου Γόθα	6,000	»
Δούκισσα τοῦ Ἄλβαν	6,000	»
Δούκισσα τοῦ Μεκλεμβούργου	8,000	»

106,000

Πρὸς τούτοις ὁ βασιλεὺς νέμεται τὰ εἰσοδήματα τοῦ δουκάτου τῆς Λαγκάστρης (61,000 λ.) καὶ ὁ διάδοχος τοῦ δουκάτου τῆς Κορνουάλλης (60-75,000 λ.)

Ἡ βασιλικὴ ἐπιχορήγησις ἠῤῥηθη ἐν Ἀγγλίᾳ, βραχὺ μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἐδουάρδου (νόμος 2 Ἰουλίου 1901). Ἦτο ἐπὶ Βικτωρίας 335,000 λ. μόνον, πρὸς τούτοις δὲ τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἐβαρύνετο διὰ τινῶν συντάξεων, ὧν τὴν πληρωμὴν ἀνέλαβε νῦν τὸ κράτος.

² Σημειωτέον ὅτι ὁ κ. Καράλης περιλαμβάνει εἰς τὴν ἐπιχορήγησιν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὰς ὑπὸ τῶν

1) ἐν Ἀγγλίᾳ	πρὸς	0,35 1/2	τῶν ὅλων ἐσόδων
2) ἐν Πρωσσίᾳ		0,56	
3) ἐν Ὀλλανδίᾳ		0,55	
4) ἐν Αὐστρίᾳ		0,62	
5) ἐν Πορτογαλίᾳ		0,62 1/2	
6) ἐν Νορβηγίᾳ		0,70	
7) ἐν Ἰσπανίᾳ		0,35	
8) ἐν Σουηδίᾳ		0,80	
9) ἐν Ἰταλίᾳ		0,86	
10) ἐν Ρουμανίᾳ		1,00	
11) ἐν Βουλγαρίᾳ		1,02	
12) ἐν Βαυαρίᾳ		1,14	
13) ἐν Ἑλλάδι		1,31	

Ὁμολογητέον συνάμα ὅτι οἱ τοιοῦτου εἴδους στατιστικοὶ πίνακες δὲν ἀρκοῦσιν ὅπως φωτίσωσι τὸν ἀναγνώστην. Δὲν λαμβάνουσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὰ πραγματικὰ εἰσοδήματα τοῦ βασιλέως, τὰ τε προκύπτοντα ἐκ τῆς ἰδιωτικῆς αὐτοῦ περιουσίας¹ καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν², οὔτε τὰς πραγματικὰς αὐτοῦ δαπάνας, αἵτινες ποικίλλουσι καὶ ἀναλόγως τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ πολυμελοῦς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ κατὰ τὴν ἡθὴ τῆς χώρας³.

Γενικώτερον δ' ἐξεταζομένου τοῦ ζητήματος ὀφείλει τις ν' ἀσπασθῆ τὴν γνώμην τοῦ Γλάδστονος, ὅστις ἔλεγεν ὅτι ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν δικαιούται μὲν εἰς ὑπερόγκους χορηγίας, ἀλλὰ καθ' ὃ ἀντιπροσωπεύουσα τὸ ἔθνος καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων, εἶναι πρέπον νὰ δύναται νὰ συντηρῆται εὐπρεπῶς καὶ μάλιστα μετὰ τινος μεγαλοπρεπείας.

Συχνάκις δημοκρατικοὶ συγγραφεῖς, ἰδίως Ἀμερικανοί, ἀσμενίζουσι παραβάλλοντες τὰς ἐπιχορηγήσεις τῶν κεφαλῶν τῶν μοναρχικῶν κρατῶν πρὸς τὰς τῶν δημοκρατικῶν. Ἰδοὺ κατὰ τὸ περιοδικὸν «Je sais tout» (15 Ἰανουαρίου 1905) τὸ ποσὸν τῶν ἐπιχορηγήσεων τῶν διαφόρων προέδρων τῶν δημοκρατικῶν καὶ ἐκεῖνο ἐπ' αὐτῶν, ὅπερ ἀναλογεῖ εἰς ἕκαστον κάτοικον:

προστατῶν Δυνάμεων διδομένης 300,000 φρ. Θὰ ἐξηγήσωμεν ἐντός ὀλίγου τοὺς λόγους, δι' οὓς διαφοροῦμεν πρὸς αὐτὸν κατὰ τοῦτο.

¹ Ἠγεμόνες τινές, ὡς ὁ βασιλεὺς τῆς Σαξονίας καὶ ὁ καισαροβασιλεὺς Φραγκίσκος-Ἰωσήφ, λογίζονται μετὰ τῶν πλουσιωτέρων ἀνδρῶν τῆς οἰκουμένης.

² Οὕτως ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ διάδοχος κερδοῦνται, ὡς εἶδομεν, τὰς προσόδους τῶν κομητιῶν τοῦ Lancaster καὶ Cornwallis. Ἐξ ἄλλου, ἐν Ρωσίᾳ αἱ δαπάναι τῆς αὐτοκρατορικῆς καγκελλαρίας, ἀνερχόμεναι εἰς 250,000 ρούβλια, βαρύνουσι τὸ δημόσιον καὶ οὐχὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ταμεῖον.

³ Ὑπάρχουσι καὶ δαπάναι ὀφειλόμεναι εἰς καθάρως τοπικοῦς λόγους. Οὕτως ἐν Ἰταλίᾳ, ἐκτός τῶν ἀνακτόρων τῆς πρωτεύουσας, ὁ βασιλεὺς συντηρεῖ ἐκεῖνα τοῦ Τουρίνου, Μιλάνου, Βενετίας, Φλωρεντίας, Καφέρας, Νεαπόλεως καὶ Παλέμου.

Ποσὸν ἐπιχορηγήσεως	Ἀναλογία κατὰ κάτοικον
Βολιβία 120,000 φρ.	0,05 φρ.
Χιλὴ 90,000	0,03
Ἰσημερινὸς 75,000	0,02 1/2
Ἡν. Πολιτεῖαι 250,000	0, φρ. 004
Μεξικὸν 150,000	0,01 1/2
Γαλλία 1,200,000	0,03
Παραγουά 45,000	0,07 1/2
Ἀργεντίνη 180,000	0,03 1/2
Ἅγιος Δομίνκος 120,000	0,06

Καὶ εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ ἀποζημίωσις τοῦ προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας περιορίζεται εἰς 1,200,000 φρ., ἐκείνη τοῦ προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν εἰς 250,000 καὶ ἡ τοῦ προέδρου τῆς Ελβετικῆς εἰς 17,000 καὶ μόνον¹. Πλὴν εἶναι ἐπίσης ἀληθές, ὡς ἀπαντῶσιν οἱ Ἄγγλοι εἰς τοὺς πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὀμαίμουσιν ὅτι ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις γερουσιασται καὶ βουλευταὶ λαμβάνουσι 37,500 φρ. κατ' ἔτος, ἐν δὲ τῇ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ οὐδὲ ὀβολόν.

III. Ἡ ἐπιχορήγησις ἐν Ἑλλάδι.

Ἄλλὰ καιρὸς εἶναι ν' ἀσχοληθῶμεν κάπως ἐδικιώτερον περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς χορηγίας καθιερώθη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀργεῖ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἧτις τῇ α' Αὐγούστου 1829 ἐψηφίσεν ἐπιχορηγήσιν 180,000 φουνίκων. Τὸ αἰτιολογικὸν τοῦ ψηφίσματος ἀνευρίσκεται παρὰ τῷ Μάμουκα (τόμ. ια', σελ. 181 κέξ.), εἶναι δ' ἄξιον ἀναδημοσιεύσεως ἔχον ὡς ἑξῆς:

«Θεωρήσασα ὅτι ἡ Α. Ε. ὁ Κυβερνήτης ἀφιέρωσεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς Πατρίδος τὰ λείψανα τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας καὶ πρὸ τῆς ἐλευσεώς του καὶ μετὰ τὴν ἔλευσίν του συμποσούμενα ὑπὲρ τὸ μιλλιόνιον γροσιῶν τουρκικῶν.

»Θεωρήσασα ὅτι ἐπεχώρησεν εἰς τὴν ἔνδειαν τοῦ ἔθνους καὶ τὰς δώδεκα χιλιάδας διστηλα, τὰ ὁποῖα τὸ Πανελλήνιον ἐπέσπερεν εἰς τὴν ἔξοχότητά του ὡς ἐτήσια ἔξοδα προμηθεύσας καὶ ταῦτα ἐξ ἰδίων.

»Καὶ ὁμολογοῦσα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προμηθεύσῃ εἰς τὴν Α. Ε. τὰ ἀναπόφευκτα μέσα τοῦ νὰ συντηρῆσιν τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ Κυβερνητικοῦ χαρακτῆρος πρὸς τὸ Ἐξωτερικὸν καὶ νὰ ἐξαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἰσικῆς καὶ ἰδιαιτέρας ὀπηρεσίας».

Τὴν προσφερομένην ὁμοῦς χορηγίαν ὁ Καποδίστριας ἠρηνήθη δι' ὠραίας ἐπιστολῆς ἐσχάτως ἀναδημοσιευθείσης ἐν τοῖς Παναθηναίοις (φύλλον τῆς 15 Φεβρουαρίου 1907).

¹ Ἐν Ἑλβετίᾳ ἡ προεδρία εἶναι ἀξίωμα ἐνιαυσίον, πολὺ δὲ μικροτέρας πολιτικῆς σημασίας ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις δημοκρατίαις.

Ὁ Ὄθων ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς ἔλαβε χορηγίαν, ἧτις κατ' ἀρχὰς ὠρίσθη εἰς 600,000, ἀρκετὰ ταχέως ὁμως, ὅπως μετ' ὀλίγον θὰ ἴδωμεν, ἀνῆλθεν εἰς ἐν ἑκατομμύριον.

Ἡ διαδεχθεῖσα τὸν Ὄθωνα ἔθνοσυνέλευσις ἐμερίμνησε καὶ αὐτὴ φυσικῶ τῷ λόγῳ περὶ τοῦ ζητήματος, ὥρισε δὲ διὰ τοῦ 42 ἀρθ. τοῦ Συντάγματος, ὅτι ὁ βασιλεὺς λαμβάνει ἐνιαυσίαν χορηγίαν 1,125,000 δρ. Τὸ ποσὸν τοῦτο συνἀποτελεῖται ἐκ τῶν δρ. 840,000, ἃς εἶχεν ὀρίσῃ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, τῇ 14 Σεπτεμβρίου, καὶ ἐκ τῶν δεκακισχιλίων λιρῶν στερλινῶν, ἃς εἶχε ψηφίσει ἡ Ἰόνιος Βουλὴ τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1863.

Τὸ ἀρθρον 42, ἐν τέλει, ὀρίζει ἐπίσης ὅτι τὸ ποσὸν τῆς χορηγίας δυνατὸν ν' αὐξηθῇ μετὰ δεκαετίαν. Τὴν διάταξιν ταύτην καθυπηγόρευσεν ἡ ἐνδεχομένη ἀΐησις τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ τῶν δαπανῶν ἐν γένει. Οὐδέποτε ὁμοῦς προετάθη ἐφαρμογὴ αὐτῆς.

Γνωστὸν ἐξ ἄλλου τυγχάνει ὅτι αἱ τρεῖς προστατίδες Δυνάμεις παρεχώρησαν διὰ τῆς συνθήκης τῆς 17/29 Μαρτίου 1864 εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸ τρίτον τῶν 900,000 φρ., ἃτινα ἡ Ἑλλὰς ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποτίνη ἀπέναντι τοῦ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐγγυηθέντος καὶ σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν ὑπ' αὐτῶν ἐξοφληθέντος δανείου τῶν 60 ἑκατομμυρίων. Δὲν εἶναι ὁμοῦς ποσῶς ὀρθὸν νὰ θεωρηθῇ τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν 12,000 στερλινῶν ὡς μέρος τῆς βασιλικῆς χορηγίας. Τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν δίδεται ὑφ' ἡμῶν, ἀλλὰ δίδεται ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὸ ἀρθρον 6 τῆς συνθήκης εἶναι ρητόν.

Δὲν ἀποτελοῦσι λοιπὸν αἱ 12,000 λίραι αὐτὰ πρόσθετον βᾶρος διὰ τὸν προϋπολογισμόν μας, ἀφ' οὗ οὕτως ἢ ἄλλως θὰ ἔπρεπεν αὐταὶ νὰ καταβάλλονται. Οὕτω λοιπὸν, ὅταν θέλωμεν ν' ἀνεύρωμεν τὸ σχετικὸν βᾶρος τῆς βασιλικῆς χορηγίας, δὲν πρέπει νὰ παραβάλλωμεν τὸ σύνολον τῶν ἐσόδων πρὸς τὴν ἐξ 1,125,000 χορηγίαν σὺν ταῖς 12,000 λ., ἀλλὰ πρὸς τὴν πρώτην μόνον.

Ἄλλο ζήτημα ἐντελῶς εἶναι ἂν ἔπρεπε νὰ στρέξωμεν νὰ λαμβάνῃ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ἐπιχορηγίαν ἀπὸ ξένας κυβερνήσεως καὶ ἂν δὲν ἦτο ἀξιοπρεπέστερον, ἐν ἣ περιπτώσει ἐκρίνετο ἢ παροῦσα ἐπιχορηγίαν ἀνεπαρκῆς, νὰ τὴν συμπληρώσωμεν ἐξ ἰδίων.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ ἀείμνηστος Θεόδ. Π. Δηλιγιάννης μοὶ διηγήθη κατὰ Νοέμβριον 1904 τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Οἱ τρεῖς ἐν Κοπεγγάγῃ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος ἀνακοινοῦντες εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἔθετεν ὡς ἀνυπερέθετον

ὄρον τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἀποδοχῆς τοῦ στέμματος τῆς Ἑλλάδος τὴν ὑπὸ τῶν τριῶν Δυνάμεων παραχώρησιν τριακοσίων χιλιάδων φράγκων ἐνιαυσίως, προσέθετον δι' τοιαύτη χορηγία διδομένη ὑπὸ ξένων κυβερνήσεων εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ἀπῆδε πρὸς τὴν ἔθνικὴν ἀξιοπρέπειαν. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐστονωχώρησε σφόδρα τὸν Θεόδωρον Π. Δηλιγιάννην, τότε ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Οὗτος μελετήσας ἐπισταμένως τὸν φάκελλον τῶν διαπραγματεύσεων, ἐγνωρίζεν ὅτι οὐχὶ μόνον οὐδεὶς τῶν προταθέντων ὡς ἐνδεχομένων βασιλέων προσέφερε τόσα ἐχέγγυα ἐπιτυχίας, ὅσα ὁ Δανὸς ἡγεμονόπαις, ἀλλὰ καὶ ὅτι, αὐτοῦ ἀρνούμενου τὸ στέμμα, οὐδεὶς ἕτερος θὰ προσεφέρετο μνηστήρ, οὕτω δ' ἐκινδύνευσεν νὰ διαιωνισθῇ ἡ λυμαιομένη τὴν Ἑλλάδα ἀναρχία. Ἐξ ἄλλου δὲν ἠγνόει ὅτι, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἦτο ἀποφασισμένος νὰ ἐμμεῖν εἰς τὰ αἰτήματά του, ἡ ἔθνοσυνέλευσις, ὑφ' οὗς εὐρίσκειτο ψυχολογικὸς ὄρον, δὲν ἠδύνατο εἰ μὴ νὰ συμμερισθῇ τὴν ἐνδοιασμοῦς τῶν τριῶν ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων τῆς Ἑλλάδος. Εὐρίσκειτο λοιπὸν ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ πρὸ ἀδιεξόδου, ἐξ οὗ μόνον ἡ ἐκτακτὸς τοῦ εὐστροφία τῷ ἐπέτρπε νὰ ἐξέλθῃ. Ἐξῆλθε δὲ καταφυγῶν εἰς τὸ ἑξῆς στρατήγημα. Ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν ἔθνοσυνέλευσιν μόνον τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐκθέσεως, τὸ περιέχον τὰ αἰτήματα τοῦ Φρειδερίκου Ζ', ἡ δ' ἔθνοσυνέλευσις ἀγνοοῦσα τὰ σχόλια τὰ ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει περιεχόμενα ἀπέδεξάτο τὴν πρότασιν ἀνευ δυσκολίας. Ἐξερχόμενος δὲ τῆς συνεδριάσεως ὁ Ἕλλην διπλωμάτης ἠδυνήθη νὰ καθησυχάσῃ τὸν καθ' ὃδὸν συναντηθέντα Βρετανὸν πρεσβευτὴν σφόδρα τεθορυβημένον ἐξ ὅσων πρὸ ὀλίγου ἐκ Λονδίνου εἶχε λάβῃ πληροφοριῶν περὶ τῶν ἐν Κοπεγγάγῃ συμβαινόντων, καὶ πιστεύοντα ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας προταθεῖσα ὑποψηφιότης εἶχε ναυαγήσῃ.

Ἄλλατε προετάθη ὅτι ἡ βασιλικὴ χορηγία, καίπερ μικρότερα τῆς καθιερωθείσης εἰς τὰ μικρὰ γερμανικὰ κράτη, τῆς Βαυαρίας (4,231,000 μάρκα), τῆς Σαξονίας (2,017,200 μάρκα), τῆς Βυρτεμβέργης (2,017,200), εἶναι μεγαλύτερα καὶ τῆς χορηγομένης εἰς τὸν Ὄθωνα καὶ ἐκείνης ἦν τὰ ἀντίπαλα Κράτη τοῦ Αἴμου δίδουσιν εἰς τοὺς βασιλεῖς των. Ἀμφότεροι ὁμοῦς οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι εἶναι ἀβάσιμοι.

Ἡ πρὸς τὸν Ὄθωνα χορηγία δὲν ἔσχε μόνον χαρακτῆρα. Ὁ πρῶτος Ἕλλην βασιλεὺς ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς 600,000 δρ., τὸ ποσὸν δὲ τοῦτο ἀνεβιβάσθη τῷ 1837 εἰς 800,000 δρ. καὶ τῷ

1841 εἰς ἓν ἑκατομμύριον. Ἐκ τούτου ὁ βασιλεὺς παρήτησε, διὰ διατάγματος τῆς 25 Μαρτίου 1843, 200,000 δρ. Δύο ἔτη ὄμως βραδύτερον ἡ χορηγία ἀνήλθε καὶ πάλιν εἰς ἓν ἑκατομμύριον (νόμος 4 Ἰουνίου 1845), παρέμεινε δ' ἀμετάβλητος μέχρι τῆς ἐξώσεως. Δύναται λοιπὸν νὰ ληφθῇ τὸ ποσὸν τοῦ ἐνὸς ἑκατομμυρίου ὡς ἐκεῖνο τῆς χορηγίας ἐπὶ τῆς πρώτης δυναστείας. Ἐπιπολαίως δ' ἐξετάζων τις τὰ πράγματα συνάγει ὅτι ἓν ἑκατομμύριον παλαιῶν δραχμῶν εἶναι ποσὸν μικρότερον ἢ 1,125,000 δραχμῶν νέων. Πλὴν ἐπιμελεστέρα ἔρευνα φέρει ἀπ' ἐναντίας εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ πρώτη χορηγία ἦτο οὐσιωδῶς βαρύτερα τῆς δευτέρας. Λάβωμεν τὰ ἔτη 1862 καὶ 1904 κατὰ τὸ πρῶτον ἡ Ἑλλάς εἶχεν 1,096,810 κατοίκους καὶ προϋπολογισμὸν δαπανῶν 24,787,537 κατὰ δὲ τὸ δεύτερον 2,680,000¹ κατοίκους καὶ προϋπολογισμὸν 120,200,247. Συνεπῶς τὸ 1862 ἕκαστος Ἑλληὴν ἐπλήρωνε 0,91 λεπτά ἀντὶ 0,41 διὰ τὴν βασιλικὴν χορηγίαν, αὕτη δ' ἀνελόγει πρὸς 4,03 ἀντὶ 0,93 τῶν ἄλλων ἐσόδων. Ἡ πλάστιγξ θὰ κλίνῃ δ' ἔτι πλείοτερον πρὸς τὴν β' χορηγίαν, ἔαν ἀντὶ τοῦ ἔτους 1862 λάβωμεν λ. χ. τὴν περίοδον 1838-43, ὁπότε ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ὑπελογίζετο εἰς 802,500 ψυχῶν καὶ ὁ μέσος ὄρος τῶν δαπανῶν εἰς 13,572,548 δρ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονηθῇ πρὸς τούτους ὅτι ὁ ἀείμνηστος Ὄθων καὶ ἀξιόλογον κληροῦχιαν ὡς βαναρὸς ἡγεμονόπαις εἶχε καὶ ἦτο ὑποχρεωμένος ν' ἀντιμετωπίσῃ πολὺ μικρότερας ἢ ὁ διάδοχος του δαπάνας, διότι οὔτε πολυμελῆ οἰκογένεια εἶχεν οὔτε αἱ καθημερινὰ δαπάναι ἦσαν τότε οἷαι εἶναι τὴν σήμερον, ἀνελεύθους σὺν τῇ ἀξίῃ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς τιμῆς πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ἀναπτυχθεισῶν ἐν Ἑλλάδι ἀναγκῶν ἀγνώστων τέως. Πρέπει ὄμως ἐπίσης νὰ προστεθῇ ὅτι ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος βασιλεὺς ἐποίησε εὐγενεσιώτην καὶ πατριωτικωτάτην χρῆσιν τῆς σχετικῶς μεγάλης αὐτοῦ χορηγίας, εὐεργετήσας καὶ πολλοὺς ἐκείνων, οἵτινες ἔμελλον νὰ λάβωσι τὴν πρωτοβουλίαν τῶν κατ' αὐτοῦ κινήματων.

Ἐξ ἄλλου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων λαμβάνει, ὡς εἶδομεν, παρὰ τῶν ὑπηκόων του τοῦλάχιστον, μόνον 1,125,000 δρ., ἐν ᾧ οἱ ἡγεμόνες τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας λαμβάνουν 1,200,000 φρ. Πρὸς τούτους ἐν μὲν τῇ Σερβίᾳ ὁ βασιλεὺς

λαμβάνει καὶ 55,252 φρ. διὰ ὑπηρεσίαν τῆς αὐλῆς, ἐν δὲ τῇ Βουλγαρίᾳ 450,000 φρ. διὰ δαπάνας ταξιδίων καὶ συντηρήσεως ἀνακτόρων. Σημειωτέον ὅτι ἡ συντήρησις δὲν περιλαμβάνει τὰς ἐπισκευὰς ἢ ἀνακαινίσεις. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ψηφισθέντα ἰδιαίτερος ὑπὸ τῆς Σοβρανίε ποσὰ ἀνήρχοντο τῷ 1903 εἰς 150,000 φρ. Προσθετέον τέλος ὅτι ἡ ἡγεμονικὴ χορηγία ἐν Βουλγαρίᾳ αὐξάνεται γοργῶ τῷ ποδὶ, ἀπὸ 600,000 κατ' ἀρχὰς εἰς 1,000,000, μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ανατολικῆς Ρωμυλίας, καὶ εἰς 1,200,000 φρ. τῷ 1905¹.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τοὺς βασιλεῖς. Πλὴν αἱ βασιλικαὶ οἰκογένειαι δὲν ἀπαρτίζονται μόνον ἀπὸ τῆς κορυφῆς, ποίαν δὲ μέριμναν λαμβάνει ἡ πολιτεία περὶ τῶν ἄλλων μελῶν; Ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν.

Ἐν ταῖς ἐμφορομέναις μοναρχικοῦ πνεύματος χώραις ὑπάρχουσι συνήθως εἰδικαὶ χορηγίαι διὰ πάντα σχεδὸν τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ταῦτα δ' εἰσὶν αἱ κληρονομίαι (apanages).

Ἐν τοῖς φιλελευθέροις κράτεσι δὲν ὑπάρχει κανὼν. Εἰς πολλὰ ἐξ αὐτῶν δίδονται χορηγίαι εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ βασιλέως καὶ προἶξ εἰς τὰς θυγατέρας του². Ὁ Bluntschli ὑπεστήριξεν ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ γίνηται «διότι ἡ ἄλλως ἐξαιρετικὴ θέσις τοῦ μονάρχου δὲν πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πριγκίπων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀπορροευσῶν ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ τῆς πρὸς τὸν θρόνον στενῆς αὐτῶν συγγενείας»³. Ἐν τοῖς τὰ κοινοβούλια προσέβλεψαν ἐνίοτε μετὰ δυστροπίας εἰς τοιοῦτον εἶδους πιστώσεις ἐπὶ δὲ Λουδοβίκου Φιλίππου ἡ Γαλλικὴ Βουλὴ δὲν ἐδίστασεν ν' ἀπορρίψῃ τὴν ὑπὲρ τοῦ δονκὸς τοῦ Νεμούρ, δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ βασιλέως, προταθεῖσαν ἐπιχορηγίαν⁴.

Παρ' ἡμῖν εἰς μὲν τὸν διάδοχον δίδεται ἐνιαυσία χορηγία 200,000 δρ., ἐδωρήθη δὲ καὶ τὸ κτήμα τῆς Μανωλάδος, ὡς προῖκα δὲ τῶν δύο θυγατέρων τοῦ βασιλέως ἐψήφισεν ἡ Βουλὴ, κατὰ τοὺς γάμους αὐτῶν, ποσὸν 400,000 δρ. [Ἔσται τὸ τέλος] Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

¹ Πρβ. *Ἀνατολικὸν Δελτίον* τῆς 28 Ἰανουαρίου 1905.

² Οὐχὶ σπανίως λαμβάνεται μέρος καὶ περὶ τῆς χήρας τοῦ ἀνακτοῦ. Χορηγία ἐνιαυσία ἐνὸς ἑκατομμυρίου ἐψηφίσθη ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὲρ τῆς βασιλίσσης Μαργαρίτης, ἥτις ὄμως δὲν ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ποσοῦ τούτου. Ἐσχάτως δ' αἱ Ἰσπανικαὶ Κόρτες ἐξησφάλισαν εἰς τὴν νέαν βασιλισσάν Βικτωρίαν χορηγίαν 250,000 φρ. ἐν περιπτώσει χηρείας. Ἡ δὲ Ἀγγλικὴ Βουλὴ διὰ τοῦ προμηθεθέντος νόμου ἐξησφάλισεν εἰς μὲν τὴν βασιλισσάν Ἀλεξάνδραν σύνταξιν 70,000 Α., εἰς δὲ τὴν πριγκίπισσαν τῆς Οὐαλλίας 30,000 Α.

³ Staatsrecht τόμ. β', σελ. 70.

⁴ Βλ. Thureau-Dangin *Histoire de la Monarchie de Juillet*, τόμ. 8', σ. 95-102.

Εἰς τὴν χώραν τῶν φιορδῶν

ΝΟΡΒΗΓΙΚΟΝ ΟΝΕΙΡΟΝ

Ἐχουν παρέλθει ἕκτοτε διατὸ ἔτη. Ἐνθυμοῦμαι, ἦτο Σεπτέμβριος. Μίαν μακρὰν καὶ γλυκίαν χαραγὴν ἐξ ἐκείνων αἰτνες μόνον εἰς τὰς ὑπερβορείους ἐκεῖνας χώρας ἀνατέλουν, ἓνα μικρὸν κομμάτι ἑλληνικῆς γῆς, ἐν δειγμα τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ κόσμου, μία ἀναπόλησις τοῦ ἀρχαίου κάλλους, τὸ εὐδρόμον «Ναύαρχος Μιαούλης» γεμάτον ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ δνόματός του ἐχαιρέτα τὰς βραχάδεις ἀκτὰς τῶν μύθων, τὴν «χώραν τῶν φιορδῶν», τὴν χώραν μὲ τὸν ἥλιον τοῦ μεσο-νυκτίου.

Ἐπλέομεν πρὸς τὸ φιορδ τῆς Χριστιανίας, τὴν καταπλήσσοσαν ἐκείνην διώρυγα τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἠνοῖξεν ἀπὸ τῆς Βορείου Θαλάσσης πρὸς τὴν καρδίαν τῆς Νορβηγίας εἰς βάθος ἐξήκοντα περίπου ναυτικῶν μιλίων. Οὐδεμία ἐκ τῶν διωρῶν τοῦ κόσμου, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας κατεργάσθησαν ἀνθρώπινοι χεῖρες δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ καλλιτέχνημα ἐκεῖνο τῆς φύσεως, τὸν βαθύτατον καὶ στενωπὸν ἐκείνον κόλπον, ὁ διάπλους τοῦ ὁποίου, ποῦ μὲν στενουμένου, ποῦ δ' εὐρυνόμε-

νου, μὲ τὰς καταφύτους νησίδας του καὶ τοὺς πολλοὺς κολπίσκους του ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν πανόραμα σκανδιναβικοῦ φιορδ. Αἱ καταφύτοι λοφώδεις ἀκτὰι μὲ τὰ πυκνὰ καὶ σιερὰ δάση των, αἰτνες φαίνονται ὡσεὶ αἰχμαλωτίζουσαι τὴν θάλασσαν, καὶ ἀναγκάζουσαι αὐτὴν νὰ λείψῃ δειλῶς τοὺς πόδας των, τὸ ἤρεμον κύμα ὅπερ ἀπλοῦται εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν φιορδῶν, ὁ ἔξοχος ἐναγκαλισμὸς τῆς ἐξημερωμένης θαλάσσης περιπτυσσομένης ἐδοδιῶντα δάση, ἰδοὺ ὁ συνδυασμὸς ὅστις ἀποτελεῖ τὸ μαγευτικὸν φιορδ, ὅστις ἐχάρισεν εἰς τὴν Νορβηγίαν τὸ ὄνομα «le pays des fiords». Καὶ εἰς τὰ μαγευτικὰ φιορδ μαζὺ μὲ τὴν ὠραιότητα τῆς νορβηγικῆς φύσεως ἐνθυμῶμαι εὐχαρίστως τὰ ὄρατα ξανθὰ πλάσματα τὰ ὁποία ἐξερχόμενα ἀπὸ τῶν οἰκιῶν των μὲ τὰς ὑπερκειμένας στέγας μέσῳ τῶν σιερῶν φυλλωμάτων χαιρετώσι τὰ παραπλέοντα πλοῖα διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν μανδηλίων.

Καὶ αἱ γραφικαὶ ἐκεῖναι ἀκτὰι ἐφ' ὧν ἀναπαύεται θάλλουσα ἡ πράσινη φύσις κλίνουσι πρὸς ἀλλήλας μὲ ἐρωτικὴν χάριν μέχρις οὗ ὁ

¹ Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Théry (La Grèce Actuelle, σ. 79). Ἐκτοτε τὸ μεταναστευτικὸν ρεῖμα ἀνατρέπει πάντα ἐπιστημονικῶς καταρτιζόμενον ὑπολογισμὸν, διὰ τοῦτο δὲ λαμβάνω τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸν προϋπολογισμὸν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

κρύος χειμών τὰς συγκαλύψει με τὸν νυμφικὸν πέπλον του.

Μετὰ ἕξ ὥρων τοιοῦτον πλοῦν, ὁ «N. Μιαούλης» ἠγκυροβόλει παρὰ τὸ Akerhuss Fasting τῆς Χριστιανίας εἰς 60° Β. πλάτους.

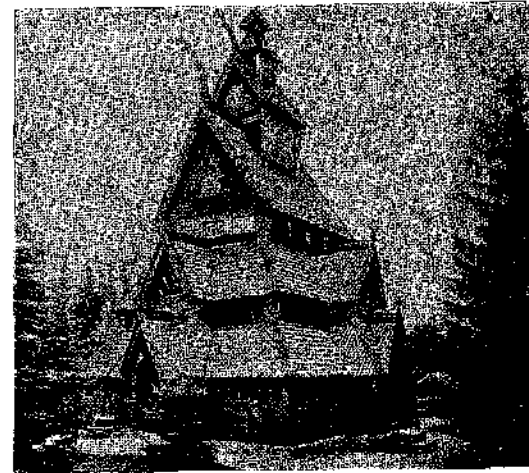
Ἐνῶ τόσα καὶ τόσα ἔχουν γραφῆ περὶ τοῦ νορβηγικοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ τῆς νορβηγικῆς φύσεως, διὰ τὴν πρωτεύουσαν, τὴν Χριστιανίαν, πολλὰ ὀλίγα πράγματα θὰ εἶχε τις νὰ εἴπῃ. Διότι ἡ Χριστιανία δὲν εἶνε εἰμὴ μετρία ἐντελῶς εὐρωπαϊκὴ πόλις με 180,000 κατοίκους περίπου, φέρουσα ἐν τούτοις τὸν τύπον τῶν βορείων πόλεων, με τὸ δριμύτατον ψυχὸς τῆς κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅποτε παγώνει μάλιστα καὶ τὸ φιδρὸ τῆς Χριστιανίας ὡς συνέβη καὶ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἡμῶν, ἀν καὶ ἀντιθέτως κατὰ τινὰς ἡμέρας τοῦ θεροῦς ἐπικρατεῖ ἐκεῖ ἰσχυρότατος καύσων. Ἰδέαν ὀπισθόθεν τῆς πόλεως θὰ ἠδύνατο τις νὰ λάβῃ ἐκ μόνης τῆς Karl Johans Gade, τῆς ὁραίας ὁδοῦ με τὰς ἀπερίττους οἰκίας καὶ τὰς παχυσκίους ἀναδενδράδας, περὶ τὴν ὁποίαν περιόπου καὶ συγκεντρῶνται τὰ σπουδαιότερα οἰκοδομήματα τῆς Χριστιανίας, ἅτινα περικλείουν δύναται τις νὰ εἴπῃ, τὴν νορβηγικὴν ψυχὴν. Τὸ νεόδμητον ἐθνικὸν θέατρον διαφανόμενον μέσῳ τῶν ἀναδενδράδων ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν διδασκίαν νορβηγικῶν ἔργων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ίψεν, νομίζει κανεὶς ὅτι διαχέει τὸ ἀρώμα τῶν νορβηγικῶν δασῶν, φαίνεται ὡσεὶ ὀλόκληρον ἦτο μνημεῖον τοῦ ποιητοῦ τῶν «Βρυκολάκων», τοῦ ὁποῦν καὶ ἀνδρικός κοσμεῖ τὴν εἴσοδον τοῦ θεάτρου. Τὸ πανελιστήμιον ἕξ ἄλλου πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ με καθηγῆτὰς τὸν Νάνσεν καὶ ἄλλους, παρεμφερὲς περίπου πρὸς τὸ ἡμέτερον τῶν Ἀθηνῶν ἐξωτερικῶς, εἶνε γνωστὸν ὡς ἐν τῶν ἀρίστων τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἀπὸ τῶν δύο τούτων ἰδρυμάτων ἀναμένει ὁ νορβηγικὸς λαὸς τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ αὐτοῦ ζητήματος ὅπερ ὑφίσταται καὶ ἐν Νορβηγίᾳ ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, με μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἐν Νορβηγίᾳ εὐρίσκειται εἰς χεῖρας ἀνδρῶν ἀπολαυόντων παγκοσμίου κύρους, ὅτι τὰς γλωσσικὰς συζητήσεις διεξάγουν ἐκεῖ πρῶτος καὶ ἐπιστημονικῶς, ὅτι οἱ Νορβηγοὶ τέλος δὲν διατρέχουν κίνδυνον διακοπῆς πάσης μεταξὺ τῶν συνεννοήσεως λόγῳ εἰσαγωγῆς ἀγνώστων ἢ παραλείψεως ἀπαραιτήτων ἢ ἐκστρεβλώσεως γνωστῶν τεθειμένων λέξεων ἢ

ὑποδουλώσεως τῶν ἐννοιῶν εἰς τοὺς νεκροὺς γραμματικὸς τύπος.

Ἐξ ἄλλου τὸ Storthings-Bygningen, τὸ βουλευτήριον δηλαδή, ἐν μέτριον ὑπὸ καλλιτεχνικὴν ἔποψιν οἰκοδόμημα, ἴσταται ὡσεὶ ἀντιμέτωπον πρὸς τὰ Βασ. Ἀνάκτορα κείμενα ἐπὶ λοφίσκου εἰς τὸ τέμα τῆς ὁδοῦ μέσῳ δάσους ἀνακτορικοῦ καὶ παρουσιάζοντα ὑπὸ ἔποψιν τοποθεσίας καὶ ρυθμοῦ ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸ ἡμέτερον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκεῖ ὁ κοινὸς βασιλεὺς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας ἦτο ὑποχρεωμένος κατὰ τὸ σύνταγμα νὰ διέορχεται δύο τοῦλάχιστον μῆνας κατ' ἔτος ἐν Χριστιανίᾳ. Ἀπὸ τοῦ πρώτου τῶν οἰκοδομημάτων τούτων ἐξῆλθε πρό τινας ἡ κραυγὴ ἥτις ἀντήχησεν εἰς τὰ κενὰ δώματα τοῦ δευτέρου καὶ συνεκίνησε τὸν κόσμον ὅλον. Ἀνεμένετο δὲ ἡ κραυγὴ αὐτὴ πρὸ πολλοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἀκόμη καθ' ἣν ἡμῖν ἐν Χριστιανίᾳ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς πιθανὸν ὅτι ἡ Βουλὴ, ἥς προήδρευε τότε, ἀν δὲν ἀπατῶμαι, ὁ Μπέργερσον ἐπρόκειτο νὰ κηρύξῃ τὸν τέλειον ἀπὸ τῆς Σουηδίας ἀποχωρισμὸν, λαμβάνουσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἰδίας νορβηγικῆς διπλωματικῆς ἀντιπροσωπείας, ἥτις σχεδὸν ἦτο ὁ μόνος μετὰ τῆς Σουηδίας δεσμός. Ἐκτοτε τὰ κενὰ ἐκεῖνα δώματα ἐπληρώθησαν ἀπὸ μίαν βασιλικὴν μορφήν ἥτις σήμερον ἀποτελεῖ τὸ Ἴνδαλμα τοῦ ὀραιότερου τῶν λαῶν.

Ἡ ἐν Χριστιανίᾳ ἀληθῶς ὀλιγοχρόνιος διαμονή μου μοῦ ἐγνώρισεν ἕνα λαὸν ὑπέροχον, ἐν ἔθνος μικρὸν ἀλλ' ἰσχυρότατον.

Ὁ κόσμος ὅλος, με τὰς ἀπολαύσεις καὶ τὰς πικρίας του, με τὰ θέλητρά του καὶ τὰς ἀπογοητεύσεις του περικλείεται διὰ τὸν Νορβηγὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἀποχωρισμένος παλαίῳθεν δι' ἐκτάσεων πάγου καὶ θαλασσῶν ἀπὸ τῶν ὁμοίων του ὁ Νορβηγὸς ζῆ βίον ἐντελῶς ὑποκειμενικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς κατέχοντας τὴν ἐτέραν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης μεσημβρινούς, βίον ἐσωτερικόν, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχεν ὁ ἄλλος κόσμος ὀλόκληρος, καὶ παιδιόθεν ἐκ τῆς φύσεως διδάσκειται νὰ ἀντλή τὸν βίον ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων καὶ τῆς πλουσίας τῆς πατρίδος του φύσεως, εἴτε αὐλακῶν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τὰς θαλάσσας εἴτε ἀλιεῶν βακαλάους εἰς Loffoten ἢ φαλαίνας ἐν Scaraθ. Ἐκ τοιαύτης πηγῆς ἀντλῶν τὴν ζωὴν, εἶνε μεμονωμένος ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον, ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτοῦ κύκλῳ τῶν σκέψεων του, τῶν λογισμῶν του. Ἡ μόνωσις δὲ αὐτὴ εἰς ἣν καὶ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΑ — STAVE KIRKEN

ὡς ἄτομον καὶ ὡς ἔθνος εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ ζῆ, εἶνε ἡ πηγὴ τῆς ἰσχύος τοῦ μικροῦ ἐκείνου λαοῦ, ἰσχύος διαφόρου τῆς τῶν ἄλλων ἔθνων, στηριζομένης ἐπὶ τοῦ ὁμογενοῦς τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος, τῆς ταυτότητος τοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ ζῆν· «ὁ ἰσχυρότερος ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, λέγει ὁ Schiller, εἶνε ἐκεῖνος ὅστις ζῆ μόνος». Ἰδοὺ πόθεν πηγάζει ἡ ἰσχύς τοῦ λαοῦ ἐκείνου καὶ τοὺς στίχους τούτους ἐπαναλαμβάνων ὁ Ίψεν δὲν πράττει ἄλλο εἰμὴ νὰ αὐτοφωτογραφῆ τὸ νορβηγικὸν μεγαλεῖον. Ἐκ τούτου προέρχεται διὰ τὸν Νορβηγὸν ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ἐξουκειοῦται ἐνωρὶς με τὴν ιδέαν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ζῆσῃ καὶ ὢν ἐκ φύσεως προικισμένος, ὡς πάντες οἱ βόρειοι λαοί, διὰ ἰσχυρᾶς θελήσεως, καθίσταται τίμιος καὶ εὐλακρῆς, οὐδέποτε γενικῶς ῥέπων πρὸς τὴν κλοπὴν καὶ τὴν ἀγροτείαν. Διὰ τοῦτο θέλει τις ἶδει ἐκεῖ τὰς προθήκας τῶν ἀδαμαντοπολεῶν κλειόμενας τὴν νύκτα διὰ λεπτῆς μόνον ὑέλου, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν, θέλει ἶδει τὸν εἰς τὸν τροχιδρόμον ἀνερχόμενον ἐπιβάτην νὰ ῥίπτῃ μόνος εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ κιβώτιον ἀνάλογον νόμισμα, χωρὶς οὐδεὶς νὰ ζητήσῃ τοῦτο, θέλει ἶδει τὰς φυλακὰς σχεδὸν κενὰς. Ἡ ἐν μονώσει διαβίωσις αὐτῆ τοῦ Νορβηγικοῦ ἐμβάλλει εἰς αὐτὸν ἀπὸ νῆπιον εἰς τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ αὐτοπεποίθησιν, ἥτις συνδυαζομένη με τὴν ὅλως ὑποκειμενικὴν ἀντίληψιν τοῦ βίου ἦν οὗτος ἔχει, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει χωρὶς οὐδεὶς νὰ τὸν παρατηρῆ καὶ τὸν σχολιάσῃ, καὶ τοῦ προσοδίδει τὴν ἀφελὴ ἐκείνην ἐλευθεριότητα ἥτις διακρίνει τὸν λαὸν αὐτὸν καὶ ἥτις δὲν

ἐξέροχεται τῶν ὀρίων τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς κοσμιότητος εἰμὴ ἵνα συνεπιφέρῃ εὐθύνας ὢν μόνος ὁ πταιστήτης φέρει τὸ βάρος, αἱ ὁποῖαι συνεπῶς μόνον εἰς ἐκεῖνον ἀνταναικῶσι. Ἀναμφιβόλως δὲ ὅπως γνωρίζῃ τις καλύτερον τὸν Ίψεν, πρέπει νὰ διέλθῃ ὀλίγον καιρὸν μέσῳ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ἵνα ἴδῃ πῶς σκέπτονται, πῶς διάγουσιν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι παρὰ τοῖς ὁποῖοις ὁ ἐλεύθερος γάμος καθιερῶν ἰσότητα δικαιωμάτων μεταξὺ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς ἠδυνήθη ἀσφαλῶς νὰ ἀναπτυχθῆ, «μὴ τῇ συναινέσει καταρτιζόμενος καὶ παριστάμενος ὡς ὁ θρίαμβος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας».

Καὶ ἐνθυμοῦμαι τὰς ξανθὰς νεάνιδας αἰτινες περιέπλεον τὸ πλοῖον μόναι τῶν κοπιλατοῦσαι, ἀνευ τοῦ ἀπαραιτήτου καθυλιέρου, τοῦ γελοίου πολλῶν ἐκείνου λειψάνου τῆς μεσαιωνικῆς ἀγριότητος, αἱ ὁποῖαι ἀνήρχοντο μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὰς εὐλακρῆς ἐπὶ τοῦ πλοῖου μας, ἀγνωσταί πρὸς ἀγνώστους συνδιαλεγόμενα μετ' ἡμῶν καὶ ἐρωτῶσαι περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς πατρίδος μας με τὸν ἀθῶν καὶ εὐλακρῆ χαρακτήρα ὅστις ἀπετυπώτο εἰς τὴν χαρίεσσαν θελακτικὴν αὐτῶν μορφὴν, με τὴν χρυσιζουσαν κόμην καὶ τοὺς γλαυκοὺς καὶ γελαστοὺς ὀφθαλμούς. Διότι τὸ πλῆρωμα τοῦ «N. Μιαούλης» ἐγένετο ἐν Χριστιανίᾳ ἀντικείμενον εὐλακρῶν φιλοφρονήσεων, καὶ παρ' ὅλην τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἠγκυροβολίου τοῦ πλοῖου πολλοὶ ἔστειλλον νὰ ἐπισκεφθῶσιν αὐτό, ὅπως ἴδωσι τὸν κομιστὴν τοῦ φιλικοῦ χαιρετισμοῦ τῆς ἀρχαίας γῆς πρὸς τὴν χώραν τῶν πάγων.

Ὅσῳκις τὰ πληρώματα ἡμῶν ἐξήρχοντο εἰς τὴν ξηράν, ἀπελάμβανον παντοίων περιποιήσεων ἐκ μέρους τοῦ φιλοξένου καὶ πεπειδευμένου ἐκείνου λαοῦ, ὅστις ἐνθουσιασμένος τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν ἀνεξήτει εἰς τὴν μαύρην κόμην καὶ τὸ μελαψὸν χρῶμα τῶν ναυτῶν μας νὰ ἀνεύρῃ τὸ μυθῶδες μεγαλεῖον καὶ τὴν μαγικὴν ἐπιβλητικότητα τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. Διότι ὁ Ἑλληνοταξειδεύων μέσῳ τῶν βορείων ἐκείνων λαῶν, αἰσθάνεται ὅτι ἔχει κεκοιμημένον χάρισμα, τὴν ἐθνικότητά του. Πράγματι δὲ τρανωτέρα ἀναγνώρισις τοῦ διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἔργου τῆς Μητροῦς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ τὴν αὐθόρμητον ἐκείνην ἐκδήλωσιν θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης πρὸς τὰ φιλοξενούμενα τέκνα Τῆς.

Εἰς τὴν αὐτὴν πηγὴν, τὸν κοινὸν δηλαδή

τρόπον τοῦ ζῆν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ ἐν τιμῇ, δέον νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος ἣτις κυριαρχεῖ παρὰ τῷ λαῷ ἐκείνῳ παρ' ἧ οὗτω τὰ δημοκρατικά φρονήματά του εὐρίσκουσι τὸ ἀριστον θεμέλιον καθιστῶντα τὸν νορβηγικὸν λαὸν ἕνα τῶν φιλελευθερωτέρων καὶ ἰσοπολιτικωτέρων τῆς Εὐρώπης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀριστοκρατικούς πως γείτονάς του, τοὺς ἀδελφούς των Σουηδούς. Τὸν ἀφελή σκανδιναυικὸν τύπον, μετὰ τὴν ξανθὴν κόμην καὶ τοὺς γλαυκοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν φυσικὴν χάριν ἀναγνωρίζει τις καὶ εἰς τὸν ἀστὸν ὅπως καὶ εἰς τὸν ἀλία, εἰς τὴν εὐγενῆ δέσποιναν ὅπως καὶ εἰς τὴν χωρικὴν τοῦ Hardanger μετὰ τὰς δύο πλεξίδας καὶ τὰς κομπὰς ὁμοπλάτας, τὰς δὲ ὀραίας ναυτικὰς παραδόσεις τοῦ Roll καὶ τῶν Wikings, ὧν διασώζονται ἀέραια δύο ὀραία πλοῖα παρὰ τὸ πανεπιστήμιον οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ ἐλησμήνησαν, οὔτε τῶν ἀπλῶν καὶ ὀραίων ἐθίμων των παρητήθησαν καὶ βλέπει τις τὴν ἀνεπτυγμένην κυρίαν χαιρετώσαν καὶ εὐχομένην τὸ Gødmorgen — καλὴν ἡμέραν — νὰ ὑποκλίνεται δι' ἑλαφρᾶς τῶν γονάτων κάμψεως ὅπως ἡ θροσερὰ κόρη τῶν θαλασσῶν μετὰ τὸ βραχὺ ἔνδυμα καὶ τὸν ναυτικὸν της σκουῖνον, ἢ κόρη τῶν «dances norvégiennes», βλέπει τις τὴν ἐσπέραν ἀνάμικτον τὸν ξανθὸν ἐκείνον κόσμον νὰ ροφᾷ τὸ bock εἰς τὸ Tivoli, εἶδος θεάτρου ποικιλιῶν κατ' ἀπομίμησιν τοῦ περιφήμου Tivoli τῆς Κοπεγχάγης, μετὰ τὸ εὐρύ, ἐν εἶδει στρατιωτικοῦ κλινοσκεπάζματος περιέργων κάλυμμά των κατὰ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ ψύχους ἢ νὰ περιδιαβάσῃ ὑπὸ τὴν βροχὴν ἀφελῶς ἐν περιπάτῳ ἐν τῷ Karl Johans Gade ἀνεξαρτήτως τάξεως. Ἡ ἰσοπολιτεία ἐκεῖ συνδέεται ἀρρήκτως πρὸς τὴν ζωὴν.

Ὅπως δὲ ζῶσιν, σκέπτονται, αἰσθάνονται κατὰ τὸν ἰδιαίοντα αὐτοῖς τρόπον, οὕτω καὶ τὰς ὀραίας τέχνας καὶ τὰ γράμματα ἰδιοτρόπως καλλιεργοῦσιν. Εἶναι γνωσταὶ πολλὰ φιλολογικὰ φυσιογνωμίαι αἱ ὁποῖαι θὰ ἐκάλλυνον τὸ φιλολογικὸν κἀνθεον παντὸς ἔθνους, ἂν καὶ μεταξὺ τῶν Νορβηγῶν εἶνε συμπαθέστερος ὁ Μπέργερσον τὸν ὁποῖον εὐρίσκουσιν οὕτοι κάλλιον ἀποδίδοντα τὴν νορβηγικὴν ψυχὴν καὶ ἀηλλαγμένον πάσης ξένης ἐπιδράσεως. Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὸ Μουσεῖον τῶν ὀραίων Τεχνῶν τῆς Χριστιανίας καὶ ἂν δὲν εὐρεθῇ πρὸ ἀθανάτων καλλιτεχνημάτων, ἀναμφιβόλως ὁμως κατὰ ἔχει νὰ παρατηρήσῃ.

Διότι ὁ νορβηγὸς ζωγράφος, ὡς καὶ ὁ συγγραφεύς, εἰδησιμὸς εἰς τὴν ἀπομόνωσιν, τεθειμένος διαρκῶς ἐνώπιον φύσεως καταπλησσομένης, εἶνε ἄξιος μελέτης διὰ τὸν ἰδιαίτερον τρόπον τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ ἀποτυπῶν τὴν φύσιν, καὶ νομίζω, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος εἰλημένος ἀμέσως ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἐπομένως ὅλος παρθένος, εἶνε ἴσως ὁ καλλίτερος. Ἀληθῶς δὲ δὲν δύναται τις παρὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πρωτοτυπίαν ταύτην εἰς τὰ ἔργα τοῦ Kristian Krohg καὶ τοῦ Eloff-Soot καὶ ἄλλων νορβηγῶν ζωγράφων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀσχολοῦνται εἰδικῶς εἰς τὴν ἐπιμελετημένην ἀπόδοσιν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ προσώπου καὶ ἄλλων ἀσημάντων, ἀλλὰ φροντίζουν νὰ ἀποδώσωσιν κυρίως τὸν χαρακτήρα τοῦ προσώπου, τὴν ἔκφρασιν, μελαγχολικὴν ἢ χαρωπὴν, τὸ διακριτικὸν βλέμμα, τὸ χαρακτηριστικὸν μειδίαμα κλπ. «Υπάρχει τι, λέγει ὁ Οὐγκώ, ὁμοιάζον ἡμῖν περισσότερο ἀπὸ τὸ πρόσωπόν μας, εἶνε ἡ φυσιογνωμία μας καὶ ὑπάρχει τι ὁμοιάζον ἔτι μᾶλλον τῆς φυσιογνωμίας μας, εἶνε τὸ μειδίαμά μας». Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο μειδίαμα ἀποτυπῶν ὁ νορβηγὸς ζωγράφος ἐλαιογραφῶν τὸν Ίψεν καὶ εἰς τὸ μειδίαμα τοῦτο ἀναγνωρίζει τις αὐτόν, μετ' ἀγαπητοῦ συναδέλφου ὡς ἐγὼ τὸν ἀνεγνώρισσα, ἀντικαταρσρόμενον ἐπὶ τοῦ τροχιοδρόμου.

Νομίζω ὁμως ὅτι ἡ ἀποτύπωσις μόνον τοῦ χαρακτήρος τοῦ προσώπου δὲν θὰ ἦτο ἀρκετὴ διὰ τὴν γλυπτικὴν ὡς διὰ τὴν προσωπογραφίαν. Καὶ ἐδῶ εὐρίσκω τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον ἡ γλυπτικὴ ἐν Νορβηγίᾳ κρίνεται ὡς ὑστεροῦσα.

Ἐνῶ ἡ Χριστιανία ὡς πόλις, παρ' ὅλας τὰς καθαρὰς καὶ ἠλεκτροφωτιστοὺς ὁδοὺς της, τὴν τελείαν συγκοινωνίαν της καὶ τὰ εὐσκαπάρκα της, δὲν παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἐπισκέπτην, τοῦναντίον τὰ περὶ χωρὰ αὐτῆς παρέχουσιν ἐξοχὸν ἀληθῶς ἀπόλαυσιν.

Τὴν γραφικωτέραν ἀποψιν τῆς πόλεως ἔχει τις ἀπὸ τοῦ ἕψους τοῦ λόφου St. Hanshaugen, ὑπερκειμένου πρὸς Β. τῆς πόλεως ὡς ὁ Λυκαβητὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει μεγάλη δεξαμενὴ καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀπολαμβάνει τις ὅλον τὸ φυσικὸν κάλλος τῆς ὀραίας πόλεως ἀπλουμένης μέσῳ τῶν πολυσιχιδῶν φιδῶν καὶ τῶν ὀλοφύτων νησίδων ὡς μυθικὴ βασίλισσα μέσῳ τῶν θεραπευτικῶν της ὁ ἐν Χριστιανίᾳ πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Otto Holten, τύπος νορβηγοῦ εἰπατρίδου παρέθηκεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ «N. Μιαούλη», ἐν τῷ ὀραίῳ ἀπλωρόφῳ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΑ — ΧΟΛΜΕΝΚΟΛΛΕΝ

καὶ ἐκ ξύλου κατὰ τὴν παλαιὰν νορβηγικὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐστιατορίῳ, μέσῳ τοῦ παχυσκίου πάρκου τοῦ καλύπτοντος τὰς κλιτύας γύρωθι τοῦ λόφου, πλούσιον γεῦμα à la norvégienne ἐκ ποικίλων ἀλιπάστων ἰχθύων, χοιρομηρίων καὶ κἀπνιστῶν ἐδεσμάτων. Τὸ γεῦμα ἐκεῖνο τόσῳ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ οἰκοδομήματος, ὅσῳ ἐκ τοῦ εἶδους τῶν φαγητῶν, μοῦ παρέστησεν ζωντανὴν ὅλην τὴν ποίησιν τοῦ νορβηγικοῦ βίου.

Τὴν παλαιὰν ὁμως νορβηγικὴν τεκτονικὴν ἐν τῇ φύσει της παρὰ τὰ φιδῶν καὶ μέσῳ τῶν ἐλάτων βλέπει ὁ ἐπισκεπτόμενος τὴν ἐν Bigdø ἔπαυλιν Ὁσκάρ τοῦ Α', τὴν λεγομένην Oskars-hall, μεταβληθεῖσαν ἤδη εἰς βασιλικὸν μουσεῖον. Τὸ πλούσιον βασιλικὸν δάσος μέσῳ τοῦ ὁποῖου εὐρίσκεται ἡ ἔπαυλις αὕτη παρέχει τελείαν εἰκόνα τοῦ ἀρχετύπου νορβηγικοῦ βίου διὰ τῶν ἐν αὐτῷ ξυλίνων οἰκιῶν τῶν ἐχουσῶν τὸν ρυθμὸν τῶν οἰκιῶν τῶν νορβηγῶν οἷτινες ἔζησαν αἰῶνας τινὰς πρὸ ἡμῶν. Καὶ μέσῳ τῶν πανυψήλων δένδρων καὶ τῶν ρομαντικῶν ἀτραπῶν ὑποῦται ξυλίνη, σοβαρὰ κατὰ ρυθμὸν καὶ περιβάλλον, ἡ παλαιὰ ἐκκλησία Stave Kirken.

Ἀναπόφευκτος τέλος καθίσταται ἐκδρομὴ τις εἰς τὸ Holmenkollen. Ἡ διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τροχιοδρόμου μετάβασις μέσῳ δάσους ἐλάτων ἀποπνέοντος τὸ ζωηρόν ἀρώμα τῆς ζωπίσης καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ ἕψους τῶν λόφων θέα, παρέχουσιν ἀληθῶς μικρογραφίαν τῆς ὑπερόχου καλλονῆς τῶν νορβηγικῶν δασῶν. Διότι τὸ Holmenkollen δὲν εἶνε εἰμὴ δεῖγμα μικρὸν τῶν νορβηγικῶν δασῶν. Ὑπὸ τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα φυλλώματα αἶτινα ποῦ μὲν ρίπτουν τὸ παρθένον ἀρώμα των ὑπὸ τὰς οὐκίας των, ποῦ δὲ

λούουν τοὺς κλάδους των εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου λίμνην, σκέποντα τὰς παρὰ τὰς ἀκτὰς της ἀγροικίας, ἀναμφιβόλως ἀναζητῶντες ἀποδίδεται εἰς τὸν ἑαυτόν του, αἰσθάνεται βαθύτατα μεταδιδόμενην εἰς αὐτόν ὀλίγην ἀπὸ τὴν ζωὴν ἣτις ἐμφωλεύει ὑπὸ τὰ σκιερὰ τῆς ἐλάτου φυλλώματα.

Καίτοι παρήλθον ἀρκετὰ ἔτη ἀφ' οὔτου εἶδον, ἴσως διὰ τελευταίαν φορὰν, ἐξαφανιζομένην εἰς τὴν πρῶμην τοῦ πλοίου μου τὴν σιλουέτταν τῆς ὀραίας χώρας τῶν πάγων καὶ τῶν φιδῶν, ἀκόμη μετὰ ἀνεκφράστου εὐχαριστήσεως ἀναπολῶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μου. Καὶ ὁ λόγος εἶνε ἀπλούστατος. Διότι νομίζει τις, ὡς καὶ ἄλλοτε ἔγραφα, ὅτι ὁ κόσμος τὸν ὁποῖον ἐφαντάσθη ὁ Ίψεν, «ἐνθα οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐθεώρουν τὴν ζωὴν καλὴν, ἐνθα πατήρ, μήτηρ, τέκνα θὰ διήρχοντο τὸν βίον των ἐν τῇ εὐτυχεῖ βεβαίῳτητι, ὅτι εἶνε γλυκὴ τὸ νὰ ζῆ τις ἐν τῷ κόσμῳ» πραγματοποιεῖται ἐν τῇ χώρᾳ ἣτις τὸν ἐγέννησεν, παρὰ τῷ λαῷ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῖου ἔζησεν. Πράγματι δὲ τὸν ἀληθῆ πολιτισμὸν, τὸν πολιτισμὸν τῆς ψυχῆς ἐκεῖ ἀντιλαμβάνεται τις, ἐνθα ὁ ἄρχων σέβεται τὸν ἀγρότην, ἐνθα τὰ φυλλώματα τῶν δασῶν δὲν παρέχουν κρουσφῆγετον εἰς ληστὰς, ἐνθα, εἰς τὴν ἄκραν Λαπωνίαν, εὐρίσκει τις ἐπὶ τῶν ταχυδρομικῶν ἀμαξῶν τὴν ἐπιγραφὴν «Woergöd most hesten», ἔσω καλὸς πρὸς τὸν ἵππον. Ἐκεῖ, εἰς τὴν βορειαν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης, ἐνθα ἡ γῆ κρύφα περιπτύσσεται τὴν θάλασσαν εἰς τὰ γραφικὰ φιδῶν, ἐκεῖ, εἰς τὴν γειτονίαν τῆς ἀπροσπελάστου χώρας, ἐνθα ἡ φύσις κρύπτει τὰ μυ-

στήριά της υπό τούς πάγους, εκεί παρά την μυροέσσαν έλατον θάλλει τὸ δένδρον τοῦ πολιτισμοῦ, ἀποδίδον τὰ ὄρατα τῆς εὐνομίας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς εὐδαιμονίας ἀνθη του.

Δὲν γνωρίζω ἂν ἄλλη τις χώρα, μετὰ τὴν

ΕΚΘΕΣΙΣ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΟ- ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ.

Μὲ τὰ ἑσπερινὰ ἄττικὰ πορφύρωματα μιᾶς ἑαρινῆς ἡμέρας τοῦ περασμένου φθινοπώρου, καταβασανισμένος ἀπὸ τὴν τραχύτητα μιᾶς διμήνου ἐν Κερκύρα στρατιωτικῆς ζωῆς, πικραμένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν μιᾶς περιπετειώδους ἐπιστημονικῆς ἐκδρομῆς εἰς τὰ Ἠπειρωτικά παράλια, ἔφθανα λιγοψυχημένος νοσταλγὸς εἰς τὴν ἀνθόσπαρτη καὶ μυροβόλον πατρίδα τοῦ Ποιητοῦ καὶ Διδασκάλου. Ἦδη ἀπὸ τὰ πρῶτα μου νεανικά χρόνια ἐκεῖνα, τὰ χρόνια τὰ χρυσὰ καὶ ὀλανθισμένα, ποῦ κανεὶς εἶναι περισσότερον λουλουδί παρα ἀνθρώπος, καὶ ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα ποτίσματα τοῦ νοῦ μου μετὸς τῶν στίχων τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὰς στροφὰς τοῦ Φωσκόλου, ἐπετεργίζε πάντοτε εἰς τὴν ψυχὴν μου τὸ γλυκύτερον ὄνειρον νὰ περάσω εὐλαβῆς καὶ ταπεινὸς προσκνητῆς εἰς τὴν Ζακύνθον. Ἐποθοῦσα περιέργως νὰ ἴδω καὶ νὰ σπουδάσω τὸν ἰδιόρρυθμον λαόν της, τὸν ἐξόχως πολιτισμένον καὶ καλλιτεχνικόν, ποῦ παθαίνεται μετὰ τὰ τεχνοσκαλισμένα τραγοῦδια τῆς ἀγάπης καὶ γλυκομετᾶ μετὸ ἄψυδον κρασί τῆς ἁρμονίας καὶ τὰ λαμπρότητα ἀναβρόσματα τῆς μουσικῆς. Καὶ συγχρόνως παιδί ὄνειροπλάνο ἐποθοῦσα—ἀπὸ τότε—νὰ βυθισθῶ εἰς ἀσάλευτην ῥέμβην ἀνὰ τούς μυρωμένους ἐκείνους ἀνθῶνας, ὅπου ὁ Κάλβος ἔδραψε τὰς δάφνας, τὰ ἴα καὶ τὰ δροσάνθη, διὰ τῶν ὁποίων ἐπλεξεν ἀμάραντα στεφάνια εἰς μνήμην τοῦ Ἱεροῦ Λόχου, τοῦ Κανάρη, καὶ τῶν κατὰ τὸν Ἀγῶνα θριάμβων τῆς πατρίδος. Καὶ λειτουργὸς ὀρφικὸς ἤθελα—ἀπὸ τότε—νὰ κατανηχθῶ εἰς τούς ἱερούς ἐκείνους τόπους, ὅπου ὁ Ὑψιστος Ἱεροφάντης καὶ Πλαστοουργός, ὁ Πρωτοπόστος τῆς Ἰδέας, μετὰ τὴν χρυσόχορδη λύραν τοῦ Πινδάρου ἕψωθε θεῶρατα κ' αἰῶνια παλάτια τῆς Μεγάλης Τέχνης.

Καὶ τὸ ὄνειρον αὐτὸ—τὸ προσκύνημα τῆς

πατρίδα μου, θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὸν βίον μου γλυκύτερον, δὲν ἠγάπησα μετ' αὐτὴν εἰμὴ τὴν νορβηγικὴν ἔλατον, δὲν ἐλάτρευσα εἰμὴ τὸ νορβηγικὸν φιώρδ. Ἐνοστάλησα διὰ τὴν πατρίδα δασκίς ἤμην μακρὰν της, ἀλλὰ δὲν ὄνειροπολῶ εἰμὴ τὸν νορβηγικὸν κόσμον.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΠΡΩΤΟΚΑΡΑΒΟΣ

Ζακύνθου—μοῦ ἐπετεργίσει διαυγές, φωτεινόν, παρήγορον κ' ἐπιτακτικόν εἰς μίαν τελείως ἀφέγγαση νύκτα τῆς ψυχῆς μου. Λέγω νύκτα, διότι ἀληθινὰ μόνον πρὸς ἀσέληνη καὶ ἀναστῆ νύκτα ἠμποροῦσε προφανῶς νὰ παραβληθῇ ἡ κατάστασις ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε πέσει τὸ ἐγὼ μου μετὰ τὰ φυλλοροήματα τοῦ περασμένου φθινοπώρου· τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ὀλωσδιόλου σβυσμένα· δὲν ξεχώριζα τούς χιλιοφεγγυβόλους ἐκείνους οὐρανοὺς ποῦ ἄλλοτε θωροῦσα μεθυσμένος ἀπὸ μελίχρυσον ποτὰ ἄρρωστος ἤμουνα καὶ ἀδιάφορος καὶ μετέωρος· ναυαγὸς ἀσύγκριτος εἰς πελάγη χρυσονεύρων καὶ κόθων. Ὁ πόνος βραδεία μ' ἔσφαζε, μαῦραι σκέψεις μετέκλυζαν καὶ πικρὰ ἢ ὀδύνη με περιέσφιγγεν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη· καὶ εἰς αὐτὰ τέλος προσετέθησαν ἀνέλπιστα καὶ αἱ ἐν Κερκύρα καὶ Ἠπειρῷ περιπέτεια.

Αὐτὴ ἦτο—καθὼς τὴν ζωγραφίζω ἀνωτέρω—ἡ ψυχολογικὴ μου κατάστασις, ὅταν διέτχιζα γλαυκὸν καὶ ἰλαρότατον τὸ Ἴόνιον διευθυνόμενος πρὸς τὸ «ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς». Εἶναι καθ' ὅλα εὐλογος ἡ παροιμία τῶν Ἰταλῶν Zante, fior'di Levante κ' εἶχε δίκαιον ὁ Paul Bourget ψάλλον:

Les fleurs de Zante en font un oasis flottant.

Τὰ πάντα κανεὶς βλέπει ἐκεῖ ἀνθισμένα, ὅλα ὄρατα καὶ ἤρεμα, ὅλα γελαστά καὶ πρόσχαρα. Μαγεία ἀληθινὴ καὶ τελεία ἁρμονία τὰ φυσικὰ χαρίσματα τοῦ χιλιόκαλου νησιοῦ· τὰ κρινόσπαρτα καὶ δαντελωτὰ ἀρογοῦγία του τὰ χαϊδεύει ἢ πλέον ἀπαλὴ πελαγία αὔρα σμαραγδένια καὶ ἠλιόλουστα εἶναι τὰ νησάκια ποῦ γλυκὰ τὸ περιβάλλον· τὰ βουνὰ πράσινα, μενεξεδένια καὶ γλαυκὰ καὶ μετὰ ποικίλας ἄλλας φωτοσκιάσεις· οἱ κάμποι του μετὰ μεστωμένα ἁμ-

πέλια, μ' ἐλαιῶνας συνδένδρους καὶ καρπερούς, πρασιὰς χλοερὰς καὶ μυριπνύους, λευκάζοντα χωρία κ' ἐπαυλῆς εἰδυλλιακῆς. Ὁραῖος τέλος καὶ διαυγέστατος ὁ Ζακύνθινος οὐρανός· εἶναι καθ' ἑξοχὴν καὶ ὅσον ὀλίγιστοι ἑλληνικοὶ ὄριζοντες πλοῦσιος εἰς χρώματα καὶ εἰς φωτοσύνεφα ἔχει μαργαριταρένια καὶ δακρυσμένα τὰ χαμογελάσματα τῆς αὐγῆς, γαληνὰ καὶ ἄδρα ζωγραφισμένα τὰ δειλινὰ, αἵματοβαμμένα καὶ βυσσινόχροα τὰ βασιλέματα καὶ τῆς βραδιῆς ἔρωτικὰ χρυσοχυμένες. Καὶ σταίει—ὁ Ζακύνθινος οὐρανός—ἐπάνω εἰς τὰ ῥόδα καὶ τὰ φύτρα ἐλαφροστάλακτη δροσιά, ποῦ θυμίζει τὰ τρεμουλιαστά φιλιά καὶ τὰ διάφανα πετράδια.

Καὶ ἀπ' αὐτὴν ὅμως τὴν Ζακύνθινὴν πλάσιν θαυμασιώτεροι οἱ ἴδιοι οἱ Ζακύνθινοὶ κάστρα καλωσύνης, ἀγάπης καὶ χαρᾶς ἢ καρδιά τους· ἔχουν αἰωνίως χαμόγελα, στίχους, ὄρατα καὶ τρυφερὰ λόγια εἰς τὰ χεῖλη καὶ ὄρατα ποιήματα εἰς τὴν ψυχὴν· Ἄλλως τε εἶνε φημισμένη καὶ γνωστὴ ἢ φαιδρότης, ἢ εὐγένεια καὶ τὰ ποιητικὰ ἔθιμα τῶν Ζακύνθινῶν. Μέσα λοιπὸν εἰς ἓνα τέτοιον ὑπέρκalon περιβάλλον δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον ὅτι ἔπαυσαν νὰ με περισφίγγουν τὰ παγερὰ χέρια τοῦ θανάτου. Δύναμιν νέαν, νέους χυμούς εἰς τὴν ψυχὴν μου ἠσθάνομην ὅτι ἐνέχυσαν οἱ κόλποι τῆς φύσεως καὶ συγχρόνως ἐθνημήθηκα καὶ πάλιν τὰς ἀγαπητάς μου ἀσχολίας, τὰς ἀναδιφήσεις καὶ τὰ φιλολογικὰ κινήγια. Καὶ εἶμαι ἀκόμη, φαίνεται, ναρκωμένος ἀπὸ τούς ναρκίσιους τῆς περιμορφῆς νήσου, κ' ἐνῶ πρόκειται νὰ ἐκδέσω πορίσματα παλαιογραφικῶν καὶ ιστοριοδιφικῶν ἐρευνῶν, ὀμίλησα διὰ καθαρῶς ἀτομικά μου πράγματα, διὰ χαμόγελα, χρώματα καὶ λουλούδια.

Διὰ τὸν ἀσχολούμενον μετὰ μεσοχρόνια καὶ νεοελληνικά πράγματα ἢ Ζακύνθος εἶναι ἀληθινὸν μουσεῖον. Τὸ ἐνετικὸν φρούριόν της, ὅπου εἰς ἀρχαιότερους χρόνους ἐξετείνετο ἡ πόλις, εἶναι πλήρες ἐρειπίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλὰ δύνανται νὰ νήκουν εἰς τὸν ΙΔ' καὶ ΙΕ' αἰῶνα. Κάτω πάλιν, εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν, ὑφοῦνται πλεῖστα ὅσα μέγαλα, πολυκόσμητα καὶ καμαρωτὰ, φέροντα εἰς τὴν ῥαχίν των αἰῶνας ὀλοκλήρους. Ἐκεῖνος ποῦ θὰ συμπληρώσῃ καὶ θὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ὄρατον ἔργον τοῦ στρατηγοῦ *Beylié* περὶ τοῦ ἀστικοῦ οἰκῆματος τῶν βυζαντινῶν¹,

¹ Général L. de Beylié, L'habitation Byzantine. Recherches sur l'architecture civile des byzantins et son influence en Europe. Paris 1902.—Supplément. Les anciennes maisons de Constantinople. Grenoble. Paris. 1903.

πολλὰ ἔχει νὰ σπουδάσῃ διὰ τὰ ζητήματά του εἰς τὴν Ζακύνθον. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερον εἶναι τὸ ὑλικὸν διὰ τὸν ἀσχολούμενον μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχιτεκτονικὴν· διότι καθ' ὅλην τὴν νήσον ἀριθμοῦνται, μόνον τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, 662 ἀκριβῶς ἐκκλησίαι σφρόμεναι καὶ 186 ἐρειπωμένα². Ἀπλὰ βασιλικαὶ αἱ περισσότεραι στολίζονται μετὰ ὑπερύψηλα κωδωνοστάσια καὶ μάλιστα εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπισημότερα χωρία. Ἐξω δὲ εἰς τὰ μετόχια διακρίνει κανεὶς γλυκοθώρητα μικρὰ *ξωκλήσια*, οἰκογενειακὰ συνήθως, ποῦ τὰ σκεπάζει ὀλόγηρον λεύκη ἢ τὰ περιβάλλει τάγιόκλημα καὶ τὰ καθιστᾶ ἀκόμη γραφικώτερα ἢ γειτονιά μιᾶς μυριανθισμένης ἀγοάμπειλης ἢ μιᾶς νυφούλας κεντρίας μετὰ ὀλόχρυσον κίτρα της. Ἐντὸς δὲ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν ἐναπόκειται πολλὰς ἀμύθητοι θεσαυροὶ ἔργων τέχνης. Ἐνωθ' τὰ ξυλόγλυπτα τέμπλα, τὰ καλοκέντητα ἄμφια, τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου σκευὴ τῆς λειτουργίας καὶ πρὸ παντὸς τὰς παλαιὰς καὶ οὐχὶ σπανίως ἐξόχου τέχνης εἰκόνας. Οὕτω εἰς τούς διαφόρους ἀνὰ τὴν νήσον οἶκους λατρίας ἔχομεν διεσπαρμένα ἔργα τῶν ὀνομαστῶν ζωγράφων *Ἐμμανουὴλ Τζάνε Μπουναλή* τοῦ ἐκ Ρεθύμνης τῆς Κρήτης, τῶν *Δοξαράδων*, τοῦ *Πλακωτοῦ*, τοῦ *Κουτούζη*, τοῦ *Καντιόνη* καὶ τῶν ὀλιγώτερον μετὰ ὀνομαστῶν, ἀλλ' ἀξίων ἀγιογράφων *Παῖσιον Κατηφόρη*, *Βίκτωρος Κλαπατοσάρᾶ*, *Ἡλία Μόσκου*, *Νικολάου Καλέγγη*, *Ἀποστόλου Κριζία*, *Ἀλεξάνδρου Γρουπάρη*, *Πέτρου ἱερέως Βόσοου* κλ. κλ., ἔργα συνδυάζοντα ἐπιτηδείως τὴν βυζαντινὴν τεχνοτροπία μετὰ τούς ποικίλους ρυθμούς τῆς Ἀύσεως, μετὰ μεγαλοπρέπειαν καὶ ἁρμονίαν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ αὐστηρότητα ὡς πρὸς τὸ σχέδιον, ποῦ μᾶς παρουσιάζουν τὴν ψυχὴν τοῦ τεχνίτου γεμάτην ὄρατοπάθειαν καὶ λεπτότητα ξεχωριστὴν. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρω ὡς ἔργα αὐστηρᾶς βυζαντινῆς τέχνης τὰς τοιχογραφίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Λογοθετῶν, φιλοτεχνηθείσας τῷ 1606 ὑπὸ τῶν ἀταδέλφων *Δημητρίου* καὶ *Γεωργίου* τὸ ἐπίκλην *Μόσχων* ἐκ πόλεως *Ναυπλίου*, καὶ τὰς τοιχογραφίας τῆς *Παναγίας τῆς Σκοπιώτισσας*, κατὰ μέρος μόνον σφρόμενας, ἔργα τοῦ 1699. Καὶ ἔχουν μετὰ ἰκανῶς μελετηθῆ ὑπὸ διαφόρων τὰ ἐν Ζακύνθῳ ἀγιογραφικὰ μνημεῖα, ἀλλ' ἡ μελέτη δὲν ἔγενεν ἀκόμη τελεία καὶ κατὰ σύστημα. Κ' ἐγὼ ἐξήτασα μερικὰ ἐξ αὐτῶν καὶ λίαν

² Σπ. Δε Βιάζη: Αἱ ἐν Ζακύνθῳ ἐκκλησίαι. (Ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ τῶν Ἐθνικῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων. 1906 ἐν Κωνσταντινουπόλει, σ. 277).

προσεχῶς σκοπεύω νὰ δημοσιεύσω τὰ πορίσματα μου, συγκριτικὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἰς μερικὰ δὲ σημεῖα ἐπανορθωτικὰ ὄσων τυχόν ἐσφαλμένως ἐγράφησαν περὶ αὐτῶν. Ἐπίσης ἀντέβαλα ἱκανὰ ἐπὶ παλαιῶν πινάκων ἐπιγραφὰς πρὸς τὰς ἐκδόσεις τοῦ κ. Δανιὴλ Quinn¹ καὶ μεγάλως ἐχάρην διὰ τὴν τάξιν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀκριβείαν τῆς ἐργασίας τοῦ διαπρεποῦς φιλέλληρος, διότι ἡ ἀντιβολή μου ἐλαχίστας καὶ σχεδὸν ἀναξίας λόγου ἀμαρτάδας τοῦ κ. Quinn ἐσημείωσεν.

Ἄλλ' ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν γραφικὴν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἔχει πλὴν τῶν ἀγιογραφικῶν μνημείων νὰ θαυμάσῃ ἐν Ζακύνθῳ καὶ νὰ σπουδάσῃ πληθὺν παλαιῶν ρωπογραφημάτων, πινάκων μὲ τοπεῖα καὶ μάλιστα προσωπογραφῶν, ποὺ φιλοστόργως κατέχουν διάφοροι οἰκογένειαι ἢ ἰδρύματα τῆς νήσου. Ἰδιαιτέρως ἀναφέρω ἐδῶ τὴν εἰκόνα τοῦ γνωστοῦ συγγραφέως καὶ διαπύρου φιλέλληρος Πέτρου Ἀβγουστίνου *Guyss*, ἔργον ἀξιόλογον τοῦ ΙΗ' τελευτῶντος αἰῶνος, κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ ἀρχοντικοῦ οἴκου τῶν Κομοῦτων.

Ἄλλ' ἰδίως ὁ διερευνῶν τὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τύχας τοῦ Γένους ἢ ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς ἔχει ἀπέραντον ἀγρὸν νὰ σταχυολογήσῃ. Ἐννοῶ τὸ δημόσιον ἀρχεῖον Ζακύνθου, ἰδρυθὲν ἐπὶ Ἑνετῶν τῷ 1559 καὶ περιέχον χιλιάδας πολυτιμοτάτων καὶ διασαφητικῶν ἐγγράφων καὶ καταστίχων. Τὸν θησαυρὸν αὐτὸν ἐξεμεταλλεύθη ἀρκούντως ἕως τῶρα ἡ Ἐπιστήμη. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ σειραὶ ἐγγράφων τελειῶς ἀνεξέταστοι. Ἐγὼ ἐκ τῶν ἀρχαικῶν ἐγγράφων ἐξήτασα τὰ συμβόλαια τοῦ παλαιοῦ νοταρίου Ζακύνθου Ἀλεξάνδρου Ραντοπούλου (1504-1552). Ἦτο δὲ ἡ ἀναδίφησίς μου σχετικὴ μὲ οἰκογενεῖας Πελοποννησιακὰς καταφυγούσας εἰς Ζακύνθον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ ΙΣ' αἰῶνος. Ἐπίσης ἐσταχυολόγησα καὶ ποικίλα σταχυολογήματα ἐκ τοῦ περιφήμου καὶ ἀνεκδότου ἐν συνόλῳ χρονικοῦ τοῦ Βαρβιάνη.

Κυριώτατα ὅμως ἡ ἰδική μου ἐρευνα ἐστράφη πρὸς τοὺς ἑλληνικοὺς χειρογράφους κώδικας τῆς Δημοσίας καὶ τῆς Δημοτικῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ Δημοσία Βιβλιοθήκη—περὶ τῆς ὁποίας ἰδὲ τὸ διεξοδικὸν σημεῖωμα τοῦ κ. Λεωνίδα Ζῶη¹—κατέχει περὶ τοὺς 60 ἑλλη-

¹ Daniel Quinn: Τῶν τελευταίων αἰώνων ἐπιγραφὰι Ζακύνθου. Ἐν τῇ Ἀρμονίᾳ, ἐπιστημονικῶ περι-
οδικῶ συγγράμματι. Τόμ. Γ' (1902) σ. 563 κ. ἔ.

² Λεωνίδα Ζῶη: Ἡ Δημοσία Βιβλιοθήκη Ζακύν-
θου. Ἐν Ζακύνθῳ 1899.

νικοὺς κώδικας. Μεταξὺ αὐτῶν ὀλίγοι τινὲς εἶναι ἐξ ἐκείνων ποὺ ἄλλοτε εἶχε κτήμα καὶ περιέγραψε μάλιστα—ἀλλ' ἀτελῶς καὶ συγκεχυμένως—ὁ μακαρίτης ἀρχιεπίσκοπος Ζακύνθου Νικόλαος Κατραμῆς¹. Εὐτυχῶς εἶχα τὴν εὐκαιρίαν ὥστε ἡ ὑπ' ἐμοῦ καταρτισθεῖσα ἀναγραφὴ νὰ γίνῃ τελεία καὶ κατὰ τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις τῆς Ἐπιστήμης. Οἱ πλέον ἀξιόλογοι κώδικες τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου περὶ πόλεων καὶ δήμων. Πολυτιμότεος χάρτινος κώδιξ τοῦ ΙΔ' ἢ ΙΕ' αἰῶνος εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ μὲ καλὰς γραφὰς τοῦ κειμένου.

2. Πολυμιγῆς κώδιξ, τοῦ ΙΣ' αἰῶνος, ἐν ᾧ περιέχονται εἰς πεζὸν λόγον καὶ αἱ «Φυσιολογία γραφεῖσαι παρὰ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Λαμασκηνοῦ». Ἀκολουθεῖ δὲ ἀμέσως «Ἐτέρα φυσιολογία ἡπερ οὐκ ἐγράφη παρὰ τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης Λαμασκηνοῦ, ἀλλὰ γράφη (sic) παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου». Οὕτω ἔχομεν ἕνα ἐπὶ πλέον κώδικα καὶ μάλιστα ἀξιόλογον διὰ τὴν κριτικὴν ἐκδοσὶν τοῦ πεζολογικοῦ Φυσιολόγου, τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ κειμένου.

3. Ἄλλος πολυμιγῆς κώδιξ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος περιέχον καὶ μερικὰ βυζαντινὰ ἀνέκδοτα κείμενα ἀξία πολλῆς προσοχῆς, περὶ ὧν ἄλλοτε.

4. Περιγραμῆς κώδιξ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, περιέχον τὰς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινωσκομένας περι-
κοπὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γραφεῖς ὑπὸ τοῦ βιβλιογράφου Ἰωάννου Ρόσου τὸ ἐπίκειν².

Ἡ δὲ Δημοτικὴ Φωσκολιανὴ Βιβλιοθήκη—δημιούργημα καὶ μέγα μέρος τῆς δραστηριότητος τοῦ καλοῦ φίλου κ. Σπυρίδωνος Δὲ Βιάξη—εἶναι ἰδρυμένη εἰς τὴν μικρὰν ἐκείνην οἰκίαν, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Οὐγὸς Φώσκολος. Εἶναι σχεδὸν ἡ μόνη ἀξιοπρεπὴς καὶ συστηματικὴ δημοτικὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος, ἀριθμοῦσα ἐν-
τυπα μὲν βιβλία ὑπὲρ τὰς 6000, ἀρκετὰ δὲ πρὸς τοὺς ἑλληνοὺς καὶ ξενόγλωσσα χειρόγραφα καὶ ἐγγράφα. Ἡ ἐφορία τῆς προοδευτικῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης ἔκαμε τὴν ἐξόχως κολακευτικὴν δι' ἐμὲ ἐξαίρεσιν—λίαν εὐγνώμων ἀναφέρω τὸ πρῶτον—νὰ μοῦ παραχωρήσῃ κατ' οἶκον τοὺς ἑλληνικοὺς κώδικας πρὸς μελέτην.

¹ Νικόλαον Κατραμῆ: Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύν-
θου. Ἐν Ζακύνθῳ 1880, σ. 156-196.

² Περὶ αὐτοῦ ἰδὲ Β. Montfaucou, Palaeographia Graeca. Ἐν Παρισίοις. 1708 σ. 101. Παρδῶραν, τόμ. Η' (1857-1858) σ. 548. V. Gardthausen, Griechische Palaeographie. Ἐν Λειψίᾳ 1879, σ. 326 κ. ἔ.—N. Κατραμῆ, ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 197 κ. ἔ.

Ἦσαν δὲ 32 τὸ ὄλον καὶ συνέταξα τὸν λεπτομερῆ αὐτῶν κατάλογον ἐκτυπούμενον λίαν προσεχῶς. Ἐδῶ ἀναφέρω τοὺς ἀξιολογωτέρους κώδικας ἐξ ἐκείνων, ποὺ φυλάσσονται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ποιητοῦ τῶν Τάφρων.

1. Κώδιξ χάρτινος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος περιέχον, δυστυχῶς ἀκέφαλον, τὸν βίον τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ, τὴν περιώνυμον δηλαδὴ θρησκευτικὴν μυθιστορίαν τῶν μέσων αἰώνων, τὴν ἀποδιδόμενην συνήθως, πλὴν ἐσφαλμένως, εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν.

2. Κώδιξ χάρτινος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος περιέχον τὸ τυπικὸν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ, τῆς καθιδρυθείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Κομνηνοῦ τῷ 1136. Εἶναι ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ἀρχεγράφου, τὸ ὁποῖον κατέταξα ὑπ' ἀριθ. 26 καὶ περιέγραψα εἰς τὸν κατάλογόν μου τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου¹. Ὁ Ζακυνθινὸς αὐτὸς κώδιξ εἶναι ἤδη γνωστὸς ἐξ ἀνακοινώσεως τοῦ κ. P. Bezobrazov². ἔχω ὅμως κ' ἐγὼ νὰ ανακοινώσω ἐνδιαφερούσας περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις.

3. Κώδιξ περιέχον ἰταλικά καὶ ἑλληνικά ἐγγραφα τοῦ ἔτους 1806 ἀπευθυνόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον πρὸς τὸν πρύτανιν εἴτε πρόεδρον Ἰθάκης Ἰωάννην Κουρβίτην. Ἀντέγραφα αὐτούσια τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν, καθ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς γνώριμα πρόσωπα τῶν ἀρματολικῶν χρόνων, π. χ. εἰς τὸν Γεώργιον Βαγρακιώτην, τὸν Μῆττον Κομπογιάννην, τὸν Δίπλαν, τὸν Δημήτριον Ἰακόν κλ. κλ.

4. Κώδιξ τῆς Ζακυνθινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου τοῦ Ἀντιόχη περιέχον πράξεις τῶν ἐτῶν 1756-1814.

5. Κώδιξ περιέχον τὴν ὑπὸ Ἀγγέλου Σουμάκη διηγησιν «τῆς ἡμεπιλιόνε τῶν ποπολάρων, ἧγον τοῦ λαοῦ τοῦ νησιῶν τῆς Ζακύνθου, ὅπου ἔγινε εἰς τοὺς 1628». Κ' ἔχει μὲν ἐκδοθῆ τὸ κείμενον αὐτὸ ὑπὸ τοῦ κ. Κων. Σάθα³, ἀλλ' ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος νέος κώδιξ θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ διὰ μίαν νέαν κριτικὴν ἐκδοσιν. Δι' αὐτὸν ἀκρι-

¹ Νίκων Α. Βέη: Ἐκδόσεις παλαιογραφικῆς καὶ ιστο-
ριοδικτικῆς ἐκδόσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρυτῶν.—
«Παναθήναια». Τόμ. Θ' (1904-1905) σ. 139.

² Ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ρωσικοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας 1887. Τόμ. 254, Νοέμβριος, σ. 66-74—
Προβλ. Ed. Kurtz ἐν τῇ Byzantinische Zeitschrift. Τόμ. II (1893) σ. 627 κ. ἔ.

³ Κ. Ν. Σάθα: Ἑλληνικὰ Ἀνέκδοτα Τόμ. Α'. Ἐν Ἀθήναις 1867 σ. 157-193. Ὅθεν ἀνετυπώθη μετὰ προλεγομένων καὶ εἰς ἴδιον τεύχος ὑπὸ τὴν ἐπιγρα-
φήν: Τὸ ἐν Ζακύνθῳ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ ποπολάροι ὑπὸ Κωνσταντίνου Σάθα. Ἐν Ἀθήναις 1867.

βῶς τὸν λόγον ἀντέβαλα τὸ ἐντυπον κείμενον πρὸς τὸ τοῦ κώδικος, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἱκανὰ πλεονεκτήματα.

6. Κώδιξ τῆς Ὀκτωήρου, τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μὲ ἐνδιαφέροντα σημεῖωματα περὶ θεομηνιῶν ἐν Κρήτῃ.

7. Κώδιξ περιέχον ποικίλα ἐνδιαφέροντα χρονογραφικὰ σημεῖωματα καὶ μάλιστα περὶ τῶν πολεμικῶν κινήσεων τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη κατὰ τὰ ἔτη 1684-1686.

8. Κώδιξ μὲ στίχους ἀδήλου τινὸς διὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου καὶ μὲ δημοτικὰ δίστιχα.

9. Κωδίκελλος, γραφεῖς κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, περιέχον πολὺτιμον ὑπόμνημα περὶ μεταναστεύσεως Ἀθηναίων τινῶν εἰς Πελοπόννησον καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ζακύνθον, ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Καὶ ἔχει μὲν δημοσιευθῆ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ὑπὸ τῶν κ. κ. Σπ. Δὲ Βιάξη¹ καὶ Ν. Ι. Σολωμοῦ², ἀλλ' ἐξ ἄλλων ἀντιγράφων.

Ἐκ δὲ τῶν ἐγγράφων τῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης ἀντέγραψα αὐτούσια πρὸς ἐκδοσιν τὰκόλουθα πατριαρχικὰ γράμματα:

1. Ἱερεμίου Α' ὑπὸ χρονολογίαν 1544 μηνὶ Ἀπριλίῳ, περὶ τῆς Ζακυνθινῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Νικολάου τοῦ Μόλου. Συνυπογράφονται καὶ 12 ἀρχιερεῖς. Εἶναι δὲ μετάφρασις τοῦ ἀρχεγράφου σιγίλλου³ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς.

2. Τιμοθέου Β' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου πρὸς τὸν πρωτοπαπᾶν Κορυφῶν Γρηγόριον Φλώρον. Ἄνευ ρητῆς δηλώσεως ἔτους.

3. Ἰωαννικίου Β' πρὸς τὸν πρωτοπαπᾶν Ζακύνθου Ἐδοστάθιον Λογοθέτην. Φέρει χρονολογίαν 1648, Ἀπριλίον 9.

Καὶ πάντοτε θὰ ἐνθυμούμαι, κάπως μὲ ξεχωριστὴν συγκίνησιν, τὴν ἐργασίαν μου ἐπὶ τῶν χειρογράφων τῆς Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης διότι φιλικώτατα συνομιλῶν μὲ αὐτὰ ἐπέρασα συνεχεῖς παννυχίδας ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς μᾶς παλαιᾶς αἰωνοβίου καὶ μόλις συγκρατούμενης ἐνετικῆς λυχνίας, ποὺ μὲ τὸ ἀρχαιόπρεπον ἀκάνθινον σχῆμα τῆς διηγείτο εἰς τοὺς κατανοοῦντας τὴν ἄφωνον τῶν ἐρειπίων γλῶσσαν ὄλην τὴν ζωὴν ποὺ ἐφώτισε, ὄλην τὴν χαρὰν ποὺ ἐζωντάνευσε, καὶ ὄλην τὴν θλίψιν ποὺ ἐπαρηγόρησε. Καὶ προσήλινα ἐπὶ τῶν κρι-

¹ Ἐν τῇ Κρητίᾳ, περιοδικῷ Ζακύνθου, ἔτος Γ',
φυλλ. ΙΖ. Ἀριθ. 41 (τῇ 30 Ἰουνίου 1886).

² Ἐν τοῖς Μνημείοις τῆς Ἰστορίας τῶν Ἀθηναίων,
τόμ. Β', σ. 154 κ. ἔ., ὅθεν καὶ ἐν Θ. Ν. Φιλαδέλφειας,
Ἰστορία τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Τόμ. Α'.
Ἐν Ἀθήναις 1902, σ. 139 κ. ἔ.

³ Ἐξεδόθη τὸ ἀρχεῖον σιγίλλιον ὑπὸ Ν. Κατρα-
μῆ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 182 κ. ἔ.

νισμένων χαρτιῶν τὸ βλέμμα καὶ μὲ συνέπειαν οἱ ἄνθρωποι πολυκαιρινῶν ἀναμνήσεων ἕως οὗ μ' ἐξυπνοῦσεν — ἐπίκαιρος τῆς Ζωῆς ἀντίλαλος — τὸ τραγοῦδι πλαντασμένου ἀπὸ πόθον τραγουδιστοῦ, πὺ συνώδευε μὲ τῆς κιδάρας τὸ στέναγμα θεολάλητον ὕμνον πρὸς τὴν πο-
θοκρατόρισαν ὄνειρευόμενος νὰ προβάλῃ ἀπὸ τὰ παράθυρα δειλὰ-δειλὰ — σὰν τοῦ κυπαρισιοῦ τὰνέμισμα — ἡ λυγερὴ ἔρωτοδίοσινα.

Μὲ πρώτην εὐκαιρίαν σκοπεῖω νὰ μεταβῶ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν θέλω νὰ συντάξω τὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου τῶν Κρημνῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ περιέλθω τὴν νῆσον πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου. Ἡ Ζάκυνθος παρ' ὅλας τὰς γενόμενας ἕως τώρα ἐργασίας, ἐκ τῶν ὁποίων πρωτεύουν αἱ τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας Σαλβατόρ¹, κρύπτει ἀκόμη πολυτιμώτατα γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ μνημεῖα. Κατὰ τὴν περασμένην μάλιστα διαμονήν μου εἰς τὴν νῆσον τὰ ὠχρόλευκα χεῖλη μιᾶς δυστυχημένης κόρης τοῦ λιθοῦ μου ἐχάρισαν ἀρκετὰ τραγοῦδια καὶ δίστιχα τῆς ἀγάπης — ἐκλεκτὰ λουλούδια τῆς δημοτικῆς Μούσης — καὶ μου διηγήθησαν θρύλλους καὶ παραδόσεις, ὅπου φαίνεται τελείως ἀποκρυσταλλωμένη ἡ ἐθνικὴ μας ψυχὴ. Κ' ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου εὐχαρίστως σημειῶνω ὅτι κατὰ τὴν διαμονήν μου εἰς τὴν νῆσον εἶχα τὴν καλὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετάσω κ' ἕνα διεξοδικὸν γλωσσάριον τῆς Ζακύνθου, μετὰ παραρτήματος περιέχοντος ζῶντα γλωσσικὰ μνημεῖα, κατηρητισμένον ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέα Γαῖτα, λογίου καὶ φιλόστοργος πολιτευομένου. Καὶ συνιστῶ εἰς τὴν Γλωσσικὴν Ἐταιρείαν Ἀθηνῶν τὴν ταχεῖαν ἔκδοσιν τοῦ γλωσσarioῦ αὐτοῦ, καθ' ὅσον οὕτω θάποτα μείψωμεν διὰ παντὸς μέγα μέρος τοῦ ἀνεκτιμήτου γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς νήσου.

Αὐτὰ εἶχα νὰνακοινώσω περὶ τῶν ιστοριοδιφικῶν καὶ παλαιογραφικῶν ἐργασιῶν μου ἐν Ζακύνθῳ. Καὶ τὰ γράφω — τὸ διακρίνει ἄλλως τε τὸ πρᾶγμα ὁ ἀναγνώστης — ὑπὸ τὸ κράτος ἀνεκφράστου νοσταλγίας πρὸς τὸ «ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς».

Καὶ τελευταῖον ὁμολογῶ ὅτι θὰ ἦτο ἀδι-

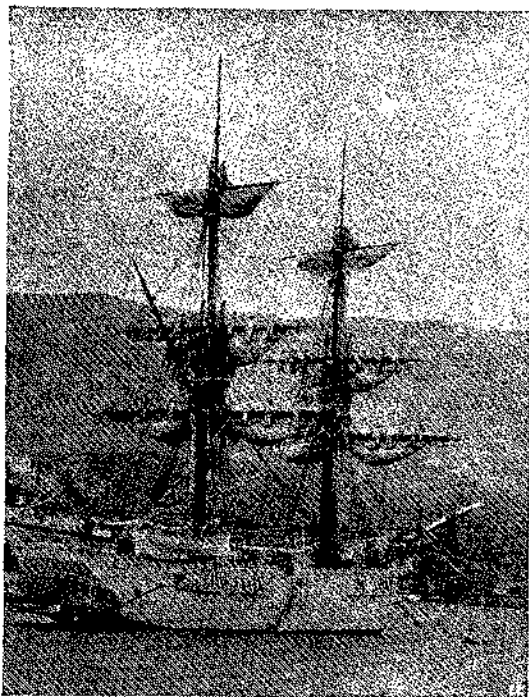
¹ Zante: Allgemeiner Theil. Prag, Druck und Verlag von Heinr. Meroy Sohn. 1904. Τόμ. Α'.

καιολόγητος παράλειψις καὶ παραδειγματικὴ ἀγνωμοσύνη νὰ μὴν εὐχαριστήσω καὶ ἀπ' ἐδῶ ὄλους τοὺς Ζακυνθίους ἐκείνους, πὺ τυχὸν ἐδείξαν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἐρεῦνας μου. Ἰδιαίτερος δὲ πρέπει νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τοὺς καλοὺς φίλους καὶ συναδέλφους κ. κ. Λεωνίδα Ζώην καὶ Α. Μπισκίην, τὸν ἔφορον τῆς Δημοσίας βιβλιοθήκης κ. Κωνσταντῖνον Σιγοῦρον, καὶ τὸν βιβλιοφύλακα αὐτῆς κ. Ροβέρτον Κιβωτόν, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὸν ἐρευνητικώτατον καὶ μετριοφρονα σοφὸν καὶ ἀγαπητόν μου συνεργάτην κ. Σπυρίδωνα Δὲ Βιάξη. Τὴν καλωσύνην καὶ τὴν στοργὴν τῶν πρὸς ἐμὲ οὐδέποτε θὰ λησμονήσω, ὅπως ἐξ ἄλλου πάντοτε θὰ κρατῶ ζωηρὰν εἰς τὸν νοῦν μου τὴν εἰκόνα τῆς ὠραίας πατρίδος τῶν, εἰκόνα πλαισιουμένην μὲ ἀνθισμένας μυρσίνας, μὲ στίχους τῆς Ἀγνώριστης καὶ τῆς Ξανθούλας καὶ μὲ ἀκτίνας χρυσοῦν ἡμερῶν.

¹ Ἐπὶ τοῦ «Δελφῶνος», 14 Δεκεμβρίου 1906.

— Ἐν Ἀθήναις, 28 Φεβρουαρίου 1907.

ΝΙΚΟΣ Α. ΒΕΗΣ

Ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν τμήμα τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Βορδῶ — Τὸ ἱστορικὸν πλοῖον ὁ «Ἀρης» — Φωτογρ. Σ. Κουκόλη.

THESAURUS LINGUAE LATINAE

Ὅσοι πολυπληθεῖς εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι κάμνουν χρῆσιν τῶν μεγάλων λεξικῶν ἢ ἀναγκάζονται νὰ καταφύγουν εἰς αὐτὰ διὰ τὴν λύσιν μίας τῶν ἀπορίας, τόσῳ ὀλίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πὺ ἀνεμέτρησαν ἢ κὰν ἐσυλλογίσθησαν τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας δυσκολίας, αἱ ὁποῖαι ἐγείρονται κατὰ τὴν συγγραφὴν ἐνὸς λεξικοῦ, ἐφ' ὅσον, ἐννοεῖται, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀντιγραφή σταχυολογία ἀπὸ προγενέστερα ἔργα.

Τὸ παρὸν μᾶς κάμνει πολλὰς φορές νὰ ἐννοήσωμεν καλύτερα τὸ παρελθόν ἰδοῦ μία ἀλήθεια, τὴν ὁποῖαν συχνὰ ἔχει κινεῖς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναγνωρίσῃ ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια, ὅτι τὰ δυσπερβλήτα ἐμπόδια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐνίοτε προσκόπτει ἡ τωρινὴ μας ἐπιτυχία, μᾶς κάμνουν νὰ ἐπιτιμήσωμεν καλύτερα τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας ἐκείνων οἱ ὁποῖοι πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἐργάσθησαν ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον ἔδαφος, καθὼς καὶ νὰ εἴμεθα ἐπιεικέστεροι πρὸς τὰς τυχὸν ἀτελείας τοῦ ἔργου τῶν. Ἄν δὲν ἦτο ἀρκετὴ ἢ ἕως τώρα ἐμπειρία, ἢ σύνταξις καὶ ἔκδοσις τοῦ θησαυροῦ τῆς λατινικῆς γλώσσης θὰ ἀρκοῦσε διὰ νὰ πιστώσῃ τὸ λεγόμενον.

Τὸ ὄνειρον τὸ ὁποῖον ὁ Wolf πρῶτος πρὸ ἑκατὸν χρόνων ὄνειρευθῆ, τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον κάπως ἀπτότερα συνέλαβε καὶ ὑπεστήριξε ὁ Halm εἰς τὰ 1858, καὶ τοῦ ὁποῖου τὴν ἐπιτυχίαν προωδοποίησε ὁ Wölfflin μὲ τὸ Archiv für lateinische Lexicographie (1882), τὸ ὄνειρον αὐτό, τὸ σχέδιον, ἢ ἰδέα, ἤρchiσε νὰ λαμβάνῃ ὅσα μὲ μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου αἰῶνος. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρchiσε νὰ τυπώνεται ὁ Thesaurus linguae latinae, σπουδαῖον καὶ βαρὺ ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς ὀγκώδεις καὶ ἀφθότους τόμους τοῦ ὅλας τὰς λέξεις τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἢ ὁπωσδήποτε ἐνδιαφέροντα χωρία εἰς τὰ ὁποῖα αὐταὶ ἀπαντοῦν.

Ὅτι ἐδείχθη ἀδύνατον νὰ κατορθωθῇ ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον δὲν ἤμποροῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ μία Ἀκαδημία μὲ τοὺς γλίχρους πόρους πὺ διαθέτει, αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται τώρα μὲ τὴν κοινὴν συνεργασίαν τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἀκαδημιῶν. Εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ 40ου φιλολογικοῦ συνεδρίου εἰς τὸ Görlitz ὀφείλεται ἡ Ἐνωσις τῶν γερμανικῶν Ἀκαδημιῶν, τὴν ὁποῖαν ἐπηκολούθησε ἡ Διεθνὴς Ἐνωσις τῶν Ἀκαδημιῶν, εἰς δὲ τὸ 1893 συνιστάτο διεθνὴς ἀκαδημαϊκὴ ἐπι-

τροπή, μὲ ἔργον τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Λατινικοῦ Θησαυροῦ.

***

Διὰ νὰ λάβῃ ὁ Θησαυρὸς τὴν τελειωτικὴν μορφήν μὲ τὴν ὁποῖαν μᾶς παρουσιάζεται τυπωμένον, πρέπει νὰ περάσῃ ἀπὸ διάφορα στάδια καὶ πρέπει νὰ προηγηθῶν διάφοροι προκαταρκτικὰ ἔργα.

Πρῶτον ἔργον τῶν συντακτῶν τοῦ Λεξικοῦ ἦτο ἡ συλλογὴ τοῦ ὕλικου διὰ τὴν ἐργασίαν αὐτήν, εἰς τὴν ὁποῖαν κατεβλήθη ὅλη ἡ δυνατὴ φροντίς, ἐχειράσθησαν ἕξι ὀλόκληρα χρόνια (1894—1899). Κάθε λέξις ἀπαντῶσα εἰς τοὺς λατινοὺς συγγραφεῖς ἢ τὰ περιωθέντα γραπτὰ μνημεῖα, ἔπρεπε νὰ ἀντιπροσωπευθῇ διὰ κάθε φοράν ὅπου εὐρίσκεται μὲ ἕνα δελτίον εἰς τὸ ὕλικόν τοῦ λεξικοῦ πρῶτον λοιπὸν ἔργον ἦτο ἡ δελτιώσις (Verzettelung) τοῦ συγγραφέως. Κάθε συγγραφεὺς, τὸ Corpus inscriptionum, κτλ. διηρέθη εἰς κομμάτια, τὸ καθένα ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀρκετὰς σειρᾶς, ὥστε ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς ἐν αὐτῷ λέξεις, νὰ μὴ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου καὶ νὰ εἶναι ὁπωσδήποτε τελείως εὐληπτος ἀπὸ τὰ συμφοραζόμενα. Τὸ κάθε δελτίον ἐπολυγραφεῖτο εἰς 100 ἀντίτυπα, ὅσα δηλαδὴ εἶναι σχεδὸν καὶ αἱ λέξεις τὰς ὁποίας περιέχει κάθε περιοχὴ εἰς καθένα ἀπὸ τὰ ὅμοια αὐτὰ δελτία σημειώνεται ἀκριβῶς ἢ σχετικὴ παραπομπὴ καὶ ὑπογραμμίζεται μία ἀπὸ τὰς λέξεις τοῦ κειμένου, τὸ λῆμμα ἐπὶ τῆς βάσει τοῦ λήμματος αὐτοῦ κατατάσσεται τὸ δελτίον, τοποθετούμενον εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν τοῦ λεξικοῦ τοῦ δελτιωθέντος συγγραφέως.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐβελτιώθησαν ὅλοι οἱ λατ. συγγραφεῖς ἕως εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊότητος μερικοί, ὁ Κικέρων λ. χ. ἀντιπροσωπεύεται μὲ τεράστιον ἀριθμὸν δελτίων, ἐνῶ διὰ τὴν γραμματείαν, τὰς ἐπιγραφὰς κτλ. ἀπὸ τὸν Β ὡς εἰς τὸν C μ. Χ. αἰῶνα, ἐθεωρήθη προτιμότερον τὸ σύστημα τῆς ἐκλογῆς (excerptieren, δηλαδὴ, ἀπὸ τὰ σχετικὰ μνημεῖα παρελήφθη καὶ ἐδελτιώθη ἀπὸ τὰ κατάλληλα πρόσωπα κατ' ἐκλογὴν ὅλον τὸ ὕλικόν τὸ ὁποῖον ἐθεώρησαν αὐτὰ ἀναγκαῖον ἢ πρόσφορον, χωρὶς πάλιν νὰποκλείεται ἡ πιθανότης ὅτι ἐδῶ κ' ἐκεῖ παρελείφθησαν ἢ παρεβλέφθησαν χρήσιμα στοιχεῖα).

Τὰ ξεχωριστὰ λεξικά δελτίων τὰ ὁποῖα μὲ

αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπαρίσθησαν ἀπὸ κάθε συγγραφέα, ἐνώθησαν ἀργότερα εἰς ἓνα μέγαν λεξικόν, δηλαδὴ εἰς μίαν μεγάλην καὶ ἐνιαίαν συλλογὴν δελτίων, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν ληφθεῖσαν ἀπόφασιν, θὰ διατηρηθῆ καὶ μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ λεξικοῦ. (Χωρὶς ὅμως νὰ γίνῃ πάλιν καὶ ἡ ἀνάλυσις εἰς τὰ μερικὰ λεξικά· ἔληφθη μόνον πρόνοια ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ εὐκολὸς ἡ ἀποκατάστασις των, ἂν τυχὸν χρειασθοῦν ἀργότερα).

Ἡ μηχανικὴ ἐργασία ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ συναχθοῦν καὶ καταταχθοῦν τὰ δελτία καὶ ἔτσι ἐτοιμασθοῦν διὰ τὴν κατόπιν ἐργασίαν, εἶναι ὑπερβολικὰ μεγάλη, κοπιαστικὴ καὶ πολυέξοδος· προκειμένου διὰ μόνον τὸ στοιχεῖον C, ἓνας βοηθὸς ἐχρηιάσθηκε μῆνας ὀλοκλήρους διὰ νὰ μαζέψῃ καὶ κατατάξῃ τὸ ὕλικόν ἀπὸ τὰ διάφορα μερικὰ λεξικά καὶ τοὺς πίνακας, καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ ἐτοιμὸν εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς ἐργασίας, ὁ ὁποῖος ἀργότερα θὰ διαμοιράσῃ τὰς λέξεις μὲ τὰ δελτία των, εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν συντάκτας τοῦ λεξικοῦ, διὰ νὰ συντάξουν τὰ σχετικὰ ἄρθρα.

***

Ἄφου ὑπερνηκθῶν αἱ τεχνικαὶ αὐταὶ δυσκολίαι, διενεργεῖται μία ἄλλη ἐργασία ἡ κριτικὴ ἀναθεώρησις τοῦ ὕλικου. Δὲν ξαναὑποβάλλονται δηλαδὴ οἱ δελτιωμένοι συγγραφεῖς εἰς τελείαν κριτικὴν ἔρριναν — μία τόσο μεγάλη ἐργασία θὰ ἐκαδιστοῦσε προβληματικὴν τὴν ἐκδοσὶν τοῦ Λεξικοῦ — ἀλλὰ τὰ ἀμφισβητούμενα, τὰ ἀθετούμενα ἢ τὰ διωρθωόμενα χωρὶα ἐξετάζονται καὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς συντάκτας, οἱ ὁποῖοι κατόπιν αὐτοῦ ἐπιλαμβάνονται τοῦ καθορισμοῦ τῶν διαφορῶν σημασιῶν κάθε λήμματος. Εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῆ κανεὶς ποία προσοχή, πόση ἐργασία, καὶ ποῖαι πολυσχιδεῖς γνώσεις ἀπαιτοῦνται συχνὰ πρὸς τοῦτο· ἓνα ἄρθρον μὲ μέτριον μέγεθος ἀπαρίσεται ἐπὶ τῇ βάσει 700 περίπου δελτίων, εἰς τὰ ὁποῖα φέρονται ἀναγεγραμμένα χωρὶα συγγραφέων ὄλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὄλων τῶν εἰδῶν τοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν σύνταξιν, διάταξιν καὶ ἐκθεσὶν τοῦ ὕλικου ἀκολουθεῖται τὸ ἀκόλουθον σύστημα: ἂν μὲν τὸ ἄρθρον εἶναι μικρόν ἢ μέτριον καταχωρίζονται ὅλα τὰ χωρὶα εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ ἡ λέξις, εἰδημὴ (καὶ ἀπὸ τοῦ στοιχείου C καὶ ἐξῆς αὐτὸ δηλώνεται μὲ ἓνα ἀστερίσκον) παρατίθενται μόνον ὅσα θεωροῦνται ἀπὸ τὸν συντάκτην πρόσφορα· ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐκλογή δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλος ἢ

ἐπιτυχής, ἀλλὰ ἄλλη λύσις θὰ ἦτο ἄσκοπος ἢ ἀδύνατος. Ὁ ἀριθμὸς π. χ. τῶν συναχθέντων δελτίων διὰ λέξεις καθὼς τὸ bellum, τὸ cum κτλ. εἶναι τεράστιος, καὶ ἡ μνεὶα ὄλων τῶν χωρίων θὰ ἦτο περιττὴ· μόνον διὰ τὸ atque ὑπάρχουν 238000 περίπου δελτία. Ἄλλα ὅλα τὰ δελτία αὐτὰ διατηροῦνται, καθὼς εἶδαμεν, παραμένουν ὡς διαρκῆς συλλογὴ τῶν δελτίων, καὶ χρησιμεύουν ὡς ὀριστικὸς πλήρης θησαυρὸς εἰς τὸν ὁποῖον καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ ἤμπορῆ κανεὶς ἀντὶ μικρᾶς πληρωμῆς νὰ καταφεύγῃ ὅταν τυχὸν χρειάζεται πληροφορίας πληρεστέρας ἀπὸ ὅσας θὰ τοῦ παρέχῃ τὸ ἐντυπον λεξικόν.

***

Πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ Θησαυροῦ ὑπάρχουν ἓνας γενικὸς συντάκτης καὶ δέκα βοηθοὶ (συντάκται) διὰ νὰ μὴ παρουσιάζονται δὲ ἐπιβραδύνσεις εἰς τὴν ἐκτύπωσιν, ὡς ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐκτάσεως μερικῶν ἄρθρων, ἐλήφθη ἡ πρόνοια νὰ συντάσσονται καὶ τυπώνονται συγχρόνως δύο τόμοι· μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὅταν δι' οἰονδήποτε λόγον σταματήσῃ ἡ ἀργοπορήσις ἢ ἐργασία τοῦ ἑνὸς τόμου, ἐξακολουθεῖ ἐντονωτέρα ἡ ἐργασία εἰς τὸν ἄλλον. Οἱ δύο συντάκται διανεμουν εἰς τοὺς βοηθοὺς τὰ λήμματα μὲ τὰ σχετικὰ δελτία πρὸς σύνταξιν τῶν ἄρθρων, καὶ ἔπειτα διαβάζουν καὶ διορθώνουν τὰ ἐπιστρέφόμενα χειρόγραφα. Ἄπὸ τὴν Λειψίαν ὅπου τυπώνεται τὸ λεξικόν, ἐπιστρέφονται αἱ τυπογραφικαὶ ταινίαι καὶ διανεμονται πρὸς διόρθωσιν εἰς τὰ μέλη τῆς συντάξεως, καθὼς καὶ μερικὸς λογίους εὐγενῶς προσφερθέντας (J. Kutsch, Traube, πρὶν ὁ Pernice, C. F. W. Müller). Τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια ξαναελέγχονται σελιδοποιημένα καὶ ἀντιβάλλονται· οἱ συντάξαντες τὰ ἄρθρα τὰ ξαναδιαβάζουν τυπωμένα, λέξιν πρὸς λέξιν, καὶ κατόπιν γίνεται ἡ δευτέρα διόρθωσις τῶν σελιδοποιημένων δοκιμίων. Μετὰ τὴν τελειωτικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ φύλλου, ὁ γεν. συντάκτης ἐπιθέτει τὸ imprimatur καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐκτύπωσις.

Τὸ ὄλον ἔργον τοῦ Λατινικοῦ Θησαυροῦ θὰ καταλάβῃ 12 τόμους· κάθε χρόνον τυπώνονται 60—65 τυπογραφικὰ φύλλα (4ον) ἀντὶ τῶν 77—100 ποῦ ὑπελογίζοντο· ὁ πρῶτος τόμος (A-Amyzōn) κατηνάλωσε 127 φύλλα ἀντὶ τῶν ὑπολογιζομένων 100· διὰ τοὺς δύο πρώτους τόμους ἐχρηιάσθησαν περισσότερον ἀπὸ πέντε ἔτη, ἐνῶ πρὶν εἶχαν ὑπολογισθῆ 2½. Ἔως τώρα ἐστοίχισε ἡ ἐργασία ἐπάνω κάτω 300 χι-

λιάδας, καὶ ἐν ὄλῳ ὑπολογίζεται εἰς ἓνα ἑκατομ. περίπου. Γενικὸς δὲ συντάκτης εἶναι ὁ Δρ. Lommatzsch, διαδεχθεὶς τὸν Vollmer, τώρα τακτικὸν καθηγητὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Μονάχου.

Ἡ παράδοσις εἰς τὴν δημοσιότητα τοῦ Λατινικοῦ Θησαυροῦ εἶναι ζήτημα χρόνου μόνον· οἱ τόμοι 1ος καὶ 2ος ἔχουν ἤδη ἐκδοθῆ, οἱ τόμοι 3ος καὶ 4ος εὐρίσκονται ὑπὸ τὰ πιεστήρια ἢ συντάσσονται, τῶν δὲ ἄλλων 8 τόμων τὸ ὕλικόν εἶναι περίπου ἔτοιμον· μερικὰ χρόνια λοιπὸν μόνον μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ὅπου θὰ ἔχωμεν ὀλόκληρον τὸν Θησαυρόν. Ἄν δέ, καθὼς εἶπε ὁ Diels, ἡ ἐκδοσις του, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη Ἑλληνικὸς Θησαυρὸς, εἶναι προθύστερον· ἂν εἰς κάθε βῆμα τῆς συντάξεώς του γίνεται καταφανὴς ἡ ἄλλειψις τῆς βάσεώς του, τοῦ Ἑλληνικοῦ Θησαυροῦ· δὲν πρέπει τότε νὰ φανῆ παράδοξον, ἂν κατὰ τελευταῖα ἰδίως χρόνια συχνὰ ἀνακινήται τὸ ζήτημα αὐτό. Τελευταῖως (1904), ἔφερε πάλιν ἐπὶ τοῦ τάπητος τὸ ζήτημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Θησαυροῦ, ἡ Βρετανικὴ Ἀκαδημία τοῦ Λονδίνου, προτείνουσα ὅπως ἀπὸ κοινοῦ συνταχθῆ τὸ ἑλληνικὸν λεξικόν ὡς εἰς τὰ 650 μ. X.

Ἄν ὅμως ἡ σύνταξις τοῦ Λατινικοῦ Θησαυροῦ ἔπρεπε νὰ ὑπερνηκῆ τόσα καὶ τόσα ἐμπόδια, δὲν πρέπει νὰ πορῆσωμεν, ὅτι ὁ ἑλλ. Θησαυρὸς, τὸ πολὺ δυσκολώτερον αὐτὸ ἔργον, κάμνει ἀπὸ τώρα νὰ δειλιούν, ὅσοι ἀναμετροῦν τὰς δυσκολίας τῆς συντάξεώς του. Ἴδου πῶς τὰς παριστάνει ὁ Diels:

«Ἄν ἡ συλλογὴ τοῦ λατινικοῦ λεκτικοῦ θησαυροῦ εἶναι φοβερὰ μεγάλη ἐργασία, προκειμένου νὰ συνταχθῆ ἓνα γενικὸν ἑλληνικὸν λεξικόν, αἱ δυσκολίαι ἀξάνουν τεραστίως. Ὅποιος σκεφθῆ τὴν ἐκτασὶν τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, ἡ ὁποία εἶναι τοὐλάχιστον δέκα φορὰς μεγαλυτέρα ὅποιος σκεφθῆ τὴν ποικιλίαν τῶν διαλέκτων της, τὸν ἀπίστευτον πλοῦτον τῶν τύπων της, τὴν ἐπίμονον ἐπιζῆσιν τῆς κλασσικῆς γλώσσης διὰ μέσου τῶν χιλιετηρίδων ὡς εἰς τὴν πῶσιν τῆς Πόλης, ὡς εἰς τὴν σημερινὴν ἡμέραν· ὅποιος ἀκόμη ἤξεύρει ὅτι αἱ ἐκδόσεις σχεδὸν ὄλων τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν εἶναι ἐντελῶς ἀκατάλληλοι πρὸς δελτίωσιν, ὅτι διὰ πολλοὺς σπουδαίους συγγραφεῖς δὲν ὑπάρχουν κἂν κριτικαὶ ἐκδόσεις· ὅποιος σκεφθῆ τὴν κατάστασιν τῶν συλλογῶν τῶν ἀποσπασμάτων καὶ τῶν εἰδικῶν λεξικῶν· αὐτὸς θὰ ἰδῆ ὅτι μᾶς λείπουν ἀκόμη ὄλοι αἱ βάσεις, ἐπάνω εἰς τὰς ὁποίας θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐποικοδομηθῆ ἓνας Ἑλληνικὸς Θησαυρὸς.

Ἄλλα ἀκόμη καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἔχομεν τοιαύτας ἐκδόσεις καὶ συλλογὰς ἀπὸ τὸν Ὀμηρον ἕως εἰς τὸν Νόννον, ἢ καθὼς ἐπρότεινε ὁ Κρούμπαχερ εἰς τὸ Λονδίνον, ἕως εἰς τὸν Ἀποστόλιον ἀκόμη καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἓνα τεράστιον ἐπιτελεῖον ἀπὸ λογίους τὰς διορθῶνας, τὰς δελτιώνας καὶ κάμνει τὰς ἐκλογὰς καὶ ὅτι ἓνα μέγαν σπῆτι φυλάσσει καὶ στοιβάζει τὰς χιλιάδας κουτιά, ποῦ θὰ εὐρεθοῦν καιρὸς, χρῆμα, δύναμις, διὰ νὰ κοσμιοσθοῦν τὰ ἑκατομμύρια αὐτὰ τῶν δελτίων καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἡ τάξις μέσα εἰς τὸ χάος αὐτό; Ἄφου ἡ ἀναλογία τῆς λατινικῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γραμματείαν εἶναι 1:10, θὰ πρέπη νὰ ἀπασχολῆ τὸ γραφεῖον τοῦ ἑλληνικοῦ Θησαυροῦ τοὐλάχιστον 100 λογίους. Ἐπὶ κεφαλῆς των πρέπει νὰ εἶναι ἓνας γενικὸς συντάκτης, ὁ ὁποῖος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μᾶλλον στρατηγὸς παρὰ συντάκτης. Καὶ ἔπειτα ὅταν αὐτὴ ἡ κοόρτις τῶν συντακτῶν ἐτελείωνε πραγματικῶς τὸ ἔργον της, καὶ ὁ Σύνδεσμος τῶν Ἀκαδημειῶν, ὁ ὁποῖος ὡς γνωστὸν δὲν ἔχει οὔτε πεντάρα, κατορθώσῃ καὶ εὐρὴ τὰ δέκα ἑκατομμύρια ποῦ χρειάζονται διὰ νὰ ἔβγουν οἱ 120 τόμοι, ἂν ἀκόμη οἱ λόγοι ἐγίνοντο τόσο πλούσιοι, ὥστε νὰ προμηθευθοῦν τὸν Thesaurus Graecus ἀντὶ 7000 φράγκων, πῶς θὰ διαβάσῃ κανεὶς καὶ πῶς θὰ καταπαισθῆ ἓνα τέρας σὰν αὐτό;

Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ζητεῖ κανεὶς νάνατρέξῃ εἰς τὸν μέλλοντα Γενικὸν Θησαυρόν διὰ τὴν σπουδαίαν λέξιν λόγος. Ὁ Bonitz ἀφιερώνει εἰς τὸν Index Aristoteleus, ὁ ὁποῖος ξεσηκώνει μόνον τὰ σπουδαιότατα, χωρὶς καθόλου νὰ εἶναι τέλειος, 600 σειράς, δι' αὐτὴν μόνην τὴν λέξιν, εἰς τὸν ἓνα συγγραφέα. Ἄν τώρα σκεφθῆ κανεὶς πραγματείαν ἐξετάζουσαν τὴν λέξιν δι' ὄλον τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ ἴδῃ ὅτι μὲ τὴν τὴν βραχυλογίαν, δὲν ἤμπορεῖ παρὰ νὰ γίνῃ τὸ ἄρθρον τεραστίως μέγαν περισσότερο παρὰ ὅσον ἐπιτρέπει ὁ σκοπὸς ἑνὸς λεξικοῦ¹.

Καὶ ὅμως ὁ Thesaurus αὐτὸς linguae Graecae δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὄνειρον χιμαϊρικὸν καὶ ἀπραγματοποίητον. Ὁ Vollmer, ὁ διευθύνων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τὰς ἐργασίας τῆς συντάξεως, εἶπε, σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό,

¹ H. Diels Der lateinische, griechische, deutsche Thesaurus, εἰς τὰ Neue Jahrbücher für das klassische Altertum XV (1905) 1,10, 6. 692. Ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι ἐνδιαφέρουσαι πληροφορίες. Ἄπὸ δὲ τὰς ἐδῶ παραθετομένας περὶ τῆς συντάξεως τοῦ λατινικοῦ Θησαυροῦ, εὐρίσκει κανεὶς πολλάς εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ E. Vollmer Vom Thesaurus linguae latinae εἰς τὰ Neue Jahrbücher κτλ. XIII (1904) 1,1.

εις την 47ην Σύνοδον τῶν Γερμανῶν φιλολόγων εἰς τὴν Χάλλην: «Ἄν ἔμελλα ἐγὼ νὰ ὑποβάλλω μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ λατ. θησαυροῦ ἓνα ὑπόμνημα διὰ τὴν πρακτικὴν προετοιμασίαν ἐνὸς Ἑλληνικοῦ Θησαυροῦ, πολλὰ θὰ ἠμποροῦσα νὰ εἰπῶ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐφαίνετο ὀλιγώτερον οὐτοπικὸν ἓνα σχέδιον, ποῦ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ. Μίαν φερόν θὰ ἔλθῃ ὁ ἑλληνικὸς θησαυρὸς, ἐπειδὴ πρέπει νὰ ἔλθῃ, αὐτὸ εἶναι βέβαιον».

Πότε θὰ γίνῃ αὐτό, ποῦ καὶ πῶς, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη πρόωρα καὶ ἀβέβαια ἀκόμη καὶ ἡ μορφή του δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ γνωστὴ μετ' ἀσφαλείας κατὰ τὸν Diels «ὁ μόνος δυνατὸς τρόπος τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος, ἀφοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἓνα Γενικὸν λεξικόν, εἶναι νὰ γίνῃ ξεχωριστὴ ἐπεξεργασία τῆς ὑπερπλουσίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία φυσικὰ καὶ μόνη της χωρίζεται εἰς μερικὰς κατηγορίας (ποιητικὴ, ἱστορικὴ, ρητορικὴ, ἐπιστημονικὴ, κτλ.) καὶ ἔπειτα νὰ συνταχθοῦν ἀντὶ ἐνὸς Μεγάλου δέκα ἴσως Μερικὰ Λεξικά».

Ὅπως δὴποτε ἡ προκαταρκτικὴ ἐργασία δὲν θάρρησεν πλέον καὶ ἤδη ἀγγέλεται ἡ ἐκδοσις ἐντὸς τοῦ ἔτους εἰς τὴν Βιέννην ἀπὸ τὸν Kretschmer τοῦ περιοδικοῦ Glotta, τὸ ὁποῖον θὰ δημοσιεύῃ λεξιγραφικὰς ἐργασίας καὶ μελέτας ἀναφερομένας εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν γλῶσσαν. Ἡ σύνταξις τοῦ Ἑλληνικοῦ αὐτοῦ θησαυροῦ, ἡ περιλήψις ἰδίως εἰς αὐτὸν καὶ ἀντιπροσώπευσις τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, ἀναμένει τοὺς Ἑλληνας φιλολόγους νὰ ἐργασθοῦν μετὰ τῶν πρώτων διὰ τὸ μέγα, τὸ ἔθνικόν αὐτὸ ἔργον.

***

Ἄλλ' ἂν ἡ σύνταξις ἐνὸς Thesaurus Graecus εἶναι καθήκον καὶ ζήτημα τιμῆς διὰ τὴν ἐπιστήμην, τὴν γερμανικὴν ὄσφ καὶ τὴν ἑλληνικὴν, ἡ σύνταξις ἐνὸς Νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ εἶναι καὶ αὐτὴ ἓνα ζήτημα, ποῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πρέπει νὰ ἀπασχολῆσιν τὴν νέαν γενεάν τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων, προσηκόντως καταρτιζομένων εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον διεκφεύγον τὰ ὄρια τῶν κύκλων φιλολόγων καὶ γλωσσολόγων ἔχει κατ' ἐξοχὴν ἔθνικὴν σημασίαν, καὶ καιρὸς θὰ ἦτο νὰ ληφθῇ φροντίς διὰ νὰ γίνωνται κάπως συστηματικώτεροι αἱ προκαταρκτικαὶ ἐργασίαι, τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασις καθὼς δείχνει ἡ σχετικὴ ἐμπειρία ποτὲ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ ὄσφ πρέπει μεγάλη. Διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Γερμανικοῦ θησαυροῦ, ὑπολογίζει ὁ Diels ἐπὶ τῇ βῆσει τῆς πείρας τοῦ

Λατινικοῦ θησαυροῦ, ὅτι ἡ δελτίωσις δὲν θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀρχίσῃ πρὶν ἀπὸ τὸ 1950, ἂν, ἐννοεῖται, ἀρχίσῃ ἤδη ἡ ἐργασία ποῦ πρέπει νὰ προηγηθῇ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν πρέπει:

1). Νὰ δημοσιευθοῦν ἐκδόσεις φιλολογικαὶ τῶν πηγῶν ἢ τῶν λογοτεχνικῶν μνημείων, ὅσα εἶναι ἀνέκδοτα ἢ ἐξετυπώθησαν ἀρχαιότερα.

2). Οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ πρέπει νὰ ὑπάρχουν εἰς ἐπιστημονικὰς ἐκδόσεις, εἰς τὰς ὁποίας νὰ γίνωνται εὐκόλα αἱ παραπομπαί, καὶ νὰ συνδέωνται ἀπὸ εἰδικὰ λεξιλόγια.

3). Αἱ σπουδαιότατα διάλεκτοι πρέπει νὰ μελετηθοῦν καὶ περιγραφοῦν φωνητικῶς, γραμματικῶς καὶ λεξιλογικῶς, σύμφωνα μὲ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς ἐπιστήμης.

4). Τὰ πραγματικὰ ὀνόματα (Realien) πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἐξετασμένα εἰς περιεκτικὰς ἐγκυκλοπαιδεῖας καὶ εἰδικὰ λεξιλόγια.

Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου, ἤρχεις ἤδη νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θέματα αὐτὰ ἐπιστήθηκα μία «Γερμανικὴ ἐπιτροπὴ» καὶ ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τῶν καταλλήλων προσώπων ἤρχισαν ἐργασίαι καθὼς αἱ ἀκόλουθοι: δημοσιεύσεις ἀνεκδότων μεσαιωνικῶν γερμανικῶν κειμένων, παρασκευὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκδόσεως κλασσικῶν (Wieland, Klopstock, Winckelmann, Justus Möser, Hamann), ἐπεξεργασία ἐνὸς ρηνοφραγμικοῦ ἰδιωτικοῦ, ἔρηναι τῆς ἱστορίας τῆς νέας ὑψηλ. γερμανικῆς ἀπὸ τὸ 1300 ἕως εἰς τὸν Γκαίτε, καταγραφή τῶν λογοτεχνικῶν χειρογράφων ἕως εἰς τὸν 16ον αἰῶνα.

Αἱ ἴδιαι ἢ ἀνάλογοι θὰ εἶναι αἱ ἐργασίαι διὰ τῶν ὁποίων θὰ συναχθῇ τὸ ἀπαραίτητον ὕλικόν τοῦ Νεοελληνικοῦ Λεξικοῦ. Ἀφοῦ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας ὑπάρχει πρὸς τὸ παρὸν μόνον τὸ περιόριστον κτίριον, τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον δικαιωματικῶς εἰς αὐτὴν θάνηκε, περιέχεται εἰς τὴν «Γλωσσικὴν Ἑταιρείαν» ἡ ὁποία ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἰδρῦθη, χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ δραστηριότητα τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Γ. Χατζιδάκι. Νομίζομεν ὅτι εἰς τὴν Γλωσσικὴν Ἑταιρείαν ὄχι μόνον τὸ εὐχάριστον δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὸ βαρὺ ὄσφ καὶ εὐτυχὲς ἀνήκει καθήκον, νὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας διὰ τὸ Λεξικὸν τῆς ἔθνικῆς μας γλώσσης ἢ δὲ σύνδεσις τῆς ἐργασίας αὐτῆς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χατζιδάκι, ὡς πρωτοεργάτου καὶ ὁδηγοῦ, ἀποτελεῖ τὸ ἀσφαλέςτατον ἐγγύησον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

ΜΠΕΤΟΒΕΝ

Ἐδίστασα ἐπὶ πολὺ ἂν θὰ ἐτόλμων εἰς ὀλίγας ἔγραμμάς νὰ ὀμιλήσω περὶ αὐτοῦ. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζῆ μαζί του ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καταλαμβάνεται ἀπὸ θαυμασμόν καὶ σχεδὸν ἀπὸ δέος καὶ κατάπληξιν. Εἶνε τόσῳ μέγας! Εἶνε ὁ μέγιστος τῶν μουσικῶν καὶ εἰς τῶν μεγίστων ἐκ τῶν θνητῶν. Ὁ Ναπολεὼν, ὁ Γκαίτε, ὁ Μπετόβεν, οἱ τρεῖς οὗτοι σύγχρονοι ἐμοῦ ὄσθησαν τὸ σῦμπαν. Ὑπῆρξαν κυρίαρχοι ὁ εἰς τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἄλλος τῶν Ἰδεῶν, ὁ τελευταῖος τοῦ κόσμου τῆς Φόρμας. Καὶ ὁ συγγραφεὺς καὶ ὁ καλλιτέχνης ὑπῆρξαν περισσότερον ἢ ὁ στρατηλάτης κυρίαρχοι, διότι ὅτι κατέκτησαν, τὸ ἐδημιούργησαν πρῶτα αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Σκεφθῆτε καλῶς ὁ Μπετόβεν εἶνε ὁ ἀνὴρ ὁ ὁποῖος ἐξετέλεσε τὰ θαυμαστότερα τῶν ἔργων διὰ τῶν ἤχων, διὰ τοῦ ἀέρος αὐτοῦ τὸν ὁποῖον εἰσπνέει τὸ στήθος τὸ ἰδικόν μας, ἀλλὰ τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι εἰσέπνεεν ἡ ψυχὴ ἐκείνου καὶ τὸν ὁποῖον καθίστα οὕτως οἰοεὶ κεκορησμένον Καλοῦ. Ἐν τῇ σφαίρα τῶν λοιπῶν τεχνῶν, τῆς γλυπτικῆς καὶ τῆς ζωγραφικῆς, δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεῖα ἐπὶ τοσοῦτω περιφανῆς, ἐπὶ τοσοῦτω καθυπερτέρῳ πάσης ἄλλης ὄσφ ἢ ἡγεμονεῖα τοῦ συνθέτου τῶν Ἑννεά Συμφωνιῶν ἐν τῇ σφαίρα τῶν ἤχων. Ἡ μουσικὴ πρὸ αὐτοῦ, αὐτὴ ἔτι ἡ μουσικὴ τοῦ Χάυδν, αὐτοῦ τοῦ Μότσαρτ, ὀμοιάζει ἀκόμη πρὸς μέσον τέρψεως, πρὸς ἡδονὴν ἐξαισιῶς λεπτήν, ἀλλὰ πρὸς ἡδονὴν. Δὲν εἶνε ἡ μόνον τέχνη, ἐνίστε ὑπεράνω ἡμῶν, ἐνίστε ἐπίσης ἔξω ἡμῶν. Τὴν κατέστησεν οὗτος μίαν ἔκφρασιν τῆς ζωῆς καὶ τῆς καθολικῆς μάλιστα ζωῆς, ἓνα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἓνα τρόπον τοῦ κατανοεῖν καὶ ἐκφράζειν τὸν κόσμον. Εἶνε ἀδύνατον νὰ καθορισθῇ ἡ μουσικὴ τοῦ Μπετόβεν ἢ νὰ χαρακτηρισθῇ διὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἰδιότητος, εἰδικῆς ἢ ἠθικῆς. Εἶπέτε ὅτι ἐνέχει δύναμιν, πάθος, μελαγχολίαν, μέγεθος καὶ δὲν θὰ εἰπῆτε τίποτε. Ἐνέχει καὶ τι ἐπὶ πλέον. Εἶνε ὅλη μουσικὴ, εἶνε αὐτὴ αὐτὴ ἡ μουσικὴ εἶναι ἐκείνη ἢ ὁποῖα εἶνε κέκτηται τὸ μουσικὸν εἶναι ἐν τῇ πληρότητι αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ ἀπέριφ αὐτοῦ.

Ὀὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ Ἀρχιμήδους, τοῦ Πασκάλ, ὁ Μπετόβεν ἀποκαλύπτεται ἐνδόξως εἰς τὸ πνεῦμα ἢ Μπεττίνα ἔγραφε κάποτε πρὸς τὸν Γκαίτε «Ἡ μουσικὴ εἶνε ψυχὴ καθόσον συγκινεῖ περιπαθῶς ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν ταῦτῳ ἄρ-

χει τῆς συγκινήσεως ταύτης, εἶνε συνάμα πνεῦμα» ὁ Μπετόβεν βεβαίως δὲν θ' ἀπεκῆρυτε τὸν ὄρισμόν τῆς νεαρᾶς του φίλης. Ἡ μουσικὴ του ὑπὲρ πάσαν ἄλλην εἶνε πνεῦμα.

Τὸ ἔργον τοῦ Μπετόβεν εἶνε ἐν τῶν θαυμαστοτάτων προϊόντων τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης λογικῆς. Ὁ θέλων νὰ συγγράψῃ τὴν ἱστορίαν τῆς μορφῆς ἢ τῆς κατηγορίας ταύτης τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τὴν ὁποῖαν καλοῦμεν μουσικὴν σκέψιν, θ' ἀνεγνώριζεν ἀσφαλῶς ὅτι ὁ Μπετόβεν δεσπόζει αὐτῆς ὀλοκλήρου καὶ ἀπὸ ὑψίστης περσιπῆς. Ὁ Μπετόβεν εἶνε ἀπὸ ὀλους τοὺς μουσικοὺς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐφιλοσόφησε μετὰ μείζονος μεγαλείου, δυνάμεως, εὐρυθμίας καὶ ἐλευθερίας. Ὁ Μπαρ παραβαλλόμενος πρὸς αὐτὸν παρίσταται σχολαστικὸς ὁ Χάυδν, αὐτὸς οὗτος ὁ Μότσαρτ, κάπως ἰσχνός ὁ Μένδελσον εἶνε πέραν τοῦ δέοντος χαριεῖς, ὁ Σούμαν σκοτεινός καὶ ὁ Βάγνερ ἀσυμμέτρως μέγας.

Τόσῳ ἀπολύτως καθαρὰ εἶνε ἡ πνευματικότης τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Μπετόβεν ὄστε οὗτος σχεδὸν ἐντελῶς περιεφρόνησε τὸ θέατρον, τὸ πέραν τοῦ δέοντος πραγματικῶν καὶ πέραν τοῦ δέοντος αἰσθητῶν δι' αὐτόν. Ὁ Μπετόβεν ἐδημιούργησεν ἰδέας καὶ ὄχι πρόσωπα ὁ λόγος αὐτοῦ δὲν ἐνεσαρκώθη, καὶ παρὰ πάσαις ταῖς τέχνας τὸ τοιοῦτον ἀπρόσωπον εἶνε οὕτως εἰπεῖν πρωτόφανές. Ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ἔχουσι τὰ πρότυπα αὐτῶν. Αὐτὴ ἔτι ἢ ἀρχιτεκτονικὴ, ὅταν ἀνεγείρῃ ἀνάκτορον ἢ ναόν, περιορίζεται καὶ ἀπομονοῦται ἐν τῷ θέματι ἢ ἐν τῇ ἰδέᾳ τὴν ὁποῖαν ἐξέλεξε Παρὰ τῷ Μπετόβεν ἐξεναντίας ἢ σκέψις ὑψίσταται καὶ ὑπάρχει ἔξω πάσης συγκεκριμένης μορφῆς. Ἄυλος, ἀνώνυμος, ἐξελίσσεται χωρὶς τίποτε νὰ τὴν καθορίσῃ καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ τὴν ἐλαττώσῃ.

Ἄλλ' οὐχὶ ὀλιγώτερον τοῦ πνεύματος ὁ Μπετόβεν ἀποκαλύπτεται ἐνδόξως εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἀπὸ τὴν διπλὴν ταύτην ἐνδοξὸν ἀποκάλυψιν ἀποτελεῖται ἡ λαμπρότης του. Ἰσως μάλιστα εἶνε ἔτι τελειότερος καὶ θειότερος διὰ τοῦ πάθους ἢ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Πρωτοῦ νὰ εἶνε ἡ μέγιστη διάνοια τῆς μουσικῆς, εἶνε φρονῶ, ἡ μέγιστη αὐτῆς καρδία.

Ὁ Καρλάυλ δικαίως ἀποκαλεῖ ἤρωα πάντα ὑπέροχον ἄνδρα, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ φύ-

σις τῆς ὑπεροχῆς του. Καθιέρωσε διὰ τοῦ ὄνοματός του τινὰς ποιητάς ὡς τὸν Δάντην, τὸν Σαίξπηρ. Διὰ τὴν μὴ χαιρετίσθαι ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μπετόβεν τὸν μουσικὸν ἥρωα; Παρὰ τῷ Μπετόβεν τὸ πᾶν εἶναι ἡρωϊκόν ὅτε βίος καὶ τὰ ἔργα του. Εἶνε γνωστὸν τί τῷ ἐπέπρωτο νὰ ὑποφέρῃ καὶ τί ὑπέφερεν. Εἰς ἡλικίαν τριακοντα ἑτῶν ἦτο κωφός. Εἰς ἡλικίαν τριακοντα ἑτῶν ὁ Μπετόβεν δὲν ἤκουε πλέον τὸν Μπετόβεν. Ἠγάπησε καὶ δὲν τὸν ἠγάπησαν. «Εἰς τὴν Ἀποῦσαν Ἀγαπωμένην» ἰδοὺ ὁ τίτλος μιᾶς συλλογῆς του ἀπὸ lieder. Ἄλλοιμονον! Ὅπως ὁποῦτε καὶ ἂν ἐκαλεῖτο αὐτή, Thérèse de Brunswick, Julietta, Guicciardi, Thérèse Malfatti, ἡ ἀγαπωμένη τοῦ Μπετόβεν ὑπῆρξεν ἡ αἰωνία ἀποῦσα. Ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν σημειωμάτων του ἡ σπαρακτικὴ αὐτὴ ἐπίκλησις. «Ἀκούσέ με, Ὀν τὸ ὀποῖον δὲν ἠξυρῶ πῶς νὰ ὀνομάσω! Εἰσακούσου τὴν δέησιν τοῦ δυστυχεστάτου ὄλων τῶν θνητῶν, τοῦ ἀτυχεστάτου ὄλων τῶν πλασμάτων σου!» Καὶ ἀλλαχοῦ ἀνεφώνει «Ἐν τούτοις θὰ ἐξακολουθήσω ἀντιπαιαίων γενναίως κατὰ τῆς σκληρότητος τῆς τύχης. Ὅμνῶ ὅτι δὲν θὰ κατορθώσω αὐτὴ νὰ μὲ κάμψῃ καὶ νὰ μὲ ταπεινώσῃ». Ἡ τύχη πράγματι δὲν τὸ κατώρθωσε, καὶ περὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ περὶ τοῦ θριάμβου τοῦ Μπετόβεν, τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔσαι, τὰ ἔργα αὐτοῦ πάντα θὰ μαρτυροῦν.

Μία συμφωνία, μία εἰσαγωγή, μία ἔτι συν-

νάτα τοῦ Μπετόβεν εἶνε σχεδὸν πάντοτε μία ἠθικὴ παράστασις, ἡ ἀναπαράστασις ἀγῶνος ἐξαισίου καὶ ἐν τέλει θριαμβευτικοῦ. Ὁ Μότσαρτ κατέχει τὴν γαλήνην. Ὁ Μπετόβεν κατακτᾷ τὴν δόξαν. Τί εἶνε ἡ ἡρωϊκὴ συμφωνία, ἡ συμφωνία εἰς do ἔλαττον, τὸ trio τὸ ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀρχιδούκα Ροδόλφον, ἡ διὰ κλειδοκύμβαλον συννάτα op. iii, ἡ Συννάτα τοῦ Κρότσερ, τί εἶνε κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τ' ἀριστουργήματα, ἂν μὴ τὸ δράμα μιᾶς ψυχῆς παλαιούσης κατὰ τῆς τύχης, κατὰ τῆς ὀδύνης ἢ κατὰ τοῦ ἔρωτος κατὰ τοῦ ἔξω κόσμου ἢ κατὰ τῆς αὐτῆς, ἐν ἐνὶ λόγῳ κατὰ δυνάμεις τὴν ὀποῖαν ἀντιμετωπίζει καὶ τὴν ὀποῖαν ἐπὶ τέλους καταναίκα; Εἶνε γνωστὴ ἡ μέθῃ ἢ ἐκ τοιούτων νικῶν ἢ γνωστὸν μετὰ ποίας ἀπεγνωσμένης καὶ παραβόλου φρενιτικῆς ὁ Μπετόβεν περιπύσσεται θλίβων τὸ ἀλωθρὸν ἰδεῶδες. Ἡ θέλησις παντοδύναμος, ἰδοὺ ὁ ὑψιστος βαθμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου μένους, καὶ ἰδοὺ ὄλος ὁ Μπετόβεν. Καὶ διὰ τούτου ἔτι ὁ Μπετόβεν εἶνε ὁ πρῶτος πάντων διὰ τούτου ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ τὸ Καλὸν προσεγγίζει εἰς τὸ Ἀγαθὸν καὶ ὁμοιάζει πρὸς αὐτό. Ἡ ζωὴ εἶναι ἐν μυστήριον ἀπόρητον ἀποκεκαλυμμένον ὡς λέγει ὁ Γκαίτε, τὸ ὀποῖον ὄλοι παρατηροῦμεν, τὸ ὀποῖον ὀλίγοι διαβλέπομεν. Μυστήριον διὰ τὸ πνεῦμα καὶ μυστήριον διὰ τὴν ψυχὴν. Ὁ Μπετόβεν εἶνε ἐκ πάντων τῶν μουσικῶν ἐκεῖνος ὁ ὀποῖος ἐν τῷ διπλῷ τούτῳ μυστηρίῳ εἶδε βαθύτατα.

[Μετάφρ. Χρ. Θ. Δ.] CAMILLE BELLAIGNE

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΟΥ Ν. ΑΛΕΚΤΟΡΙΑΝ

ΖΑΚΥΝΘΙΟΝ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἡ νέα ἡδονή.

ΕΚΤΟΣ τῶν παλαιῶν ἡδονῶν, πού ἐγάριον ὁ παγκόσμιος Θεὸς εἰς τὰ ζῶα καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῶν ὀποῖων ἡ ἐπιθυμία γεννᾶται κατὰ φυσιολογικὴν τάξιν, περιοδικότητα ἢ ἀταξίαν καὶ ἐκτὸς ἐκείνων πού οἱ ἄνθρωποι ἰδιαίτερος ἐδημιούργησεν ὁ πασίγνωστος Ἑλληνικὸς Θεὸς ἢ ὁ Θεὸς τῆς Ἑλλάδος, ὁ πᾶς ὀνομάζεται σνηθέστερα. Μεταξὺ αὐτῶν εἶνε καὶ ἡ ἡδονὴ τῶν ἐκλογῶν, μία ἡδονή, πού εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔλαβε τὴν πλέον συβαριτικὴν τελειότητα, πολυτέλειαν καὶ ποικιλίαν. Ἡ νέα ἡδονὴ τὸσον ἔγινε φυσιολογικὴ ἀνάγκη διὰ τὸν νεοελληνικὸν ὄργανισμόν, ὥστε, λαμβάνων ἕν ὄψιν τὸ φυσιολογικὸν ἀξίωμα, ὅτι ἡ λειτουργία γεννᾷ τὸ ὄργανον, τεινῶ νὰ πιστεύσω ὅτι ἀπέκτησε καὶ ἰδιαίτερον ψυχικὸν κέντρον εἰς τὸν νεοελληνικὸν ἐγκέφαλον.

Τὰς ἡμέρας αὐτὰς ὅλη ἡ Ἑλλάς, ὑπὸ τὴν ἐποπὴν αὐτῆν, διατρέχει πάλιν τὴν κανονικὴν περιόδον τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ ὄργασμου. Πρῶτοι νὰ εἶνε κανένας τυφλὸς διὰ τὴν μὴν τὸ βλέπει. Ὁ κ. Μερκούρης, ὁ κ. Πυρῆς, ὁ κ. Ρετσίνας, ὁ κ. Σκυλίτσας, ὁ κ. Δαμαλάς καὶ αἱ λοιπαὶ μυριάδες τῶν ὑποψηφίων δημάρχων καὶ συμβούλων τῶν κρατῶν δὲν εἶναι παρὰ ἀπλᾶς προφάσεις. Ἐάν ἀντὶ ὄλων αὐτῶν ὑπῆρχαν ἰσάριθμα εἰδῶλα, ἔξανα ἢ ἀπλᾶ σύμβολα, ὁ ἐκλογικὸς ὄργασμος θὰ ἐλάμβανε πάντοτε τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ σφοδρότητα καὶ δὲν θὰ ἔλειπε τίποτε ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐκλογικοῦ παραληρήματος, μέχρι τῶν θυσιῶν τοῦ αἵματος, πού τὸσον ἀρθρον ἐχῆθη τὰς ἡμέρας αὐτὰς.

Ἐχω ἕν ὄψιν μου ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις αἱ ὀποῖαι θάντιταχθοῦν εἰς τὴν θεωρίαν μου αὐτήν. Τὸ ὅτι τὰ αἰρετὰ ἀξιώματα ἀνηνῶθησαν εἰς προσοδοφόρον ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὀποῖον τὰ κέρδη μετέχουν κατὰ διαφόρους ἀναλογίας ἐκλογεῖς καὶ ἐκλεγόμενοι, τὸ ὅτι αἱ ἐκλογικαὶ σερενάδες, αἱ ὀποῖαι ἀπηχοῦν ὄλον τὸ πάθος ἐρωτευμένων ψυχῶν, ἀποτείνονται σνηθέως εἰς τὰ δημόσια, δημοτικά καὶ λιμενικά ταμεῖα (ἐν τινι ταμεῖῳ μέλιτος ἐκχυθέντος μῆλα προσπτάσαι κατήσθιον» λέγει ὁ γερω-Αἰσώπος) τὸ ὅτι ὁ στόμαχος κατὰ μέγα μέρος εἶνε ὁ μέγας τελετάρχης τῶν ἐκλογικῶν ἐορτῶν καὶ τόσα ἄλλα ἀνάλογα ἐπιχειρήματα, δὲν ἀποτελοῦν σοβαρὰς ἀντιρρήσεις. Τὰ ἄμεσα ἢ ἔμμεσα συμφέροντα δὲν ἀποτελοῦν οὔτε τὸ μωριστὸν ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ἐκλογικῆς μέθης. Καὶ αὐτὸ εἶνε πρὸς τιμὴν τῆς νεοελληνικῆς ψυχολογίας. Ἡ ἐκλογικὴ μέθῃ, με ὄλην τὴν βαναυσότητα τῶν ἐκδηλώσεών της, εἶνε περισσότερο ἰδανικὴ ἀπ' ὅτι φαίνεται. Αὐτὸ εἶνε βέβαιον.

Οἱ κ. κ. Μερκούρης, Πυρῆς καὶ Σα εἰμπορεῖ νὰ εἶνε ὑπερήφανοι. Τρυφῶ τῶν πετῶν ἔρωτες με τὰ πλέον αἰὶλα πτερά, ὅσον καὶ ἂν ὁμοιάζουν με βδέλλα. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὀποῖοι εἶνε ἔτοιμοι νὰ χύσουν εἰς τὰ πόδια τῶν τῶν αἵμα τους καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν τους, πράγμα πού δὲν θὰ τὸ ἔκαμναν διὰ τὸ κοματάκι τοῦ ψωμοῦ πού ὑποτίθεται ὅτι περιμένουν ἀπὸ τὸν ἐκλεκτὸν τους. Εἶνε ἔτοιμοι νὰ τὸ χύσουν, ὅπως θὰ τὸ ἔχυναν διὰ τὴν ἐρωμένην τους ἢ τὴν πατρίδα. Ὑπάρχουν γυναῖκες, καὶ ὡραιόταται μάλιστα, πού θὰ ἦσαν ἀξία νὰ λησμονήσουν τὸν ἔ-

ραστήν τους καὶ νὰ φιλήσουν εἰς τὸ στόμα τὸν κ. Μιστριώτην, ἐάν ἡ δημοτικὴ του ὑποψηφιότης εἰμποροῦσε νὰ τοὺς δώσῃ τὴν ἐκλογικὴν μέθην. Ὑπάρχουν ἀθάνα βρέφη, εἰς τὴν ἡλικίαν, πού δὲν γνωρίζει κανένας ἂν ἐγεννήθη Ρότσιλδ ἢ Σακουλές, τὰ ὀποῖα πιπιλίζουν ἐνὰ ὄνομα ὑποψηφίου με τὸν ἔρωτα πού πιπιλίζουν τὴν βρῦσιν τῆς ζωῆς τῶν. Καὶ διὰ νὰ μὴ πολυλογῶ, ἐγγώρια ἀξιοσέβαστον κύριον πού θὰ εἰμποροῦσε νὰγοράσῃ τὰ δημοτικά ταμεῖα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Πειραιῶς — ὁ λόγος τὸ φέρνει διότι τὰς ἡμέρας αὐτὰς θὰ εἰμποροῦσα νὰ τάγοράσω κ' ἐγώ — καὶ ὀποῖος εἰς τὰς περασμένας ἐκλογὰς δὲν ἐκοιμήθη τρεῖς νύκτας, διότι ἀπέτυχε ὁ ὑποψηφίος του. Εἶδε κανένας παρόμοιον ἔρωτα, εἰς ἡλικίας καὶ κράσεως, πού ὅλα τὰ ἄλλα αἰσθητά ἢ δὲν ἔχουν ἀνάγει ἀκόμα ἢ ἔχουν σβῆσει διὰ πάντος; Ἐγὼ τὸν εἶδα μόνον εἰς ἡμέρας ἐκλογῶν.

Κανένας λοιπὸν δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰποβλέπῃ με περιφρόνησιν πρὸς τὸ πολύμορφον ἐκλογικὸν παραλήρημα. Εἶνε ἓνα παραλήρημα πού ἔχει τόσα στοιχεῖα εὐγενείας ὅσα δὲν φαντάζεται κανένας. Καὶ εἶνε μία ἡδονὴ πού τὴν γνωρίζουν μόνον ὅσοι τὴν ἐδοκίμασαν. Θὰ ἤμουν πολὺ εὐτυχῆς ἂν εἶχα γνωρίσει ἀρκετὰ τὴν νέαν αὐτὴν ἡδονὴν, διὰ τὰ τὴν ἠμῆσω με τὸν λυρισμὸν πού τῆς ἀξίζει καὶ με τὸ πάθος πού κάμνει τὰς φωνὰς νὰ λυποθμοῦν καὶ νὰ τρέμουν εἰς τὰς ἐκλογικὰς νυκτῶνας. Δυστυχῶς, ἀπὸ φυσιολογικὴν μου ἀτέλειαν, δὲν τὴν ἐγγώρια ἀκόμη καὶ ἀκόμη δὲν αἰσθάνθηκα τὸν πόθον νὰ ἐνταλίσθω τὸν κ. Μερκούρη, με ὄλην τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἀγάπην πού τοῦ ἔχω, νὰ φιλήσω τὸν κ. Πυρῆν, νὰ τραγουδήσω μίαν σερενάδαν κάτω ἀπὸ τὰ παραθύρα τοῦ κ. Σκυλίτσας, νὰ προσφέρω ἓνα τριαντάφυλλον εἰς τὸν κ. Ρετσίναν καὶ νὰ σφιξῶ ἔρωτικᾶ τὴν μέσην τοῦ κ. Δαμαλά. Ὑπάρχουν ὅμως οἱ ἄνθρωποι πού τὸ κάμνουν, πού χύνουν τὸ αἷμα τῶν ἀκόμα καὶ πού θὰ ἦσαν ἔτοιμοι νὰτοκτονήσουν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ παραθύρα τῶν. Καὶ ἐνόςω ὑπάρχουν καὶ ἐνόςω τοὺς βλέπω καὶ τοὺς ἀκούω δὲν εἰμποροῦ νὰ μὴ ἀναγνωρίσω τὴν νέαν ἡδονὴν καὶ νὰ μὴ τὴν ἐκτιμῶ κατ' ἀξίαν.

Ἡ ἐκλογικὴ ἡδονὴ εἶνε ἓνα φυσιολογικὸν γεγονός. Καὶ με τὸ νὰ εἶνε ἡδονὴ καταντᾷ συγχρόνως καὶ βιολογικὴ ἀνάγκη. Ἐάν δὲν με πιστεύετε δοκιμάσατε νὰ καταγγήσετε τὰς ἐκλογὰς. Θὰ ἰδῆτε ὅτι ὄλοι οἱ Ἕλληνες θὰ γεμίσουν ἀπὸ ἐξανθήματα.

Π. ΝΒ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Παῦλος Νιρβάνας «Παγὰ Δαλέονσα» Ἀθήναι
"Ἐκδοσις «Παναθηναίων» 1907.

ΜΟΛΙΣ ἔρριξα τὰ μάτια μου στὰ τετράστιχα τοῦ Νιρβάνας, ἐννοίωσα ἓνα πόθο μέσα μου νὰ διαβάσω τὴν «Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία». Ὁ πόθος αὐτός δειγνεί πῶς πολλές φορές καὶ τὸ βιβλίον πού μὰς βλέπετε νῦ κρατᾶμε δὲν εἶναι κάτι σὰν τὴν τύχη φερόμενο χωρὶς λόγο, κ' ἔξω ἀπὸ τὸ εἶναι μας. Κ' ἓνα βιβλίον εἶναι σὰ μίαν ἰδέαν κ' ἓνα διάβασμα μὴ ἐρωτικὴ λειτουργία γιὰ κάποια γέννησι. Πρόχειρο ἦρα τὸν ἓνα μόνον τόμο τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴν τοῦ Διδότου. Ξανάειδα, καὶ προσεχτικώτερα τὰ πέρασα τὰ ἐρωτικά, τὰ ἀναθηματικά, τὰ ἐπιτύμ-

βια: τὰ πῶς σύντομα ἀπ' αὐτὰ εἶναι δύο στίχοι, καὶ τὰ πῶς πολὺλόγια πάνε πέρ' ἀπὸ τὰ εἰκοσι. Τὴν ἐφαξα τὴν τέχνη τῶν ἀρχαίων στεφανοπλόκιον δὲν εἶναι τόσο ἀπλῆ, καὶ τόσο μονότροπη ὅσο φαίνεται ἀπὸ τὴν πρώτην ματιᾷ. Ἡ σκόλα τῆς ἡ μουσικῆς πηγαινέει ἀπὸ τὰ λακωνικά, στρογγυλὰ καὶ ἀστόλιστα λόγια τοῦ Σιμωνίδῃ ὡς τοὺς λεπτοκάμωτους καὶ γυναῖκεια φροντισμένους στίχους τοῦ Μελέαγρου, περῶντας ἀπὸ τὸ σοσιαλιστικὸν πραγματισμὸν τοῦ Λεωνίδα τοῦ Ταραντίνου, καὶ ἀπὸ τὴν πότε ἔξυπνη καὶ πειραχτικῆ, πότε ἐρωτόπαθη καὶ παραστατικῆ, μὰ πάντα ἀπλῆ γιὰ μᾶς, τέχνη πολυώνυμων ἄλλων. Νομίζω πῶς ἡ ποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας κρίνεται κάπως ἀσθητῆρ' μιλῶ γιὰ τὸ γενικὸ κανόνα. Μέσα στὸ σχεδὸν δλότελο χαμὸ τοῦ ἀπεράντου λυρικοῦ δάσους τῶν ἀρχαίων, εὐτύχημα πῶς ἀτόμεινε τὸ στενὸ κάπως, μὰ πικρὰνθιστο περιβόλι τῶν Ἐπιγραμμάτων. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος δέχεται μέσα σ' αὐτὸ τὸ περιβόλι ἕνα δροσερὸ καὶ μοσκοβολισμένον μέρος τῆς ὕψης του· καὶ ἄς μᾶς ἔρχεται ἡ ζωγραφιὰ σὺν ψιλογραφημένῃ σὰ γέννημα, τις περισσότερες φορές, ὑπομονῆς, ὄχι ἀγάπης, σὺν κατόρθωμα, ὄχι καλλιτέχνημα. Τὰ ἐπιγράμματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας εἶναι, τὰ πῶς πολλά, καὶ βγαλμέν' ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ καλοῦσι, σὺν παραγγελμένα στὰ ἴδια μέτρα· ἄλλα μᾶς γαργαλίζουν τὴ σάρκα, ἄλλα δὲ φτάνουν πρὸς τὸ μῆκος συγκινήσου τὴν καρδίαν, ἄλλα χρειάζονται ξηγητῆ γιὰ νὰ τὰ καταλάβῃς ἀπὸ τούτα λείπει ἡ ψυχὴ· μέσα σὲ κείνα ὁ κόσμος μᾶς παρουσιάζεται σὺν ἀπὸ μόνου του, καὶ δὲν τὸν ξανοίγουμε μὲσ' ἀπὸ τὸ πορφυρὸ ἢ μὲσ' ἀπὸ τὸ γαλανὸ κρυστάλλο κάποιου πρόσωπου. Καὶ ὅμως. Καὶ μ' ὅσα τοὺς λείπουν, τὰ τραγουδάκια τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθολογίας διαλαλοῦνε μὴ ζωὴ ἀκέρεια πεθαμένη καὶ χαριτωμένη, μέσα σὲ μύριες τῆς ὕψης, σὲ χλίβες τῆς ἔγνοιας, σὲ λογῆς συγκινήσεις. Μελίσσες σιγοβουίζουνε μέσα τους καὶ εἶναι γιομάτες ἀπὸ ἀντικείμενα. Τὸ ὑποκείμενο, ὁ ποιητῆς, παραμερίζεται γιὰ νὰ φανῇ στὴ σκηνὴ ὁ θεατρίνος, ὁ κόσμος. Μᾶς γνωρίζουνε μ' ἕνα κόσμο· καὶ ὁ κόσμος αὐτὸς εἶναι ὠριμμένος, μὲ καθαρότατο ἀέρα καὶ μὲ φῶς. Στὸ στενὸν τους κύκλο μᾶς ζωγραφίζουσι, δὲν δὲ βρίσκουμε σημεῖα σὲ δλόκληρες σελίδες ποιητῆ ἀπὸ τοὺς τωρινούς.

Μὰ λόγος μου δὲν εἶναι σήμερα ἐδῶ ἡ ἐντύπωσιν μου ἀπὸ τὰρχαῖα ἐπιγράμματα. Θέλησα νὰ ξεδιαλίσω κάποια συγγένεια τούτων μὲ τὰ τετράστιχα τοῦ Παύλου Νιρβάνα. Βέβαια πῶς μοιάζουσι κάπως μὲ κείνα: τὸ λέει ἡ ἑξωτερικὴ τους μορφή, κάποιο εὐγενικὸ συγκράτημα στὴ συγκίνηση, κάποιος τόνος ἀπὸ ἀπλότητα, καὶ πῶς πολὺ ἡ συντομία τους· μὰ τὰ στοιχεῖα πού δὲ μοιάζουσι εἶναι πῶς οὐσιαστικά. Ἡ ποίηση τοῦ Νιρβάνα εἶναι πάντα νεωτερικῆ. Πρέπει νὰ πᾶμε σ' ἕνα δὲ ἐπιγράμματα τοῦ Πλάτωνα γιὰ νὰ αἰσθανθῶμε κατὰ τὴν ἀπὸ τὸν καθηκτικὸν ἰδανισμὸ τῆς νέας ψυχῆς, γιὰ νὰ συλλάβουμε κατὰ τὴν πρωτόπλασμα τῆς νεωτερικῆς ποιητικῆς πού μέσα σὲ μὴ ἢ δὲ στροφοῦλες πολεμᾶει νὰ βάλῃ κατὰ ἀπεράντο καὶ δυσκολοπροσδιόριστο. Πρέπει νὰ σταματήσουμε σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἐπιγράμματα τοῦ Γκαίτε καὶ στὰ περισσότερ' ἀπὸ τὰ συνέντα τοῦ Ἐρεδία γιὰ νὰ συλλάβουμε κάποια ἰδέα τοῦ ἀρχαίου ἐπιγραμματοῦ ὕφους. Τὰ τετράστιχα τοῦ φίλου μας Νιρβάνα, σωστὰ σωστὰ, δὲν εἶναι ἐπιγράμματα· δηλονότι λογοτεχνικά κατορθώματα παραγγελλμένα, ἢ καγγιδία πού ἢ κατασκευη τους εἶναι τόσο σφιχτῆ καὶ στὴν ἐντέλεια, πού σὰ νὰ μὴ βρισκῆ τόπο ἢ ψυχὴ γιὰ νὰ σταθῇ, καὶ πνίγεται ἀπὸ τὸ σφίξιμο. Εἶναι ποιηματάκια ἀδέσμευτα χυμένα πού τὰ γιομίζει μὴ ψυχὴ ἢ ψυχὴ αὐτῆ — μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ — κάποτε αἰσθάνεται βαθιά, γι' αὐτὸ τῆς φτάνει τὸ ἀπλό, γοργὸ μαζὶ καὶ κρυφὸ φανερῶμά της, τὸ ἕνα, χωρὶς ξαναγυρίσματα,

ξετυλίγματα, ξαναφερῶματα μέσα σὲ βίος εἰκόνας καὶ σὲ λυρισμὸ ἀκράταγο μεθύσι· μόνο πῶς ἡ ψυχὴ αὐτῆ — θὰ μποροῦσε ὅμοια κανεὶς νὰ πῇ — κάποτε πάλαι δέχεται πῶς δὲν αἰσθάνεται ἀρετὰ βαθιά, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δοκιμάσῃ τὴ δύναμιν τοῦ περφοῦ τῆς πῶς συγκρατητῆ, καὶ σταματᾷ μὲ τὴν πρώτην ὁρμῇ. Κι αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο χάρισμα, μὰ καὶ τὸ ἐλάττωμα, πολλὰς φορές, τοῦ εἶδους τούτου. Ἐπειτα στῶν ἀρχαίων τὰ ἐπιγράμματα, ὅταν τὴ βρῶσκουν τὴν ὁμορφίαν, τὴν ὁμορφίαν αὐτῆ τὴ βλέπουμε τὴν ἴδια νὰ περῶν μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια μας, καθὼς ἡ Ἑλένη στὴν Ἰλιάδα μπροστὰ ἀπὸ τοὺς γέροντες. Στὰ τραγούδια τοῦ Νιρβάνα, κάθε φορὰ πού βλέπουμε τὴν Ἑλένη, τὴν ἀγανατεύουμε καθὼς ὁ Φάουστος, μέσα στὸ μαγικὸ καθρέφτη εἶδωλο καὶ ἀέρα. Κι ἄς ἔχῃ ὁ στίχος τοῦ Νιρβάνα κατὰ ἀπλό καὶ καθαρό; (καὶ κάποτε μάλιστα καὶ κατὰ τὴν ἀσυχύριστο στὴν κατασκευὴν του καὶ σὺν πρόχειρο στὴ γλώσσα του, πού πῶς πολὺ χτυπάει σὲ τόσο μικροκάματα ἔργα, πάντα κρατημένα, κυριώτερ', ἀπὸ τὴν ἐντέλεια τῆς μορφῆς)· τὰ ἀπλά τούτα καὶ τὰ καθαρά μᾶς φανερώνουν, τις περισσότερες φορές, ψυχικὴ κατάσταση ὄχι ἀπλή καὶ ὄχι καθαρή. Καὶ ἴσως τέτοιον πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀγνὸν τραγούδι, κ' εἶσι μπορεῖ νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν ἀπλότητα προτιμώτερον ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς ἀπλῆς συγκινήσεως πού νύτνεται μὴ φορεσιὰ σκοταδερῆ εἶσι θαρρεῖς γιὰ νὰ ξαφνισῇ, ἢ καὶ γιὰτ' εἶν' ἀδύνατος ὁ ποιητῆς· πῶς λίγο, πῶς πολὺ σκοτεινὸς εἶναι, φυσικὰ, ὁ ποιητῆς, ὅταν εἶναι βαθύς· καὶ τὸ βαθὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν οὐσία, ὄχι ἀπὸ τὸ φραστικὸν τρόπον.

Ἡ βρῶσιν πού τρέχει «μέσ'» στὴν κουφάλα ἐνὸς κρημοῦ (μῶλο τῆς τὸ λιγοστὸ καὶ μονόηχο στάλασμα) σὺν ἰερῇ πηγῇ πού εἶναι, μᾶς μιλεῖ γιὰ τοὺς τοποὺς ὅλους πού παντοῖνὰ τοὺς ἀγαπᾷ ἢ Ποίηση, καὶ ὅλους, μέσα σὲ μὴν ἀσφαλερῆ ἢ σὲ μὴν συγγενισμένη στιγμή, ἀπὸ τοὺς πῶς μακροσμένους ὡς τοὺς πῶς κοντινοὺς, κατορθῶναι νὰ τοὺς καθρεφτίσῃ μέσα της. Μᾶς θυμίζει ἀερογιαλιές καὶ ὠκεανούς, στὰ κύματα βραχούλες καὶ ἄστρα στὰ ὕψη καὶ στὰ βάθη, ἀρχαίους θεοὺς καὶ χλωρὰς Παναγιές, τὴν πεθαμένην μητέρα καὶ τὸ νεκρὸ φίλο, ρομαντικοὺς ὁδοιπόρους καὶ μυστικοὺς κήπους τῆς ψυχῆς, στοιχειωμένα κάρθια καὶ σπαιτικούς σκόλλους. Χαρακτηριστικότερες εἶναι οἱ μολυβιές οἱ χαραγμένες ἀπὸ τὸν ταξιδευτῆ ποιητῆ μέσ' ἀπὸ λογῆς χῶρες καὶ ἀπὸ λογῆς προσηκνήματα. Ἀνθισμένες καὶ περασμένες πολιτεῖες καὶ τᾶφοι ἀκουστοί, Δελφοὶ καὶ Μυκήνες, ἢ Κύπρος καὶ ἢ Τσερναγόρα, Κόρινθος καὶ Χιό, τὰ Δωδεκάνησα, ἢ Ἑλληνικὴ ἡμέρα, ἢ Κρήτη σ' ἕνα ὠραῖο λόγιον, γιομίζουσι ἀπὸ κόσμου τοὺς στίχους του. Λέει σ' ἕνα του ἐπιγράμμα ὁ Γκαίτε: «Καὶ οἱ δύο μας ζητᾶμε τὴν ἀλήθειαν ἐσὺ ἔξω στὴ ζωὴ καὶ ἐγὼ μέσα στὴν καρδίαν· καὶ εἶσι θὰ τὴ βροῦμε τὴ ζωὴ καὶ ὁ ἕνας καὶ ὁ ἄλλος». Κ' ἐγὼ θάλεγα: Ποιητῆς, γιομίζετε τὸ μέσον τῆς καρδίας σας μὲ τὸ ἔξω τῆς ζωῆς! Ἄν τὸ νὰ συμβουλευῆ κανεὶς, παντοῦ, δὲν εἶτανε κάπως ἀφυλολόγητη δουλειὰ καὶ κάποτε καὶ ἀνόητη, δὲ θὰ εἶχα πῶς καλὴ συμβουλή νὰ σὰς δώσω ἀπὸ τούτη!

Μερικοὶ, καὶ οἱ πῶς πολλοὶ, κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, καὶ οἱ στοχαστικοὶ, φαντάζονται τὸν τεχνίτη τοῦ λόγου σὰ μὴ μπιτῆλια μὲ τὴν ἐτικέτα τῆς Γι αὐτὸ ἔξυπνηστικαν κάποιοι σὺν εἶδαν νὰ δημοσιεύονται τοῦ Νιρβάνα... στίχοι. Ἡ ἐτικέτα τοῦ Νιρβάνα σημεῖωναι «πελογράφος». Ἀπὸ πού καὶ ὡς πού ὁ Νιρβάνας ποιητῆς; Δὲν τοῦ φτάνουν τὰ πεζὰ; Καὶ λησιμονοῦμε τὴν ἀλήθειαν τὴν κοινότητα πῶς ἢ ποίηση, καθὼς πολλὰς φορές φεύγει ἀπὸ τὸ στίχο, εἶσι συχνότατα βρισκαὶ καταπνιγῆ στὸ λόγο τὸν πεζὸ. Ὁ Νιρβάνας, ἴσως ὁ φιλοσοφικώτερος καταγτισμένος ἀπ' ὅλους μας, περῶναι ἀγάλα ἀγάλα ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ καλλι-

τεχνικοῦ λόγου καὶ μαζὶ δὲν ξεχνᾷ πῶς εἶναι πάντα καὶ ὁ Δόκτωρ κίβριος Ἀποστολίδης. Καὶ ὅμως κυριώτατα — κατὰ τὴ γνώμη μου — δὲν εἶναι παρὰ ποιητῆς. Ἀπὸ στίχους θυμουμῆ πῶς ἀρχισε, καὶ στὴν πρόστα του σὰ νὰ νοσταλῆ πάντα γιὰ τὸ στίχο· καθὼς ἄλλων ποιητῶν ὁ στίχος φαίνεται σὰ νὰ γυρεῖν λιμάνι στὸν πεζὸν λόγο. Τὶς μικρὰς ἱστορίας πού ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ δημοσιεύει ὁ Νιρβάνας καὶ στὰ «Παναθηναῖα» καὶ ἄλλου δὲν τις ξεχωρίζει. σωστὰ σωστὰ, μὴτε τὸ χρῶμα κανενὸς τόπου, μὴτε ὁ χαρακτήρας κανενὸς προσώπου, μὴτε καμμὴ ὠριμένη ζωγραφιὰ γνώρισμά τους εἶναι πῶς πολὺ τὸ συμβολικὸν πλάσιμο, ἢ τυπικὴ παράστασι ἀπάνου σὲ κάποια ἰδέα, ἀπάνου σὲ κάποιο αἰσθημα. Οἱ μικρὰς ἱστορίες τοῦ Νιρβάνα εἶναι ποιητικῆς. Τέτοια καὶ ἡ οἰοδὸ τῶν διηγημάτων «Γιὰ φιλόσοφους καὶ γιὰ παιδιὰ» πού φανήκανε στὸ «Νουμῆ». Ἀνίσως δὲν ἔχω λάθος, ὁ Νιρβάνας θὰ ὄνειρευεται τῆς ποίησης πῶς πολὺ τὴ φυσικὴ παρὰ τὴ ρητορικὴ χάρι μὴ ποίηση πού νὰ συγκινή ἄξεχῶριστα καὶ τὸ φιλόσοφο πού λέγεται Νους, καὶ τὴν παιδοῦλα πού λέγεται Καρδιά. Γιατὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι εἶναι πῶς ἀπλοὶ παρ' ὅσο τοὺς φανταζόμεστε καὶ πῶς βαθῆ τὰ παιδιὰ.

Ἀκόμα ἕνα τετράστιχο τοῦ Γκαίτε: «Περπατοῦσα στὴν ἀερογαλιὰ, ψάχνοντας γιὰ κοχύλια· μέσα σ' ἕνα κοχύλι ἦρα ἕνα μαργαριτῆ. Ἀπὸ τότε τὸ φύλαξα στὴν καρδίαν μου». Χαίρεσαι κάποια ποιήματα, καθὼς χαίρεσαι, κολυμπώντας εἶσι ταξιδεύοντας, τὴ θάλασσα. Τους στίχους αὐτοὺς τοῦ Νιρβάνα τους χαίρεσαι σὺν τὸ μᾶζωμα τῶν κοχυλιῶν στακρογαλιῶν. Στίχους σὺν τὴ Γαλήνῃ, τὸν Ἑλληνικὸν Ὀσθρο, τὴν Anima blanda, τὴ Μοναξίαν, τὸν Κρίνον ὕμνο, τὸ Προσκύνημα τὸν Ὀδοιπόρο, τὴν Πρώτην Πατρίδα, τὸν Ἀοιδό, τὸ Σαρκικὸ Παράπονο, τὴ Λέσβο, τὴν Ἀτλαντίδα, τὴς Ἄλπεις, τὴ Χιό, τὸ Στοιχειωμένον Κάρθι, τὴν Κρήτη, τὸν Δελφόν, τὸ Παράπονο, καὶ τὰ δύο τάχαπημένα μου, τοὺς Μαγνήτες καὶ τὴν Anima Regum τους κρατᾶμε σὺν τὰ λαμπερόχρωμα κοχύλια, χαρὰ τοῦ ματιοῦ, καὶ στολιδία μας. Μὰ κλειοῦνε κάπου καὶ κανένα μαργαριτῆ; Δὲν ἔξεταζῶ. Κρύβουν κατὰ σημαντικώτερον. Στὸ λιγοστὸ κῶριμ τους μὴ βοῆ σὺν ἀπὸ τὸν ὠκεανό.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Υ. Γ. Στὸ ἄρθρο γιὰ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» τὸ τυπωμένον στὰ «Παναθηναῖα» (30 Ἀπριλίου), ὁ Νιρβάνας σημεῖωναι: «Ἄν δὲν ἀπατώμα, μὴ ὑπομεινῶς του εἰς τὸν πρόλογον τοῦ σημερινοῦ βιβλίου του περὶ τῆς θέσεως τῆς «σκέψεως» εἰς τὴν ποίησιν, ὑπανίσταται κάποιας ἰδικᾶς μας γνώμας, πού ἀτελὸς ἀνεπίτυχα εἰς καλαιστέραν κριτικὴν μου». Ὁ φίλος Νιρβάνας ἔχει λάθος. Ὅσο καὶ ἂν μπορεῖ νὰ γοῦμε διαφορετικῆς γνώμας ἀπάνου σὲ ζητήματα πού εἴκοια μετρεῖοντα, στὸ σημεῖωμα ἐκεῖνο εἶχα στὸ νοῦ μου κάποια πρόχειρα, ἀνεξέταστα καὶ μὲ δημοσιογραφικὴ γοργάδα ριγμένα ἀπὸ κάποιους ἄλλους δόγματα· μπορεῖ μὴ καὶ κριση τοῦ Νιρβάνα νὰ μὴ τὴ βρῶ σωστῆ, μὰ δὲ θὰ τὴ βάριτα, βέβαια, ἀστεία.— Ὅμως πολὺ θὰ ἐπιθυμοῦσα μὴ πλατύτερη ἐξήγησιν γιὰ τὴν πίστη μου «εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ποιητικῆς φιλολογίας», καθὼς τὴν ἀναφέρει ὁ φίλος Νιρβάνας στὰ «Παναθηναῖα» πάλι (15 Μαΐου) γράφοντας γιὰ τὸν «Προσκυνητῆ» τοῦ Βουτιεριδῆ. Τὸ μόνο πού μπορῶ νὰ σημεῖωσω ἐδῶ περᾶ εἶναι πῶς πρέπει νὰ δώσουμε στὴν ἰδέαν τοῦ ξετυλιμοῦ αὐτοῦ κάποιο νόημα ἀνάλογο μονάχα μὲ τὸ νόημα τὸ ἐπιστημονικὸ τῆς λέξης, καθὼς πάντα σχεδὸν συμβαίνει σιτοὺς ὄρους πού δανείζονται οἱ ἱστορικοὶ ἀπὸ τις φυσικῆς ἐπιστήμας, πάντα, καὶ σωστὰ, φιλοδοξώντας πῶς καὶ αὐτῆς — οἱ ἱστορικῆς δηλονότι ἐπιστήμας — σιτοὺς ἴδιους νόμους ἀκοῦνε καὶ ὑποτάσσονται. Μὰ πάντα, μ' ὅλα τους τὰ

μοιασίματα, φύση καὶ ἱστορία εἶναι δύνამες κάπως διαφορετικῆς. Καλὰ καλὰ τώρα δὲ θυμᾶμαι πού καὶ πῶς ὑποστήριξα τὴν ἰδέαν τοῦ ξετυλιμοῦ· βέβαια μιλώντας γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ποιητικῆς φιλολογίας θὰ ἐνοοῦσα κάποιο συνθετικώτερον, ἀγάλα ἀγάλα, δυνάμωμά της, κάποιο κανονικὸ περπάτημα καὶ ἀλλαγμᾶ προοδευτικὸ. Ἄν καὶ δὲν ἔχω καμμὴ δυσκολία νὰ πιστεύω καὶ νὰ τὴ διαλαλήσω τὴν ἐξέλιξιν παντοῦ ἀπὸ τὰ φυσικώτερα καὶ θετικώτερα τῆς πλάσεως ὡς τὰ πῶς λεπτὰ καὶ δυσκολοζωγράφιστα ἀντικείμενα τοῦ ἠθικοῦ κόσμου· θὰ μοῦ εἶδνε τέτοιον δάρδος τὸ παράδειγμα ἐνὸς μεγάλου φιλόσοφου, τοῦ Σπένσερ, κ' ἐνὸς μεγάλου κριτικοῦ, τοῦ Βρυντιέρ. Ὁ Σουλλὺ Πρυντώμ εἶναι τρανός, βέβαια, ποιητῆς καὶ πολυγαπημένος μου. Τίποτε δὲ μ' ἐμποδίζει νάβρω τὸν δορισμὸν του πῶς ἀπτόμο καὶ δυσκολοστήριχτο. Ἡ «ποιητικὴ φιλολογία» ὑποτάσσεται καὶ αὐτῆ σὲ νόμους· ἀποτελεσμα, ἔχει τις ἀφορμῆς τῆς «προποσιπλῆς» δὲν εἶναι τίποτε μαγικὸ παρουσίασμα καὶ ἀνεξήγητο τὴν ἐξηγοῦνε καὶ τὴν προσδιορίζουν χίλιες δὲ ἐπιρροές καὶ δύνამες. Τίποτε δὲν εἶναι οὐρανοκατέβητο. Εἶναι ἀλήθεια πῶς τώρα τελευταία κάποια ἀντιδαρβινικὰ κρούσματα ἀρχίσαν καὶ φανερόνται σιτοὺς πλατιοὺς ἔξω ἐπιστημονικοὺς κύκλους. Ἕνας φυσιοδιότης μᾶς λένε πῶς ἀπόδειξε τὸ ξαφνικὸ ἀνάβρυσμα ἄς τὸ ποῦμε νέον εἶδαν ζωϊκῶν. Καὶ νὰ σὺν πλάι τοῦ μονοκράτορα Lyell μὲ τὴ θεωρία του πῶς λίγο λίγο καὶ ἀπαρτήρητα γίνονται οἱ μεγάλες ἀλλαγῆς ξαναθροιάζεται τὸ φαντάσμα τοῦ Κυβίερου μὲ τοὺς κατακλυσμοὺς του. Τέτοια μαθήματα σὰ δὲ σὲ κάνουν γιὰ ὅλα νάμφιβάλῃς, σὲ φέρνουν ἀθελα πρὸς τὸν ἐκλεχτισμὸν, πρὸς τὸ ντιλλεταντισμὸν, πρὸς τὸν ὅλον τὸ συνταίριασμα. Καὶ στοχάζεσαι, μαζὶ μὲ τὸ σοφὸ: Ἀδερχάδες εἶναι ἡ Ἑξέλιξιν καὶ ἡ Ἐπανάστασι, μέσα στὴ φύση. Συνυπάρχουν τὰ ξαφνικὰ ἀλλάσματα καὶ τὰ ἀργὰ μεταμορφώματα. Εἶναι καὶ ὠραίστα καὶ δέλτα —Κ' εἶσι ὅλα συμβιβάζονται Ἐμένα σὰ νὰ μὴ μοῦ πολυαρέσουν πάντα καὶ παντοῦ οἱ εἴκοιοι συμβιβασμοί. Γιὰ νὰ περπατᾷ ἐλεύτερα καὶ σὰ νάχω φτερὰ στὰ πόδια μου, μού χρειάζεται νὰ νοιώθω κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου μὴ στέρεα γῆ.

Ὁ ἴδιος

ΘΕΑΤΡΟΝ

Θέατρον Συντάγματος: Ὁ «Κλέπτης» δρᾶμα εἰς πράξεις τρεῖς, τοῦ Bernstein, κατὰ μετάφρασιν Π. Καλογερίνου.

ΝΕΑΡΑ παρισινή, ἡ Μαρις, λατρεῖται τὸν ἄνδρα της καὶ θέλει νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Τὰ εἰσοδήματα ὅμως τοῦ νέου ἀνδρῶντος δὲν ἀρκοῦν διὰ τὰς τουαλέττας τῆς ἐρωτευμένης φιλαρέσκου. Ἡ Μαρις λοιπὸν, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρὸς της, γίνεται κλέπτρια. Εἰς τὴν ἑσπῶν, δέου φιλοξενούται, παρισιάζει κάθε τῶσον ἕνα σιγῆρῆ, εἰς τὸ ἰδιαίτερον δωμάτιον τῆς φίλης της, καὶ ὑπεξαιρεῖ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἕως εἰκοσι χιλιάδες φράγκα. Μὲ αὐτὰ πληροῦνε τὰ ὠραῖα καπέλλα καὶ τὰ ὠραῖα φουστάνια, τὰ ὅποια τρελλοῦναι τὸν ἄνδρα της καὶ τῆς τὸν κρατοῦν πιστόν.

Ἡ κλοπὴ ἀνακαλύπτεται. Μερικαὶ συμπτώσεις κάμνον νὰ ἐνοχοποιηθῇ ὁ Φερνάνδος, ὁ υἱὸς τοῦ οἰκοδεσπότου, ἕνας νέος δεκαεννέα ἐτῶν, ἐρωτευμένος τρελλὰ μὲ τὴν Μαρις. Ἐκεῖνη, φυσικὰ, ἀποκροῦει τὸν ἐρωτᾶ του, ἀλλ' εἰς τὴν κρισίμον στιγμὴν δὲν διατάζει νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς καλοτυχίας καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Φερνάνδον μίαν θυσίαν: Νὰ προσποιηθῇ ὅτι ὁ ἐνοχος εἶνε αὐτός. Ὁ νέος τὸ κάμνει μὲ ὄλην τὴν αὐταπάρησιν τοῦ ἐρωτευμένου, καὶ ἡ ὁμολογία του

πίπτει ως κεραυνός κατά της κεφαλής του δυστυχισμένου πατρός του. Ο υιός του κλέπτης! Η γυναίκα του, η φίλη του, δεν ήξεύρουν πώς να τον παρηγορήσουν. Η Μαρίς σιωπά...

Αλλά την ίδια νύκτα, όταν μένη μόνη με τον άνδρα της, εξαναγκάζεται να ομιλήσει Μέσα εις το πορτοφόλι της, τυχαίως, ο άνδρας της ανακαλύπτει εξ χιλιάδες φράγια. Την έρωτά επιμόνος πού ηρώ τόσο ποσόν, κ' εκείνη ομολογεί ότι είχε η κλέπτρια. Έξαλλος ο άνδρας της θέλει να τρέξει, να εύρη τον Φερνάνδον, να του ζητήσει τον λόγον της αυτοθυσίας του, να ποκαλίη τα πάντα. Αλλά η Μαρίς τόν απειλεί ότι αν τό κάμη, θα πείη από τό παράθυρον. Και τόν κρατεί εκεί διά της βίας.

Δέν θα ομιλήση κανείς τα πράγματα θα βαδίσουν τόν δρόμον των. Διά να σωφρονίση τόν κλέπτην, ο πατέρας του τόν εξορίζει εις την Αμερικήν. Ο Φερνάνδος υποχρεούται να αναχωρήση άμέσως. Και τό πρώτο της τρομεράς συζυγικής νυκτός, ακολουθεί η σκηνή τού άποχαριτωμού. Κλαίει ο Φερνάνδος, κλαίει ο πατέρας του, η μητέρα του, όλοι... Η Μαρίς δέν άντέχει περισσότερο. Και ξεφωνάζει την ένοχόν της ένώπιον όλων. Έτελείωσε! Τώρα, άντι τού Φερνάνδου, θά αναχωρήσουν διά την Αμερικήν οι νεαροί σύζυγοι.

Αν έξαιρέση κανείς τόν έρωτα τού Φερνάνδου, ο οποίος είνε άληθινός, και κάπως τόν χαρακτήρα τού συζύγου, όλα τά άλλα, εις τό δράμα αυτό, κατά βάθος είνε ψευδή και συνθηματικά. Η σοβαρότης του είνε επίπλαστος. Απατά τους ανθρώπους ότι κάτι μέγα βλέπουν, ένφ τρώντι δέν βλέπουν τίποτε. Αλλά η άπάτη αυτή ίσα-ίσα τό κάμη έργον. Διότι χρειάζεται μεγάλη τέχνη διά να λησμονή ο θεατής την απιθανότητα της βάσεως, τού θεμελιώδους έπεισοδίου, τών περιωστέρον χαρακτήρων, και να μη βλέπη παρά την άλήθειαν, την καταπληκτικήν τρώντι άληθειαν, μερικόν λεπτομερειών. Τι θαυμασία εκείνη σκηνή μεταξύ τών δύο συζύγων, την νύκτα! Αλλά έν γένει ο διάλογος είνε τόνον φυσικός, τόνον ψυχολογημένος, πού νομίζει κανείς ότι τόν έπηρε φωνογράφος Κάμη μεγάλην έντύπωσιν, και δίδει συγκίνησιν και προξενεί ήδονήν, μολονότι, σημειώσατε, δέν έχει καμμίαν εύφωλογοίαν, κανένα χαριτωλόγημα ή καλαμπούρι. Έχει τόνον την άνωτέραν, την μεγάλην εύφυίαν της αντίγραφής εκ τού φυσικού. Πώς ήθελα να τόν ήκουαν και να τόν έπρόσεχαν ιδιαίτέρας οι συγγραφείς μας, οι όποιοι διά να κάμουν τάχα τους ήρωάς των να ομιλούν ώραία, τους κάμουν να ομιλούν άφύσικα! Η φυσικότης είνε η μεγαλύτερα ώραότης. Και αυτή ήμπορεί να θαυματουργήση άκόμη και εις ένα δράμα, τού όποιου τό βάθος δέν είνε άληθινόν.

Έννοείται, ότι τό είδος άπαιτεί κ' έξόχως φυσικήν απόδοσιν. Είς την μεγάλην έπιτυχίαν τού έργου — έως τώρα αριθμεί δέκα παραστάσεις, — συνετέλεσε τούλάχιστον κατά τό ήμισυ ή ώραία μετάφρασις τού κ. Καλογερίκου, η θαυμασίου ρεαλιστική υπόκρισις τού κ. Βονασέρα, και προπάντων η Δίς Μαρίνα Κοτοπούλη, η όποία ως Μαρίς ήτο κάτι τι τέλειον.

Θέατρον Νεαπόλεως: «Ο Ναστραδίν Χόντζας», φάρα εις πράξεις τρεις, υπό Γερ. Βώκου.

Την έπομένην της πρώτης παραστάσεως, έγραψα διά τό «Νέον Άστν» μίαν κριτικήν. Μολονότι τό έργον — παρά πᾶσαν προσδοκίαν, — έπαίχθη άκόμη πέντε φορές, δέν έχω κανένα λόγον να μεταβάλω γνώμην περί της αξίας του. Και αντίγραφω έδώ την κριτικήν μου, σχεδόν αύτολεξεί.

Τό πλέον κριτητόν, άλλ' όχι και τό μεγαλύτερον λάτρω της φάρας αυτής, είνε ότι διαφεύδει τόν

τίτλον της. Ο Ναστραδίν Χόντζας, δέν είνε ο θαυμασός εκείνος Χόντζας πού ξεύρομεν. Από τά ανέκδοτά του τούλάχιστον, είχαμεν πολύ διαφορετικήν ιδίαν περί τού χαρακτήρος του, της ιδιορρυθμίας του, της εύφυίας του, της φιλοσοφίας του, της μορφής του έν γένει — άκόμη ίσως και περί τού βίου του. Ο κ. Βώκος ήθέλησε να μάς άνατρέψη αυτήν την ιδέαν και να μάς παρουσιάση επί της σκηνης άντι τού εύρονος φιλοσόφου ένα άνήθικον λογάν, άντι τού πρωτοτύπου πανούργου ένα κοινόν κατεργάρον, άντι τού αγαθού και άκάκου κατά βάθος νοικοκύρη, ένα άπρόοπτον και φαμφαρόνον Πρωθυπουργόν, ο όποιός από τόν άληθινόν Ναστραδίν δέν διατηρεί παρά τά παλιά του ανέκδοτα, άλλα και αυτά φαίνονται τόνον άταιρίαστα με τόν νέον του χαρακτήρα, ώστε εις τό στόμα του κατανιοθν ήλιθιότητες.

Ο κ. Βώκος πλάττει περί τό αυθαίρετον αυτό πρόσωπον ένα μύθον έπίσης αυθαίρετον, μόνον και μόνον διά να κάμη τόν φανταστικόν του Ναστραδίν διοργανωτήν ενός Κράτους, όμοιον τάχα με τό ιδικόν μας, και να λάβη άφορμήν επικαίρων ύπαινιγμών και συγκρίσεων εις βάρος μας. Η ιδέα αυτή δέν είνε τόνον άτυχή. Μία πολιτική φάρα άνατολίτικη, ήμπορούσε να σατυρίζη ώραία τό πρότυπον βασιλείου της Ανατολής. Αλλά από τους άντιπατριωτικούς ύπαινιγμούς τού κ. Βώκου, — και αυτή είνε η μόνη άτυχία, — λείπει τό πνεύμα πού θα τους εξήγηζε. Σάτυρα δέ χωρίς πνεύμα είνε μόνον κακία και άσέβεια.

Έδώ πρέπει να νοήξω μίαν παρένθεσιν. Ο κ. Βώκος, άπαντών εις τό άρθρον μου αυτό, μ' έπροκάλεσε να τού δηλώσω αν δέν θεωρώ κ' έγώ την πολιτικήν μας κατάστασιν τόνον έκρυθμόν, ώστε να νομίζω ότι επιτρέπεται και ο από σκηνης σατυρισμός της, χωρίς να είνε τούτο κακία και άσέβεια. Πώς όχι; Αλλά έγώ δέν είπα ότι κάθε σάτυρα έν γένει είνε κακία και άσέβεια. Αλλά μόνον εκείνη πού δέν έχει πνεύμα. Αν ο κ. Βώκος νομίζει ότι η σάτυρα τού ήτο πνευματώδης, έγώ δέν έσχημάτισα αυτήν την ιδέαν. Και δυστυχώς ούτε ο άλλος κόσμος. Οι ύπαινιγμοί εκείνοι περί στρατού, στόλου, δικαιοσύνης, δικαιουσίνης κτλ. έθύμωσαν μάλλον άντι να φαιδρύνουν τους θεατάς.

Ο συγγραφέας δέν κατόρθωσε να τους κάμη να γελάσουν τόνον, ώστε να συγχωρήσουν την άσέβειαν. Και έδώ η παρένθεσις κλείει.

Όσον διά την κατασκευήν, την πλοκήν και την σκηνικήν οικονομίαν τού έργου, τίποτε τό «τεχνικόν» δέν έχομεν να σημειώσωμεν. Άλλοτε ο κ. Βώκος μάς έφάνη πολύ θεατρικώτερος. Τό νέον έργον του έχει τόν έξωφρεσισμόν μάς φάρας: άλλ' όχι εις τόν πρόποντα βαθμόν. Θα ήρχετο κανείς η να ήτο όλιγώτερος, διά να έχη να κάμη με άληθινήν, σοβαράν κωμωδίαν η πολύ μεγαλείτερος, διά να γελά επιτέλους μόνον με τόν έξωφρεσισμόν. Ο διάλογος πάλιν δέν μάς έφάνη ούτε λεπτός, ούτε καν χονδρονόστιμος. Και από τας επικαίρους εύφωλογοίαις, μία η δύο νομίζομεν ότι έπροκάλεσαν άληθινήν ήλαρότητα.

Τά τραγουνάκια τού δημοφιλούς συνθέτου κ Κοκκίνου, άνατολικής χροιάς, εύχάριστα άλλ' η «ένορχήστροφως» των μάς έφάνη άκατάλληλος, — αν και εις αυτό ήμπορεί ναπατώμεθα. Και η υπόκρισις άρκετά καλή και η σκηνοθεσία καλλίστη. Μόνον τά αυτοσχέδια ίταλικά τού κ. Ταβουλάρη, — τά συμπεριλαμβάνομεν και αυτά εις την σκηνοθεσίαν, διότι δέν είνε βέβαια έργον τού συγγραφέως, — μάς έκαμαν την έντύπωσιν πολυτελείας ύπερ τό δέον περιττή.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Σημείωσις.

Η «Νέα Σκηνή» έδωσε τό «Κόλλο» (Le tour de main) τό ώραίον και λεπτότατον δραματάκι (comédie) τών Α. Tarride και F. de Croisset: τό δέ θέα-

τρον τού Συντάγματος την «Κυρίαν τού Μαξιμ» (La Dame de chez Maxim), την πολύχροτον παρισινήν φάραν. Είχε κ' έδώ μεγάλην έπιτυχίαν και παίζεται κάθε βράδι, ένφ, — είνε περσιτόν να τό είπωμεν, — τό «Κόλλο» μόλις επαίχθη δύο φορές.

Προετοιμάζονται: Τά «Παναθηναία», άθηναϊκή έπιθεώρησις τών κκ. Χ. Αννίνου και Γ. Τσοκοπούλου εις την «Νέαν Σκηνήν» η «Κασσιανή», βυζαντινόν δράμα τού κ Α. Κυριακού, εις τό Σύνταγμα η «Χίμαιρα», συμβολικόν δράμα τού κ. Α. Νέη, εις τό «Αθήναιον» και έν ιστορικόν δράμα τού κ. Α. Τανάγρα εις τό θέατρον της Νεαπόλεως.

Ε.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΜΕ τό προσεχές τεύχος άρχίζομεν «Τό Βιβλίον της Αυτοκρατείας Έλισάβετ» τού κ. Κωνσταντίνου Χρηστομάνου. Ημπορεί κανείς να τό όνομάση πρωτότυπον άφου μεταφέρεται έλληνικά από τόν ίδιον τόν συγγραφέα. Ητο ίσως ο μόνος ένδεδειγμένος διά ν' άποδώση όλας τας λεπτότητας τού έργου αυτού διά τό όποιον τόσα έγράφησαν. Ο γάλλος άκαδημαϊκός Μπαρρές έχει άφιερώσει ώραίας σελίδας εις τό βιβλίον τού κ. Χρηστομάνου. Μεταφέρομεν εις τό τεύχος αυτό μερικάς ως πρόλογον χάριν τών άναγνωστών μας.

Με την μετάφρασιν αυτήν θα έχομεν να επιδείξομεν έν από τά ώραία σύγχρονα φιλολογικά πρόβληματα. Μία ύπαρξις ύπερτέρα, η όποία έζησε άπομονωμένη μέσα εις την πύδ θορυβώδη ζωήν, με την άγάσθη τού πόνου και με την λατρείαν τού ώραίου. Έπειτα ένας ποιητής ο όποίος διείδε την ύπαρξιν αυτήν και μάς έδωσε με τέχνην τό πορτραίτο της. Είτε άφηγούμενος την ζωήν της Αυτοκρατείας είτε άποδίδων τας σκέψεις της, ο κ. Χρηστομάνος είνε ο καλλιτέχνης πού έγραψε εις πεζόν ένα ποίημα έξόχου έμορφιάς.

ΑΠΟΣΠΩΜΕΝ τά εξής εκ τινος ιστορικού άρθρου τού κ. Μαρίνου Σιγούρου, υπό τόν τίτλον «Ηρόδοτος της έν Ζακύνθω μορής της Αραφονητίας», δημοσιευθέντος εις τό έν Κωνσταντινουπόλει έκδοθέν Ημερολόγιον τών Έθνικών φιλανθρωπικών καταστημάτων:

«Διηγούντα ότι έμπορικόν πλοϊόν κατά την άλωσιν της Κωνσταντινουπόλεως άνεχώρησεν εκειθεν και, κατά την διάρκειαν τού ταξειδίου, έναυάγησε πλησίον της Ζακύνθου. Μεταξύ τών ναυαγίων, τά όποία έφεραν τά κύματα εις τας άκτάς της Ζακύνθου, ήπηχε και άγια εικόν, την όποιαν είδον βοσκοί, κατά τύχην εκειθεν διαβαίνοντες. Οι ιερείς τού χωρίου, παρακολουθούμενοι υπό άγροτών περιέργων, μετέβησαν εις την άκτήν όπου εβρον την εικόνα της Θεοτόκου. Κατ' άρχάς άποδομήθη μικρός ναός και κατόπιν δι' έράνου ανηγήθη λαμπρός ναός έν τω όποιω κατετέθη η εικόν της Θεοτόκου. Η εικόνα αυτή έθεωρείτο θαυματουργός και διά τούτο συχνάκις, έν καιρώ άνομβρίας, μετεφέρετο εις την πόλιν και γίνετο λιτανεία. Τώρα δε τό εικόνημα τούτο λιτανεύεται εκάστην δευτέραν της Δεκαμνησίμου. Η μόνη της Αναφονητίας εκτίσθη υπό της ήγεμονίδος αδελφής τών Δε Τόκων, ότε ούτοι διετέλουν κυρίαρχοι της νήσου Ζακύνθου, είνε δε πλουσιωτάτη εις κτήματα κείμενα επί τών δυτικών άκτών της νήσου. Πρίν διαλυθή ήτο μία τών μεγίστων ζακυνθίων μονών. Πλείστοι είνε έν Ζακύνθω ναοί και πολλοί αι μοναί. Τό βαθύ θρησκευτικόν άσθημα τού λαού τούτου έξεδηλώθη κατά καιρούς διά της άνεγέρσεως πολλών ιερών ιδρυμάτων και διά της καθιέρσεως εις τόν μοναστικόν βίον διαφόρων εύγενών. Πολλοί εύπατριδαί ένηγκα-

λίσθησαν τό ιερατικόν έπάγγελμα, κατά τους παλαιότερους χρόνους, άφιερώναντες τας περιουσίας των εις άνέγερον εκκλησιών.

Η Νουνα Rassegna της Φλωρεντίας, τεύχος 2-3. σελ 331) δημοσιεύει τόν εξής μύθον τού σέρβου συγγραφέως Katalinje Jeretin.

«Μέσα στο σταύλο η ήμίονος έσυρητόσε με τό άλογο κ' εκατηγορούσε την ύπομονή τού δνου. Ύπερηφανεύετο κ' έλεγε πώς άνήκει και αυτή και τό άλογο εις την ίδια φυλήν. Έζητούσε εις την όμιλίαν της να εύρη τόν τρόπον να ταπεινώση τόν ύπομονητικόν όνον όπου τραβηγμένο εις πλεόν άπόμωρη γωνιά έμασούσε λίγο χόρτο. Έλεγεν η ήμίονος προς τό άλογο: — «Είμαι άληθινά ύπερήφανη πού είμεθα συγγενείς, ένφ πρέπει να ύπερηφανεύεσθα διά τους προγόνους σου». Τό άλογο άποκρίθηκε: — «Ναι, οι πρόγονοί μου ώδήγησαν τους ήρωας εις πόλεμον, εις τους κάμπους της τιμής, τους έστεφανώσαν με δάφνην, τους έψαλαν κάθε έθνος οι ποιηταί. Διάβασε την ιστορίαν και παντού θα εύρης δοξασιμόν τού άλόγου τό όνομα». Η ήμίονος έπεβεβαίωσε με αυθάδειαν: — «Βεβαίωτατα ευγενεστάτη φυλή... Ε! σέ, γαϊδούρι, πού είνε η δόξα σου; τί λέγει η ιστορία σου;». Τότε με ύφος συμπαθείας την διέκοψε, τό άλογο: — «Αφήστον, τόν καίμενο, να φάγη τ' άχερά του... Και έξλό αλύπητο, προσέθεσεν με χαυρεκακίαν η ήμίονος: ήθελα όμως να άκούσω την διήγησιν της δόξης του! Ε, γαϊδάρε, ζύπνα, ύπερασπίσου».

Και ο όνος ώμίλησεν. — «Οι πρόγονοί μου δέν έδρεψαν δάφνας εις τών πολέμων τους αίματομένους κάμπους, δέν ώδήγησαν στους όμους των τους καθάλλοηδες πού σπέρνουν την καταστροφή και τόν θάνατον... Είμαι πρόστυχος, φτωχός και λησμονημένος. Μοναχά εις την ράχην ενός προγόνου μου έμπήκεν εις την Ιερουσαλήμ ο θεάνθρωπος κρατών τό κλωνάρι της ειρήνης!».

Η ήμίονος και τό άλογο έσκησαν καταγής σιωπηλοί και ταπεινωμένοι και δέν ώμίλησαν άλλο εκείνην την ήμέραν.

ΕΙΣ την Βαρκελώνην έξεδόθη υπό τού κ Pin y Soler ώραίον βιβλίον υπό τόν τίτλον «Ανατολή». Τό βιβλίον τούτο είνε ένας ύμνος προς τας έλληνολατινικάς φυλάς. Ο συγγραφέας εις τό έργον του μάς περιγράφει την Μάλταν, τό Βρίνδιον, την Κέρκυραν, τας Αθήνας, την Κωνσταντινούπολιν και τέλος τό Βουκουρεσίον. Ο συγγραφέας εις ώραίον ύφος μάς μεταδίδει τας καλλιτεχνικάς έντυπώσεις του, τας παρατηρήσεις του, έν γένει και τας σκέψεις του.

ΕΞΕΛΟΘΗ έν Μονάχω μετάφρασις τών επιστολών τού ίταλου φιλοσόφου άββα Γκαλιάνη (17281-777), τόν όποιον ο Νίτσε άπεκάλει «πνευματώδεστον άνθρωπον της εποχής του» και τόν έθεώρει ως άνώτερον και τού Βολταίρου. Οι άδελφοί Γκογκούρ εις την Γαλλίαν έγραψαν ένθουσιωδώς περί τού Γκαλιάνη και αι «Επιποστολαί» του έδημοσιεύθησαν εις πολλές έκδόσεις. Τόν ύφος του είνε θαυμασίον, εις κάθε σελίδα διαφαίνεται ο χαρακτήρ του και λάμπει τό παράδοξον πνεύμα του.

ΕΙΣ τό Παρίσι έδημοσιεύθη μία πολύ ένδιαφέρουσα κριτική μελέτη τού Λανζεβέν περί τού ποιητικού έργου τού άποθανόντος ποιητού Έρεδιά. «Τά Τρόπαια, λέγει ο κριτικός, δέν είνε παρά λείψανα ελλημμένα εκ τών παλαιών, νεωτέρων και σύγχρονων συγγραφέων όπου ο ώραίωτερος στολισμός των

ἀνελύθη και ἐσμιλεύθη κατόπιν ἐκ νέου και ἐπί του ὁποίου ὁ Ἐρεδιά ἔθεσε τὴν ἀνεξίτηλον σφραγίδα ταν». Ἡ παρατήρησις αὕτη, ἡ τόσον δικαία, δεικνύει μίαν φορὰν ἐπιπλέον τὴν μέθοδον του μεγάλου ποιητοῦ, και ἡ ὁποία εἶνε ἡ μέθοδος ὄλων τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν. Ἐνε πασίγνωστον ὅτι διὰ τὸν Ἐρεδιά ἕνα συννέτον ἦτο ἐργασία κοπιώδης ἀφοῦ διὰ τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ ἐξωνύχιζεν ὀλοκλήρους τόμους. Ἡ μέθοδος του Ἐρεδιά ὁμοιάζει πολὺ μ' ἐκείνην του Φλωμπέρ διότι και οἱ δύο εἶχον τὴν αὐτὴν περὶ τέχνης ἀντίληψιν. Ἄλλως ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς ὁμολογεῖ τοῦτο ὁ δὲ Jean de Gourmont φυλλομετρῶν τὸ «Δελτίον τῶν αὐτογράφων» του Σαράβὲ εὔρε χαρακτηριστικὴν ἐπιστολὴν του Ἐρεδιά διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ζητεῖ συγγνώμην ἀπὸ ἕνα συνάδελφόν του ὡς μὴ δυνάμενος να μεταβῆ πλυσίον του. «Ἐργάζομαι, λέγει διὰ τὸ συννέτον μου» ἡ Φαίδρα τὸ ὅποτον ἐλιπίσω να τελειώσω ἐν καιρῷ διὰ να τὸ στείλω εἰς τὴν Σάρραν Μπερνάρ.

ΜΟΛΟΝΟΤΙ οἱ Ρουμῶνοι ἔχουν κηρύξει ἀνηλεῆ πόλεμον ἐναντίον παντός ἑλληνικοῦ, αἱ Ρουμανίδες ἀπεναντίας ὄχι μόνον συμπαθοῦν ὅτι ἑλληνικὸν ἀλλ' ἤρχισαν και να νοσταλγοῦν και τὸν ἥλιον μας ἀκόμη. Ἐνε ἡ περὶ τῆς Comtesse de Noailles τῆς τριφεράς Γαλλίδος ποιητρίδας ἡ ὁποία ἐκ πατρὸς εἶνε Ρουμανίς ἐκ μητρὸς ὁμοῦ Ἑλληνίς.

Εἰς τὴν τελευταίαν ποιητικὴν τῆς συλλογὴν ἡ κόμισσα de Noailles εἶνε ἀληθῶς Ἑλληνίς παρὰ Ρουμανίς. Τὰ περισσότερα τῶν ποιημάτων τῆς γέμον ἐλληνικῶν ἐμπνεύσεων αἱ ὁποῖαι ἀναμφισβητήτως προσδίδουν μίαν ἰδιόζουσαν χάριν εἰς τὸ ποιητικὸν τῆς τάλαντον. Φυσιολάτρεις ἡ ποιήτρια δὲν ἀρκεῖται ὁμοῦ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς φύσεως τὴν ὁποίαν περιγράφει. Μέσα εἰς τὴν ἀνησυχον ψυχὴν τῆς ζητεῖ κατὰ τι ἄλλο και αὐτὸ εἶνε ἡ ἀγάπη τῆς ἡ περιπαθῆς πρὸς τὸν ἥλιον.

Πραγματικῶς ἡ κ. de Noailles εἰς τὴν ποιητικὴν αὐτὴν συλλογὴν τῆς εἶνε ἐρωτευμένη με τὸν ἥλιον διότι μόνον αὐτὸν ἐπικαλεῖται εἰς τοὺς στίχους τῆς και ἐπιθυμεῖ να ἀσθανθῆ τὴν «κεφαλὴν του ἡλίου ἐπὶ του στήθους τῆς».

Η τελευταίως ἐκδοθεῖσα ἀλληλογραφία του Αἰμιλίου Ζολᾶ ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὰ νεανικά του γράμματα εἶνε ἀληθῶς πλήρης ἐνδιαφέροντος. Τὰ γράμματα αὐτὰ ἀπευθύνονται εἰς τρεῖς ἐκ τῶν ἐπιστηαιτέρων φίλων του μεγάλου μυθιστοριογράφου τὸν Baille, τὸν Gézane και τὸν Roux και μᾶς παρουσιάζουν τὸν Ζολᾶ πὸς ἐσκέπτετο εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν εἴκοσι ἐτῶν ὅπου προῦριζεν ἑαυτὸν διὰ τὸ ποιητικὸν ἐπάγγελμα.

Ἡ ἀλληλογραφία του αὐτῆ εἶνε μᾶλλον φιλολογικὰ γυμνάσματα και σχεδὸν ὀλοκλήρως περιστρέφεται εἰς τὸν ἔρωτα, τὴν τέχνην και τὰς γυναῖκας. Διότι εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Ζολᾶ ἦτο ὁ ῥομαντικώτερος τῶν ποιητῶν και ἐφανατᾶζετο μίαν ζωὴν τελείως ἡρεμον, μίαν ζωὴν ἐρημικὴν και πεπλωμένην ἀπὸ ὄνειρα. Ὁ ἔρωτς μάλιστα του εἶνε περισσότερο ποθητὸς ἀπὸ τὴν δόξαν. Ἐπὶ τὸ θέματος δὲ αὐτοῦ εἶνε ἀνεξάντλητος ὡστε αἱ ἐν λόγῳ ἐπιστολαὶ του να εἶνε ἀληθιναι και πραγματικαι ἐπὶ του ἔρωτος, του ὁποίου ἐπιθυμεῖ ὄλας τὴς ἐκδηλώσεις, ἀπὸ του σαρκικοῦ μέχρι του πλατωνικοῦ.

Ἐν τούτοις ἡ νεανικὴ του αὐτῆ ἀλληλογραφία μᾶς παρουσιάζει τὸν Ζολᾶ ὡς ἄνθρωπον μὴ προικισμένον και πολὺ μὲ φιλολογικὸν τάλαντον. Καμία πρωτοτυπία, καμία σκέψις, ἑλλειψις και ὕψους μόνον μία ἀκαταγώνιστος θέλησις να φθάσῃ μεθ' ὄλας τὰς ἐλλείψεις ταν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο του νὸ εἶνε

κάποιος. «Αἰσθάνομαι κατὰ τι μέσα μου, λέγει εἰς μίαν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, και ἂν πράγματι αὐτὸ τὸ κατὰ τι ὑπάρχη, πρέπει γλῆγορα ἡ ἀργά να ἐκδηλωθῆ». Ὁ,τι του λείπει μάλιστα, και τὸ μαντεύει και ὁ ἴδιος, εἶνε τὰ ὄλικά μέσα τῆς ἐκδηλώσεως. Διὰ τὸ ἀποκτήσῃ αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα πὸν ὄνειροπολεῖ, ὁ στίχος εἶνε ἕνα ἔξοχον γυμνάσμα. Θὰ καμὴ στίχους και τοιουτοτρόπως με τὸν καιρὸν θὰ γίνῃ συγγραφεὺς μεθ' ὄλην τὴν δυσμένειαν τῆς μοίρας ἧτις του ἠρνήθη αὐτὸ τὸ δῶρον τῆς «αὐθοιμήτου ἐκδηλώσεως».

Και ὁμοῦ ἡ ποιήσις εἰς τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ζωῆς του εἶνε σκοπὸς παρὰ φιλολογικὸν γυμνάσμα. Δὲν ἐργάζεται δὲ διὰ τὴν δόξαν. Ὅχι. Ἄλλως τε μόνου του λέγει ὅτι ὁ ποιητὴς «παίρνει τὴν λύραν του, ἀκούσθεται εἰς τὴν μοναξιά και ζῆ μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν ὄνειρων». Ἡ ποιήσις πὸν ὄνειροπολεῖ ὡς ἀντίδρασιν του καταρακωθέντος ῥομαντισμοῦ, δὲν εἶνε και γελοία. Διότι βραδύτερον ἐνθὸ Ἁλαπρὰδ ἐστράφη πρὸς τὸν κλασικισμόν, αὐτὸ, ἐπὸθεῖ μίαν ποιήσιν πὸν να ἦτο πλησιέστερα πρὸς τὸν πραγματισμόν ὅπως και ὁ ἴδιος τὸ γράφει εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν του, ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ περιφρονεῖ τὰ πλεον πραγματικὰ θέματα. Τοιουτοτρόπως ἀφαφαίνεται ὁ πραγματιστὴς και ἂν ἐξακολουθῆ να φαντάζεται ὅτι πλησίον μίαν ἰδεώδους συντρόφου «Στεφανὸνεται με ρόδα» και «μεθ' ἀπὸ ὄνυανον ἡδονὴν» ἡ ἀληθὴς κλίσις του Ζολᾶ δεικνύεται πασιφανῶς και τὸν κάμνει να ἴδῃ τὴν ζωὴν ὑπὸ ἐντελῶς διαφοροεικὴν ὄψιν.

Εἰς τὸ Λονδίνον ἐξεδόθη ἕνα βιβλίον του Στάρ πρᾶγματεῦμενον τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀγγλίδος. Μολονότι φαίνεται ὅτι ὁ συγγραφεὺς του βιβλίου τούτου ὑπέσθη τὴν ἐπίδρασιν σοφῶν συγγραφεῶν ὅσοι ὁ Ζιὰρ και ὁ Κιουρί, ἐν τούτοις ἡ πρωτοτυπία τῶν σκέψεων του δὲν ἐλαττοῦται καθόλου ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης.

Ὅσον ἕνα ἄτομον ἐξελίσσεται ἐπὶ τοσοῦτον αἰσθάνεται ἐν ἑαυτῷ τὰς ψυχικὰς καταστάσεις τῶν προσώπων πὸν του εἶνε ἀγαπητὰ, ἡ και ἄλλων ἀκόμη τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἀναμυγνύεται με τὴν ἰδικὴν του. Ὅς ἐκ τούτου ὁ Στάρ ἀποδίδει μεγίστην σπουδαιότητα εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν του ἄτομου. Ἡ κοινωνία πρᾶγματι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα ὄρισμένον ἀριθμὸν προσώπων. Τοιουτοτρόπως καθε διανοητικὴ ἐντύπωσις ἡ ὁποία θίγει τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν ἀφίγει ἐν αὐτῇ τὰ ἴχνη τῆς

Δι' ἐνὸς μηχανισμοῦ ἀγνώστου, λέγει ὁ Στάρ, ἄλλὰ τὸν ὁποῖον καλοῦμεν «ὑποβολὴν» καθε ψυχικὴ ἐνεργεια ἐκκολλάται εἰς τὸ πνεῖμα πὸν τὴν ἀποδέχεται παρομοίαν ἐνεργειαν, ἡ ἰδέα μίαν ἰδέαν, τὸ αἰσθημα ἕνα αἰσθημα. Ἡ αἰσθηματικὴ εἰς τὴν ὑποβολὴν ποικίλλει, ἀλλὰ κανεὶς δὲν δύναται να εἰπῆ ὅτι μένει ἀδιάφορος διὰ μίαν ἰδέαν ἀένανως ἐπαναλαμβανόμενῃ. Κάθε ἄτομον ἐπιδρᾶ ἐπὶ τῶν προσώπων πὸν τὸν περιστοιχίζον ἀναλόγως του χαρακτῆρος του και τῶν ἀμοιβαίων σχέσεών ταν. Τὸ χαρακτηριστικὸν λοιπὸν του νεώτερον πολιτισμοῦ εἶνε ἡ διὰ τῆς ὑποβολῆς ἐπέκτασις εἰς μέγαν ἀριθμὸν διανοῶν, τῶν λεγομένων ἡ γραφομένων ἰδεῶν. Τοιουτοτρόπως τὸ ἄτομον ἐξελίσσεται καταπληκτικῶς.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, πλειότερον ἢ ἄλλαχῶ ἐσυνείδισαν να σέβονται εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν ψυχικὴν δύναμιν, και αἱ βιογραφίαι ἀποτελοῦν σπουδαιότατον φιλολογικὸν κλάδον, διότι ἡ ἰδιαιτέρα ζωὴ του ἀποθανόντος δορᾶ ἀκόμη διὰ του παραδείγματος και διαοινίζει τὴν ἀτομικότητα. Μερικαὶ προσωποκότητες μάλιστα καθίστανται ἐστία ψυχικοῦ φεγγιστολήματος ἰσχυροτάτου ὅλαι αἱ τρεῖς Ἀγγλίδες ἡ Ἐριέτι Μαρτινά, ἡ Ἐλιοτ και ἡ Κόμπε τῶν ὁποίων ὁ Στάρ εἰς τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον του χαράσσει τὴν ψυχικὴν ἐξέλιξιν.

Παρόμοιον βιβλίον εἰς τὴν Ἑλλάδα σχετιζόμενον

με τὴν ψυχικὴν ἐπίδρασιν, τιτοφορούμενον ἡ «Δύναμις τῶν Ἰδεῶν» ἐξεδόθη πρὸ ἐτῶν παρὰ του ἐν Ὁξφόρδῃ διαμένοντος συνεργάτου μας και ἐκδότη του «Ἐρεῦνης» κ. Πλάτωνος Δρακοῦλη.

ΜΑΚΡΑΙ εἶνε αἱ συζητήσεις πὸν ἐπροκάλεσεν εἰς τὸν περιοδικὸν τύπον του Λονδίνου ἡ «Ἠθικὴ τῆς Φύσεως» τὸν Δεζουμπέρ, ὅστις συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς φυσικῆς ζωῆς του ἀνθρώπου. Ὁ σκοπὸς ἄλλως τε ὀλοκλήρως τῆς δημιουργίας εἶνε ἡ ζωὴ, ἀλλ' ἡ ζωὴ ἡ πλέον δραστηρία, διανοητικὴ και ἠθικὴ ἐφ' ὅσον εἶνε τοῦτο δυνατόν.

Εἶνε καιρὸς — λέγει ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος — να ζήσωμεν ὄλοι μας μίαν ζωὴν πλησιέστερα πρὸς τὴν φύσιν, και εὐρύτεραν διανοητικῶς και αἰσθητικῶς, μίαν ζωὴν περισσότερο ἰσχυράν, ἔντονον, ὄρνιαν και ἀρμονικὴν. Ὁ ἀνθρώπος ἔχει ὡς σκοπὸν τὴν τελείαν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπάρξεως του θέλει ἡ ὀφείλει να θέλῃ να ἐργασθῆ περισσότερο και καλλίτερον, να αἰσθανθῆ περισσότερο και καλλίτερον και ἐν γένει να ἀγαθῆ και να βοηθῆσῃ τὸν ὄμοιον του. Τὸ ἀγαθὸν συντελεῖ εἰς τὴν πρόοδον τῆς ζωῆς, ἐνθὸ τὸ κακὸν ἀπεναντίας παρεμποδίζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρμώμενος ὁ συγγραφεὺς ἐξάγει γνωμικὰ τινα τὰ ὁποῖα ὀφείλομεν να ἐφαρμόσωμεν εἰς τὴν ζωὴν μας και ἀτινα περιλαμβάνουν κατὰ πρῶτον τὰ καθήκοντα πὸν ἔχει ἕκαστος ἀνθρώπος πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα. Ἐδῶ μάλιστα συνίσταται και ἡ πρωτοπία τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης συγγραφῆς, διότι δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ἠθικολόγος ὅστις ἰδιαιτέρως να ἐμμεμνησε και περὶ τῆς σωματικῆς ὑπάρξεως.

Ο «Σύλλογος τῶν Φιλᾶθλων» ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τὰς πληροφορίας ἐνθουσιώδους φίλου τῶν ὄρνιαν σωματικῶν γραμμῶν συνεχωνεύθη με τὸν γηραιὸν σύλλογον του «Μίλωνος». Τὸ εὐχάριστον τοῦτο γεγονός διὰ τοὺς μὴ γνωρίζοντας τὰ πράγματα — γράφει ὁ ἐπιστέλλον φίλος — θὰ παρελθῆ ἀπαρατήρητον, ἀλλὰ διὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν κοινωνίαν και τὴν ἐν γένει πρόοδον του ἀθλητισμοῦ εἰς τὴν ἀκμάζουσαν παροικίαν εἶνε πολὺ σημαντικόν. Διηρημένα ὡς ἦσαν τὰ δύο ἀθλητικὰ σωματεῖα ὑπῆρχε φόβος να ἀποσυντεθοῦν ἐνθὸ ἡνωμένων πλέον ἡ δράσις ταν εἶνε ἐξηφαλισμένη. Εἰς τὰς φέβρας του «Μίλωνος» εἰσέρρευσε νέον αἶμα σφύζον ἀπὸ ῥώμην και νεότητα διότι οὐδεὶς θ' ἀρνήθῃ ὅτι ὁ «Σύλλογος τῶν Φιλᾶθλων» ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ ἑκατοντάδα νέων ἔδωκε, μολονότι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συστηθεῖς, τεραστίαν ὠθησιν εἰς τὴν σωματικὴν διάπλασιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἡ ὁποία ἔφερε και τὴν ψυχικὴν τοιαύτην ὡστε σημερον ἡ ἐκεῖ κοινωνία χάρις εἰς τὴν ἀθλητικὴν ἀνατροπὴν να ἐνθουσιάζεται διὰ πᾶν ὅτι εἶνε ὄρνιαν και ἀληθῆς.

Οἱ ἰδονται τῶν «Φιλᾶθλων» ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸν «Μίλωνα» διὰ τὸν κ. κ. Β. Σαράντη, Κωνστ. Πατᾶ, Ἱ. Καζούλη, Γεωργ. Ἀρχοντοῦλη Βασ. Ἰακωβίδη, Ἀλεξ. Σαραπατᾶ και ἄλλων ἀκόμη ἀφοσιωμένων φίλων τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων.

Ο Γάλλος αἰσθητικὸς Καμίλ Μοκλαίρ ἐξέδωκε τελευταίως μακρὴν φιλοσοφικὴν μελέτην ἐπιγραφομένην αἱ *Τρεῖς κρίσις τῆς Συγχρόνου Τέχνης*. Ἡ πρώτη κρίσις ἡ ὁποία θέτει εἰς κίνδυνον τὴν σύγχρονον τέχνην εἶνε κατὰ τὸν συγγραφέα ἡ δυσκολία ὅπου εὐρίσκειται αὐτὴ ὡς πρὸς τὴν ἰδρυσιν ἐνὸς νέου συμβολισμοῦ. Ἢ θρησκευτικὸς συμβολισμὸς ἐπὶ του ὁποίου ἡ τέχνη ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἀπέθανε πρὸ πολλοῦ. Ἡ πίστις σημερον βασιζέται ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιστήμη ὁμοῦ θὰ μᾶς δώσῃ ἀραγε εἰκόνας τοι-

αὐτὰς αἱ ὁποῖαι να χρησιμεύσουν εἰς τὴν τέχνην; Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι ὁ *μοκλαίρ* ὅστις ὡς βάσιν ἔχει τὴν φυσιολατρίαν θὰ δυνηθῆ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα να μᾶς προμηθεύσῃ ἐπ' ἀπειρον ἀρκετὰς μορφὰς χρησίμου εἰς τὴν τέχνην.

Ἡ δευτέρα κρίσις εἶνε ὁ ἱμπεριονισμὸς ὅστις ἰδρῦθη ἐπὶ τῆ βάσει μᾶς νέας αἰσθητικῆς. Ἀλλὰ μεχρὶ σημερον δὲν ἐφθασε εἰς τὸν προσδοκώμενον σκοπὸν. Καὶ ἡ τρίτη κρίσις εἶνε ἡ τῆς διακοσμητικῆς τέχνης, ἡ ὁποία ζητεῖ τὴν δημιουργίαν νέου ῥυθμοῦ διὰ τὰ ἐπιπλά μας και τὰ σπῆτια μας, ἐπιθυμούσα να θέσῃ τὴν κοινωνίαν μας εἰς τὸ πλαισίον πὸν τῆς ἀρμόζει, και μὴ δυναμένη δυστυχῶς να τὸ κατορθώσῃ.

ΥΠΟ τὸν τίτλον «Ἄγνωστοι φυσικαὶ δυνάμεις» ὁ Καμίλ Φλαμαριαῖος ἐξέδωκεν εἰς τὸμον τὰς διαφόρους περὶ πνευματισμοῦ μελέτας του. Ὁ συγγραφεὺς, λέγει, ὅτι ἀπὸ τεσσαρακονταετίας μελετᾶν τὰ πνευματιστικὰ φαινόμενα, με ὄλους τοὺς γνωστοὺς μεσάζοντας πολλὰκις συνέλαβεν αὐτοὺς να ψεύδονται εἰς ὄρισμένας στιγμάς. Ἐν τούτοις, βεβαίως ὅτι, μεθ' ὄλας αὐτὰς τὰς ἀδυναμίας τῶν μεσάζοντων, τὰς ὁποῖας θεωρεῖ ἀνθρωπίνους, και αἱ ὁποῖαι προέρχονται ἀπὸ τὰς πολλὰς δυσχερείας τῶν πειραμάτων, πλείστα ὄσα πνευματιστικὰ φαινόμενα ἐβεβαιώθησαν, ἐπανεληφθησαν, και ἐταξινομήθησαν, φαινόμενα τῶν ὁποίων ἡ ἵπαρξις γενικῶς ἔγινε ἀποδεκτὴ.

Εἰς ὀλοκλήρον τὸ ἀνωτέρω βιβλίον ἡ κυριαρχούσα ἰδέα εἶνε ὅτι ὁ κόσμος περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἐντελῶς ἀγνώστους ἀκόμη και συμπεραίνει ὅτι αἱ «ψυχαὶ ἐπιζῶσιν και μετὰ τὸν θάνατον του σώματος».

Ο δόκτωρ Γκοῦλικ ὁ ὁποῖος διενθῦναι εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ν. Ὑόρκης τὸ φυσιολογικὸν τμήμα, ἀπέδειξε τελευταίως διὰ πλείστον πειραμάτων ὅτι αἱ διαταραχαὶ τῆς ὄρασεως ἔχουν μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς καθόλου ὑγείας. Συνεπέρεια δὲ ὅτι ἡ ὑπερκόπωση τῶν ὀπτικῶν κέντρων ἐπιφέρει σπουδαιοτάτας βλάβας εἰς ὀλοκλήρον τὸν ὄργανισμόν. Ὁ Καρλάιλ, ὁ Ὀυέλν και ὁ Βάγνερ ὑπῆρξαν θύματα αὐτῆς.

Ἐπὶ τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποῖους ζῶμεν σημερον τὸ κακὸν τοῦτο ἐπιδεινοῦται. Δὲν συμβαίνει ὁμοῦ τὸ ἴδιον και με τοὺς ἀγρίους πὸν δὲν ἀναγινώσκουν ποτὲ και οἱ ὁποῖοι ζῶντες εἰς τὸ ὑπαιθρον δὲν κουράζου καθόλου τὰ ὀπτικὰ νεύρα.

Πλείστα ἀσθένεια προέρχονται συνεπῶς ἐκ τῆς κοπώσεως τῶν ὀφθαλμῶν ἴδιως αἱ ἡμικρανία εἶνε ἀποτέλεσμα πολυῶρον ἀναγνώσεως. Ἄλλως τε οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν μελετητῶν ἀνθρώπων δὲν λαμβάνουν καμμίαν προσφύλαξιν ὄταν διαβάζουν. Καὶ ἐδῶ ὁ ἀμερικανὸς σοφὸς ἀπαγορεύει τὴν ἀνάγνωσιν κακοτυπωμένων βιβλίων και ἰδίως τῶν ἐφημερίδων τῶν ὁποίων τὰ στοιχεῖα εἶνε ἐφθαρμένα. Ἐπίσης συμβουλεύει τὰς κυρίας να μὴ ἀναγινώσκουν ὄταν φοροῦν βέλο. Διότι καταστρέφει τελείως τὰ μάτια ταν. Ἐννοεῖ ὁμοῦ τὰς Ἀμερικανίδας ἴσως αἱ Ἑλληνίδες δὲν διατρέχουν και πολὺ αὐτὸν τὸν κίνδυνον.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Κατὰ τοὺς θερινὸς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον και Ἀύγουστον τὰ «Παναθήναια» ἐνδίδονται εἰς τεύχη μηνιαία διπλά.

Ἐπὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐταιρείας «Ἑλληνισμὸς» ἐξεδόθη ἡ *Ἑλλάς τῶν Ὀνείρων* μου του κ. Ἀστερίου Ἀλεξάνδρου, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς Μεγάλης Ἑθνικῆς Ἰδέας. Τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως

τοῦ βιβλίου ποσὸν θὰ διατεθῆ ὑπὲρ τῶν ἀπόρων σχολείων τῆς Ἡπείρου. Τιμὴ δρ. 3.

Ἔτυχε νὰ πέσῃ στὰ χέρια μας ἓνα πρόγραμμα συν-
αυλίας τοῦ κ. Νίκου Δ. Πετροπούλου, μανδολιστοῦ.
«Ὁ ἔξοχος οὗτος καλλιτέχνης» λέγει τὸ πρόγραμμά
του, «κατέχει τὸ μυστήριον νὰ συγκινή και τὴν μάλ-
λον σκληροτέραν καρδίαν διὰ τοῦ δαιμονίου του ὀρ-
γάνου Μανδόλας». Καὶ παρακάτω: «Οἰονδήποτε τε-
μάχιον, ἐκτελούμενον διὰ τῆς μανδόλας του ἢ διὰ
τοῦ μανδολίνου του, διαπνέεται ὑπὸ ἀπείρου γλυκύ-
τητος καὶ ἀπὸ πρώτης στιγμῆς κρατεῖ αἰχμαλώτους
τὰς καρδίας τῶν ἀκουόντων».

Ἐκατὸν δύο πνιγμένοι καὶ χίλια περίπου σπῖτια
παρασφραγῆτα ἀπὸ τὰ νερά τοῦ μικροσκοπικοῦ Αἰ-
θαίου. Ἀπὴ εἶναι ἡ θλιβερά εἰκὼν τῆς καταστροφῆς
τῶν Τρικάλων.

Ἔρῃνοι ἐνεργοῦνται ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν Τρικκα-
λιτῶν. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ὁ ὑπουργὸς κ. Καλογερό-
πουλος ἐπῆγαν αὐτοπροσώπως νὰ ἀντιληφθοῦν τὸ
μέγεθος τῆς καταστροφῆς.

Εἰς τὸ Ῥόδειον Λόιτην ἐδόθη ἡ «Δημιουργία» τοῦ
Χάυδν ὑπὸ χοροῦ καὶ ὀρχήστρας. Ἡ κ. Νίνα Φωκά,
εἰς τὰς μονόδιαι, ἀπαρμήλους.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Οἴκουμίου Βραβείου προσκα-
λεῖ τοὺς θέλοντας νὰ διαγωνισθοῦν διὰ τὸ τεῖχος ἔ-
τος, νὰ δηλώσουν μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1907.
Διεύθυνσις. *Comunità Greco-Orientale, Trieste.*

Εἰς τὸ Παρίσι ὁμὰς ἑξαγράφων, συλλεκτῶν παλαιῶν
ἐνδυμάτων καὶ μεγάλων ραπτῶν ἀπεράσισε νὰ ἰδρῶσι
Μουσεῖον Ἀμφιέσεων. Εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦτο θὰ
συγκεντρωθοῦν ὅλα τὰ ἀντικείμενα τ' ἀναφερόμενα
εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ γαλλικοῦ φορέματος ἀπὸ τῆς
ἀρχῆς του μέχρι σήμερον.

Ἐ ἀποκαλυπτήρια τοῦ μνημείου τοῦ ἀνεγερθέντος
πρὸς τιμὴν τοῦ Γάλλου μουσουργοῦ Γκωνῶ, τοῦ συν-
θέτου τοῦ «Φάουστ», θὰ γίνον ἐν τῷ Σαιν-Κλοῦ τὴν
2 Ἰουλίου. Ἐπίσης ὁ Μπετόβεν θὰ ἔχη μετ' ὀλίγον
εἰς τὸ Παρίσι τὸ μνημεῖον του.

Τὸν παρελθόντα χειμῶνα ἐξ ὅλων τῶν ξένων δρα-
ματικῶν ὁ Ἴφην ἐκυρίαρχησεν ἐφ' ὅλων τῶν Ἀμερι-
κανικῶν θεάτρων. Ἡ Ἀμερικανικὴ κριτικὴ αὐτὴν τὴν
στιγμὴν τὸν μελετᾷ καὶ τὸν ἀναλύει ἐφ' ὅλης του τῆς
μορφῆς.

Ὁ μουσικὸς κόσμος τῆς Γερμανίας ἀναμένει μετὰ
πολλῆς ἀνυπομονησίας τὸ ἔργον τοῦ Φέλιξ Βεγκέρτ-
νερ, ὅστις ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὸν Φάουστ τοῦ Γκαίτε
συνέθεσε νέαν μουσικὴν ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ ἔργον θ' ἀνα-
βιβασθῆ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ νέου θεάτρου τοῦ Βάιμαρ.

Ὁ τελευταῖος ἀποθανὼν Ἄγγλος μουσικὸς Ὀλν-
ταμ ἄφησεν εἰς τοὺς κληρονόμους του τέσσερα ἀπὸ
τὰ περιφημότερα βιολία τοῦ Στραβιδάριου. Τὸ ἓνα
θὰ δοθῆ εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον. Τὸ ἄλλο γνω-
στὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Τσοκάν κατασκευασθὲν τὸ 1690
καὶ ἀγορασθὲν ἀντὶ χιλίων φράγκων τὸ 1794 ἐφθα-
σεν εἰς τὴν τιμὴν τῶν 25 χιλιάδων φράγκων τὸ 1888.
Τώρα πωλεῖται ἀντὶ 75 χιλιάδων φράγκων!

Αἱ νεώτεραι κριτικαὶ ἔξευναν ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ
Σαίξπηρ μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὸν δαιμόνιος συγγρα-
φεὺς ἐκέρδιζε περισσότερα ὡς ἡθοποιός. Ὡς ποιη-
τῆς ἐκέρδιζε μὲν πεντακάσια φράγκα τὸ ἔτος.

Τὸ Μουσεῖον τοῦ Λούβρου εἰς τὸ Παρίσι ἐπλου-

τίσθη μ' ἓνα ἐπιπλέον ξύλινον ἄγαλμα τοῦ Βούδα
ἐκ τῶν σπανιωτέρων διότι χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 8ου
αἰῶνος μ. Χ. Ἐστάλη ἀπὸ τὴν Ἰαπωνίαν μαζὶ μετὰ
ἄλλας παλαιὰς εἰκόνας τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ
συγκρίνῃ μετὰ τὰ ἔργα τοῦ διασημοῦ Ἰάπωνος καλλι-
τέχνου Οὐταμάρου τὸν ὁποῖον ὁ μυθιστοριογράφος
ἀπεκάλεε «ἑξαγράφων τῶν πρασίνων σπιτιῶν».

Εἰς τὴν Δυσμηκὴν Ἐδρῶπην θεωρεῖται ὡς γεγονός
σημαντικὸν ἡ ὀριστικὴ πλῆσιν προσχώρησις τῆς Ῥω-
σίας εἰς τὴν Σύμβασιν τῆς Βέρνης πρὸς προστα-
σίαν τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας. Καὶ ἡ Ἑλλάς
πότε;

Κατὰ τὰς τελευταίας στατιστικὰς ἢ φιλολογικὰς
παραγωγῆς τῆς Γαλλίας ἐν συγκρίσει μετὰ τῆς
Γερμανίας δὲν φθάνει οὔτε τὸ ἡμισυ ὑπὸ τὴν ἐποχὴν
τοῦ ποσοῦ. Τὸ 1901 π. χ. εἰς τὴν Γερμανίαν ἐξε-
δόθησαν 25 χιλιάδες ἔργα, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν 11
χιλιάδας εἰς τὴν ἰταλίαν ἐπίσης 11, καὶ εἰς τὴν
Ἄγγλιαν μὲν ἐξ ἑκατάδων.

Ῥωσικὸν βιβλίον ἐξεδόθη ἐν Λευσίᾳ περὶ τῶν ἁμαρ-
τῶν τῶν Φαρμασσοῶν ὡς πηγῆς τῆς ποιήσεως τοῦ
Σχίλλερ πρὸ τοῦ 1785.

Τὸ τεῦχος 2-3 τῆς Νουου Βασσεγνα ἀφιερῶνει
διάφορα ἄρθρα εἰς τὸν Καρδούτιον ἐπ' εὐκαιρίᾳ
τοῦ θανάτου. Τὸ ἑλληνικὸν τμήμα τοῦ τεύχους τοῦτου
δὲν εἶναι πλούσιον ὡς συνήθως· περιέχει μόνον περὶ
μετάφρασιν τοῦ ποιήματος τοῦ κ. Χ. Χρηστοβασιλῆ
«Ἡ μεγάλη ἰδέα» εἰς τὸ ὅποιον προτάσσει συντόμους
διασαφήσεις.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ἑλληνικὴ Ναυτιλία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς
ἐπαγαστάσεως ὑπὸ Γεωργίου Ν. Φιλαρέτου. Ἀθήναι
τυπογρ. «Κράτους» 1907.

Παλιὰς ἀμαρτίαι στίχοι Ζ. Φυτίλη 1890—1900.

Συνοπτικὴ Στρατιωτικὴ Ἱστορία τῶν Ἀρχαίων
Ἑλλήνων ὑπὸ Χρ. Χατζημιχάλη — Στρατιωτικὴ Βι-
βλιοθήκη, τυπ. Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν 1907.

Ἐλεγχος τῆς συγγραφῆς καὶ μεταφράσεως τοῦ ἐκ-
κλησιαστικοῦ Δικαίου Μιλᾶς ὑπὸ Ἰεζεκιήλ Βελανι-
διώτου. Ἐν Ἀθήναις, τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου.

La France et la Grèce à l'époque du
Directoire par Spyridon G. Pappas. Athènes
éd. du «Monde Hellénique».

Die Sehnenreflexe angestrenzter Kör-
perteile. Untersuchungen an Marathonläufern,
von Dr Milt. Oeconomakis (Separat-Abdruck aus
«Neurologisches Centralblatt».

Eisa roman par Suzanne Relda. Paris, 1907
éd. E. Sansot et Cie fr. 3.50.

Griechische Volkserzählungen von An-
dreas Karkavitzas Universal Bibliothek Ueber-
setzung von Karl Dieterich. Leipzig Pf. 20.

La Vandale roman par Magali Boissnard.
Paris 1907, éd. E. Sansot et Cie. fr. 3.50.